

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет соціальних наук та соціальних технологій
Кафедра соціології

Кваліфікаційна робота
освітній ступінь – бакалавр

на тему: **«ПОЄДНАННЯ РЕЛІГІЙНОЇ І ФЕМІНІСТИЧНОЇ
ІДЕНТИЧНОСТЕЙ (НА ПРИКЛАДІ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКИХ
ФЕМІНІСТОК М. ЛЬВОВА)»**

Виконала: студентка 4-го
року навчання спеціальності
054 «Соціологія»
Монастирська Вікторія Ігорівна

Керівниця: Марценюк Т.
кандидатка соціологічних наук,
доцентка кафедри соціології НаУКМА

Рецензентка: Рябчук А.
кандидатка соціологічних наук,
доцентка кафедри соціології НаУКМА

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою «_____»
Секретар ЕК: _____
«___» _____ 2021 р.

Київ–2021

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЛІГІЙНОГО ДОСВІДУ ЖІНОК У ХРИСТІЯНСТІЯНСЬКІЙ І ФЕМІНІСТИЧНІЙ ТРАДИЦІЯХ: ВЗАЄМОЗВ’ЯЗКИ ТА ВІДМІННОСТІ.....	8
1.1. Визначення понять ФЕМІНІЗМ І ГРЕКО-КАТОЛИЦИЗМ.....	8
1.2. Жінки у греко-католицькій релігійній традиції.....	10
1.2.1. <i>Греко-католицизм та жінки в контексті Західної України.....</i>	12
1.2. Значення жінок у християнстві з перспективи феміністичної теології	14
1.3. Феміністична позиційна теорія у соціології.....	19
РОЗДІЛ 2. ПОЄДНАННЯ РЕЛІГІЙНОЇ ТА ФЕМІНІСТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКИХ ФЕМІНІСТОК М. ЛЬВОВА	25
2.1. Методологічні засади опитування греко-католицьких феміністок М. Львова	25
2.2. Визначення поняття “релігійна ідентичність” греко-католицькими феміністками М. Львова.....	28
2.2.1. <i>Визначення понять “віра” та “церква” греко-католицькими феміністками.....</i>	30
2.2.2. <i>Священик - це така ж людина як всі .....</i>	32
2.3. Уявлення греко-католицьких феміністок М. Львова про фемінізм...34	
2.3.1. <i>Фемінізм - це рівність прав і можливостей .....</i>	34
2.3.2. <i>Причини ідентифікації себе як феміністки .....</i>	36
2.4. СТРАТЕГІЇ ПОЄДНАННЯ РЕЛІГІЙНОЇ ТА ФЕМІНІСТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ	38
2.4.1. <i>Роль і образ жінки у греко-католицькій християнській традиції.....</i>	39
2.4.2. <i>Ставлення греко-католицьких феміністок до жіночої ординації.....</i>	41
2.4.3. <i>Маскулінний і фемінний образи Бога .....</i>	44
2.5. Поєднання релігійної і феміністичної ідентичностей.....	46

2.5.1. Успішні стратегії поєднання релігійної і феміністичної ідентичностей.....	46
2.5.2. Стратегії поєднання суперечностей між християнством і фемінізмом.....	48
ВИСНОВКИ.....	54
ДОДАТОК А. ГАЙД ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ІНТЕРВ'Ю З ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКИМИ ФЕМІНІСТКАМИ ТА СОЦІО-ДЕМОГРАФІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ІНФОРМАНТОК.....	63
ДОДАТОК Б. ТАБЛИЦЯ З АНАЛІТИЧНИМИ "ТЕМАТИКАМИ" ГЛИБИННИХ ІНТЕРВ'Ю З ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКИМИ ФЕМІНІСТКАМИ М. ЛЬВОВА.....	66
ДОДАТОК В. СТЕНОГРАМА ГЛИБИННОГО ІНТЕРВ'Ю З ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЮ ФЕМІНІСТКОЮ.....	87

ВСТУП

З приходом Папи Франциска католицька церква розпочала шлях до більшого включення жінок у життя спільноти, а також до визнання жіночого вкладу в історію створення християнської церкви. Зокрема, 2 липня 2016 року декретом ватиканської Конгрегації богослужінь і дисципліни Таїнства дню пам'яті святої Марії Магдалини було надано значення «свята», як знак визнання її рівноапостольною (Литургические чтения, 2020). 2021 рік почався для католицької спільноти зі двох важливих, в контексті руху до рівності жінок і чоловік у церкві, подій: у січні апостольським листом було офіційно затверджено можливість жінок отримати мандат, що дозволяє служіння аколітату та лекторату (The Supreme Pontiff Francis, 2021), а у лютому вперше в історії жінка стала заступницею генерального секретаря Синоду (Сакун, 2021). Такі дії католицької церкви актуалізують та висвітлюють на широкий загал питання ролі жінки у католицькій спільноті.

Секулярна феміністична критика неодноразово наголошувала, що християнство є патріархатною релігією, яку складно перевести у площину рівності чоловіка та жінки. На противагу представниці феміністичної теології звертається до уривків Біблії, найчастіше цитуючи слова апостола Петра: «Немаюдея ані грека, нема невільника ні вільного, немає ні чоловіка ані жінки, бо всі ви одно у Христі Ісусі» (Гал. 3:28) - як приклад того, що християнство є релігією, заснованою на вірі в рівність, яка визнає чоловіка та жінку однаково гідними перед Богом.

В Україні станом на 2020 рік 67,9% населення вважали себе релігійним, при тому 9,6% всіх опитаних відносять себе до греко-католицької конфесії (Центр Разумкова, 2020). Попри те, що більшість людей - 73,1% серед всіх опитаних - відносять себе до конфесій, які не проводять ординацію жінок (православ'я – 62,3%, греко-католицизм – 9,6%, римо-католицизм – 1,2%, іслам – 0,5%, іудаїзм – 0,1%), віруючих жінок в Україні більше, ніж чоловіків – 85,2% і 73,1% відповідно.

Статистичних даних щодо ідентифікації себе як частини феміністичного руху в Україні наразі не існує, проте за даними Програми розвитку ООН, Україна посідає 52 місце серед 162 країн за Індексом гендерної нерівності (ГІІ), станом на 2019 рік, зі значенням індексу – 0,236 (United Nations Development Programme, 2020). Що вказує на досить високий рівень інтегрованості жінок у політичну сферу, ринок праці та включення проблем жіночого здоров'я у систему охорони здоров'я.

Львів є містом, яке поєднує у собі потужну греко-католицьку громаду та є одним з центрів феміністичного активізму в Україні. У Львівській області 50,2% всіх релігійних організацій є греко-католицькими, а зі 1966 недільних шкіл 1434 є недільними школами УГКЦ (*Інформація Про Релігійну Ситуацію у Львівській Області*, 2020). Крім того, у Львові функціонує Український католицький університет, який був заснований на базі Греко-католицької богословської академії. Серед перших 28 випускників/-иць УКУ були і перші дипломовані жінки богословки (*Історія та факти. Передумови*). Щодо феміністичного активізму, то ще на початку 20 століття Львів був осередком зародження жіночого руху в Україні, зокрема, Союз українок на чолі з Міленою Рудницькою був найбільш чисельним, відносно кількості населення, жіночим рухом у Європі, який налічував 60 тисяч членкинь (Гавришко, 2010). У сучасному Львові діє феміністична ініціатива “Феміністична майстерня”, яка є однією з найбільш впізнаваних феміністичних ініціатив в Україні. Таким чином Львів є містом, що поєднує велику спільноту УГКЦ і потужні феміністичні ініціативи сьогодення та минувшини.

Фемінізм як суспільний рух бореться з партріархатною традицією, вимагаючи визнання рівності статей. Біблійні тексти та католицькі катехизи обмежують жіночу участь у житті релігійної громади та нехтують жіночим досвідом у Біблійних текстах та історії. Проте деякі жінки знаходять шлях узгодження між ідентичностями греко-католички та феміністки. Таким чином у цій кваліфікаційній роботі об'єктом виступають львів'янки, які ідентифікують себе як греко-католички та феміністки водночас, а предметом дослідження -

стратегії поєднання релігійної і феміністичної ідентичностей. Метою дослідження є охарактеризувати вдалі стратегії поєднання релігійної та феміністичної ідентичності та суперечності між ними.

Завданнями цієї роботи є:

- 1) Охарактеризувати становище жінки у греко-католицькій релігійній традиції;
- 2) Узагальнити застосування феміністичної позиційної теорії у соціології та систематизувати знання щодо феміністичної теології;
- 3) З'ясувати уявлення греко-католицьких феміністок про фемінізм як суспільний рух;
- 4) Виявити та згрупувати виклики, які існують для поєднання ідентичностями греко-католички та феміністки;
- 5) З'ясувати успіхи поєднання ідентичностей греко-католички та феміністки.

Дослідження було проведено у рамках теорії феміністичної позиційності (feminist standpoint theory), в основі якої є жіночий досвід пережиття соціальної реальності. Особливості цього підходу полягають у (L. Stanley and S. Wise, 1990):

- визначенні жіночого досвіду як відправної точки,
- критиці чоловічого статусу-кво,
- мисленні про знання, як змінну, яка формується групою, частиною якої є індивід,
- баченні гендеру як соціального конструкту,
- визнанні того, що жінка як дослідниця у своїй практиці використовує методи, ставить питання та отримує відповіді відмінні від «чоловічих досліджень».

Емпіричною базою дослідження слугують 9 напівструктурованих глибинних інтерв'ю з львів'янками, які позиціонують себе як феміністок і греко-католичок одночасно. Було обрано якісницьку методологію для того, щоб отримати глибшу та детальнішу інформацію, а також через малу теоретичну та емпіричну базу знань щодо греко-католицьких феміністок. Крім того, використання феміністичної методології у глибинних інтерв'ю дозволяє

побудувати двосторонній діалог між дослідницею та інформантками через мінімальні ієрархії влади, відчуття довіри та взаємний обмін (Oakley, 1981).

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЛІГІЙНОГО ДОСВІДУ ЖІНОК У ХРИСТІЯНСТІЯНСЬКІЙ І ФЕМІНІСТИЧНІЙ ТРАДИЦІЯХ: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ ТА ВІДМІННОСТІ

1.1. Визначення понять фемінізм і греко-католицизм

Фемінізм та християнство – обидва терміни мають надзвичайно широке значення та велику кількість розгалужень, з огляду на це деякі критики відразу ж наголосять, що доречніше розглядати *фемінізми* та окремі християнські конфесії. Проте у цій роботі досліджуються загальна феміністська ідентичність, тому слід окреслити її сутність.

Термін «*фемінізм*» часто сприймається у суспільстві з негативною конотацією, зокрема як синонім до анти-чоловічий, що не має жодних підстав. Фемінізм як соціальна теорія і суспільний рух має велику кількість розгалужень, які не завжди узгоджені між собою, проте у центрі цих рухів ніяк не пригноблення та поневолення чоловіків. «*Фемінізм*» походить від латинського слова «*femina*», що в перекладі означає «*жінка*». Таким чином центральною у цьому суспільному русі є жінка: її права та можливості. Для того, щоб уникнути неузгодженості, фемінізм у даній роботі пропоную розглядати як суспільний рух, метою якого є досягнення повної свободи жінок від всіх видів пригноблення та поневолення (King, 2004). Це рух ідей і дій на різних його стадіях і у різних культурних контекстах, націлений на ствердження повної людяності жінок, їх суб'єктності та досягнення партнерства на рівних в усіх сферах життя.

Деякі противники/-иці фемінізму вказують на те, що феміністські ідеї покликані зруйнувати християнську віру. Проте у такому звинуваченні випущено з уваги той факт, що феміністські ідеї критикують патріархатний устрій та андроцентричні форми церкви та релігії, але не релігійність і духовність. Протягом всієї історії жінки були більшою частиною християнської спільноти, попри те, що їх голоси та присутність ігнорувалися. Навіть в Україні в 2020 році жінки становили більшу частину вірян/-ок – 73,6% на противагу 61,3% - чоловіків. Урсула Кінг стверджує, що християнство та фемінізм зараз як

ніколи потребують одне одного для взаємної трансформації і доповнення (King, 2004).

З глобальних досліджень гендерної рівності та звітів про жіночий активізм у всьому світі стає зрозумілим, що фемінізм посів щільне місце у житті сучасних жінок, які більше не згодні на статус «іншої», «другорядної». Зокрема, Індекс гендерної нерівності, який з 1995 року вимірює Організація Об'єднаних Націй, вказує на те, що з кожним роком країни стають все більш егалітарними: жінки стають більш включеними у громадське та політичне життя, медичні системи стають більш чутливими до особливостей жіночого здоров'я та спостерігається тенденція до зменшення нерівності на ринку праці. З даних можемо спостерігати, що середнє значення ІГН (Індексу гендерної нерівності) у світу зменшилося на 0,11 за останні 25 років (зі значення 0,55 у 1995 року до 0,44 у 2019 році) (United Nations Development Programme, 2019). Може здаватися, що це надзвичайно повільні темпи розвитку гендерної рівності, проте слід зважати на те, що середнє значення включає у себе показники всіх 169 країн з різними культурними контекстами, в яких проводиться моніторинг. Слід зауважити успіхи України, яка з показника 0,48 у 1995 році знизила значення індексу до 0,23 у 2019 році. Попереду все ще довгий шлях до наближення значення цього індексу до нуля, проте дані запевняють, що зміни вже відбуваються.

Жінки у всьому світі виборюють свою суб'єктність у політичному, суспільному та культурному житті. Все більшого наснаження та значення жінки відчують у світському житті, проте Кінг зазначає, що виникає потреба у створенні / знаходженні чогось трансцендентного, духовного. Цей пошук і потреба в духовності створює для християнства неабияку можливість підсилення своєї життєздатності у майбутньому, шляхом глибшої інклюзії жінок у свій простір і практики.

Історичні дослідження вказують на те, що фемінізм бере своє коріння не тільки зі секулярного світу: політики, культури та соціуму, але і великою мірою з християнства, зокрема з Біблійних вчень, що обстоюють однакову гідність чоловіка та жінки (King, 2005). Попри це в центрі уваги досі знаходяться чоловічі

тлумачення біблійних текстів, які часто є «сліпими» щодо жіночого досвіду, зокрема і в греко-католицькій церкві.

1.2. Жінки у греко-католицькій релігійній традиції

Особливістю християнства, греко-католицизму включно, як однієї з релігій єдинобожжя, є віра в Ісуса Христа як втілення Сина Божого, Месію, що був посланий на Землю для спасіння людства. Ісуса Христа вважають фактично засновником християнської церкви, а 12 апостолів, що були найближчими друзями та учнями Христа, його першими послідовниками у розбудові християнської церкви. Таким чином головними дієвими постатями християнства (греко-католицизму як відгалуження християнства теж) є чоловіки. Відповідно Біблійні тексти відображають чоловічий погляд (male gaze) на світ. На підтримку цієї тези варто згадати Валері Сейвінг (Valerie Saiving), яка звертає нашу увагу на те, що концепти гріха у християнстві відтворюють маскулінні форми гріховності: гордість, амбіційність, егоцентричність – не надаючи уваги / значення більш фемінним концептам гріха: самоприниженню, тривіальності, розосередженості (Saiving in Beattie, 2005).

Греко-католицька конфесія є однією з тих, що підтримує традиційну патріархатну традицію у церковному житті, стверджуючи, що чоловік і жінка є різними за своєю природою та призначенням. Призначення тут не залежне від прагнень людини, а тільки від того, якої статі вона була при народженні. Християнські феміністки/-ти та прихильники/-иці патріархатної традиції можуть посилатися на одні й ті самі тексти, уривки з Євангелія, проте трактувати їх по-різному. Одна з найпопулярніших фраз, яку використовують феміністки/-ти для підтримки тези про те, що християнство є релігією, що заснована на егалітарних засадах: «...Бог на Свій образ людину створив, на образ Божий її Він створив, як чоловіка та жінку створив їх» (Бут. 1:27) – так само часто вживають їх опоненти/-ки для захисту патріархатної традиції. Перші стверджують, що якщо Бог на свій образ створив і жінку, і чоловіка, то він (Бог) вбачає їх однаково рівними у своїх

правах і можливостях. Проте захисники/-иці патріархатної традиції стверджують, що жінка і чоловік є рівними у своїй гідності, проте відмінними за своїм покликанням, тому створені, щоб доповнювати одне одного. Така позиція добре описана в апостольському листі Івана Павла II «Про гідність і покликання жінки», в якому Папа Римський наголошує на тому, що однакова гідність чоловіка та жінки, не означає їх ототожнення. Їх покликання є різними від моменту створення людини, тому жінка не повинна прагнути присвоювати собі «чоловічі властивості», а чоловік відповідно не повинен уподібнюватися жінці, бо вони створені, щоб взаємно доповнювати одне одного, а не бути однаковими (Іван-Павло II, 1995).

Попри безумовні прояви рівності у житті Ісуса, які описані у текстах Євангелія, у деяких Біблійних уривках присутні мізогінія та сексизм, які наразі мають більше значення у церкві, ніж сторінки жіночої історії. Образ ідеальної жінки у католицькій традиції сприймається, в першу чергу, як «...покірливої, слухняної, непомітної, мовчазної, яка завжди перебуває вдома в колі сім'ї...» (Б'янкі, 2020, ст. 16). Беручи до уваги те, що Біблійні історії, тексти писалися чоловіками, усно передавалися від чоловіка до чоловіка, довгий час перекладалися на різні мови виключно чоловіками, не дивно, що сформувався саме такий образ жінки та набув авторитету «чоловічий погляд» (male gaze) на християнський світ. Слід зауважити, що в античній культурі Середземномор'я жінки були маргінальною групою, яка завжди перебувала у залежності від чоловіка. Жінок не було у громадському просторі, вони не мали права брати участь у вирішенні суспільних питань, до певної міри були позбавлені суб'єктності.

Греко-католицизм приписує жінці особливі жіночі властивості, основа яких вкорінена у жіночій спроможності народжувати та похідних від цього відповідальностей (Іван-Павло II, 1995). Тому у греко-католицизмі чоловікові приписані активні ролі, він завжди виступає суб'єктом, а жінка у Біблії часто показана, як другорядна:

1. жінки, які згадані у тексті, часто є безіменними, їх називають: за ознакою належності до певного чоловіка - «жінка / дружина / дочка ... [ім'я чоловіка]» (Мк. 12:41-44; Лк. 21:1-4), за назвою недугу / гріха, через який вони страждають – «жінка, хвора на кровотечу» (Мк. 5:25-34; Мт. 9:20-22; Лк. 8:43-48), «скорчена жінка» (Лк. 13:10-17), за назвою місцевості – «самарянка» (Йн. 4:3-42), «вдова з Наїна» (Лк. 7:36-50);
2. вона (жінка) позбавлена суб'єктності в проведенні таїнств: освячення, причастя, хрещення.

Таким чином греко-католицизм є «сліпим» щодо проявів жіночої агентності у релігійному житті. Події зі життя Ісуса висвітлені з чоловічої точки зору, зосереджені на досвіді та агентності чоловіків. Проте християнські / греко-католицькі феміністки знаходять основу ідей рівності та однакової гідності чоловіків і жінок у текстах Біблії.

1.2.1. Греко-католицизм та жінки в контексті Західної України

Дані Центру Разумкова за 2020 рік вказують, що найвищий відсоток віруючого населення в Україні сконцентрований в західних областях країни (Закарпатська, Львівська, Волинська, Івано-Франківська, Чернівецька, Тернопільська та Рівненська області). 87,7% опитаних серед жителів/-шок Західної України називають себе віруючими і ще 5,2% - вагаються між вірою та невір'ям. Крім того, на Заході найбільше виражена самоідентифікація греко-католиків/-ичок: 38,8% відносно інших конфесій (найбільш чисельна конфесія в регіоні), в той час як в інших регіонах так себе ідентифікують менше 1,5% населення. 94,8% греко-католиків/-ичок України є жителями/-ьками 7 західних областей. На важливість релігії для людей, що проживають у західних областях України вказує те, що 82,7% опитаних цього регіону визначають релігію як важливу у своєму житті. Такі дані можуть свідчити про те, що населення Західної України виховується (соціалізується) у середовищі, що є досить релігійним. Свідченням цього також є дані опитування, які виявили, що 79,4% опитаних зі

Західної України зазначають, що виховувалися у сім'ї в релігійному дусі (Центр Разумкова, 2020).

З історичних джерел можемо довідатися, що релігійність була однією з яскравих ознак представниць Західної України. Підтвердженням цьому є спогади українок та про українок зі Заходу, які перебували в ув'язненні у таборах ГУЛАГ. Зокрема, Оксана Кісь у книжці «Українські жінки у горнилі модернізації» пише про жінок, що перебували у таборах так: «У спогадах про ГУЛАГ жінки наголошують на винятковій ролі християнської віри, яка допомагала їм витримувати усі страждання, не зрадити під тортурами на допитах, зберегти людське обличчя та моральні цінності в нелюдських умовах» (Кісь, 2017). Віра та релігійні практики, традиції допомагають людям знаходити сили жити у складних умовах. У спогадах жінок також бачимо, що в умовах ув'язнення, де жінки відбували свій термін окремо від чоловіків, вони все ж проводили службу як вміли: «Хтось був священником, хто службу знав, а ми співали як хор» (2017).

Марта Богачевська-Хом'як також наголошує на провідній ролі греко-католицької церкви у зародженні жіночого руху на Галичині: «У Західній Україні греко-католицька церква стала центром українського життя. У ХІХ ст. зусиллям духовенства завдячуємо... заснуванням перших громад та закладенням підвалин для розвитку української інтелігенції. В цих умовах... зародився західноукраїнський жіночий рух» (Богачевська-Хом'як, 2018). Дослідниця українського жіночого руху стверджує, що перші українські феміністки (зокрема галицькі феміністки), походили з родин священників. У ХІХ ст. церква була залучення до створення громадських шкіл, де могли навчатися і дівчата, а також створювали «садочки», в яких матері могли залишати дітей, щоб йти працювати. Відповідно Греко-Католицька церква на Галичині стала одним з рушіїв жіночого руху та жіночої емансипації.

Дії людей, що намагаються подолати соціальну нерівність, є консистентними з фемінізмом і греко-католицизмом водночас. Таким чином, хоч прихильники/-иці традиційного греко-католицизму стверджують, що намагання

феміністок/-тів інтегрувати фемінізм у церкву є марними, греко-католицькі феміністки обстоюють думку, що діалог між церквою і фемінізмом неабияк потрібен, більше того, він вже відбувається на низовому рівні. Брак жіночого погляду та рефлексії на основоположні християнські тексти та теологію як вчення, сформоване на чоловічому знанні та досвіді, спонукало до виникнення феміністичної теології, одним зі завдань якої є висвітлити жіночі історії і вписати жінку в життя сучасної християнської спільноти на рівні з участю чоловіків.

1.2. Значення жінок у християнстві з перспективи феміністичної теології

Наприкінці 1960-их років виникла християнська феміністична теологія як частина другої хвилі фемінізму. Фактично після отримання основних прав у жінок з'явився «голос» і можливість підіймати глибші питання ідентичності та реалізації. Почала розвиватися феміністична академічна думка та зріс вплив фемінізму на політичне та культурне життя Заходу. Теологія є наукою, що досліджує та витлумачує релігійне вчення та його догми. Феміністська теологія - це критичний та конструктивістський підхід до релігійного вчення та релігійних догм, який фокусується на питаннях добробуту жінок та їх агентності у релігійній традиції. Такий підхід до дослідження та аналізу християнства передбачає (Gross, 2005):

- 1) переосмислення традиції, у випадку якщо добробут жінок порушується традиційними вченнями та практиками;
- 2) висвітлення аспектів, якими знехтували, проте які сприяють добробуту жінок;
- 3) пошук і висвітлення надихаючих рольових моделей для жінок;
- 4) підваження традиційного патріархатного трактування Святого Письма, як єдино правильного;
- 5) адаптація практик і ритуалів так, щоб вони були більш інклюзивними для жінок;

- б) промоція доступу жінок до ритуальних просторів та проведення цих ритуалів;
- 7) зміна мови літургійних читань на більш гендерно-нейтральну, гендерно-інклюзивну;
- 8) критика сформованих релігійних інституцій.

Отже, включення жіночої перспективи у теологічне вчення – це не просто вписування жінок у сторінки християнської історії, це про можливість ініціації радикальних змін у формуванні нового знання та рефлексії над минулим.

Однією з перших і найважливіших праць для християнського фемінізму є книга Елізабет Каді Стентон (однієї з лідерок суфражистського руху у США) «Жіноча Біблія», яка запропонувала критику традиційного патріархатного тлумачення Біблійних текстів. Про свою ініціативу авторка пише: «... я запропонувала своїм колежанкам видати Жіночу Біблію, яка б стала рефлексією жінок на позицію жінки у Старому та Новому Завіті» (Stanton, 2011/1898). Книжка стала бестселером та була перекладена кількома мовами, тому можна стверджувати, що вона стала першим почутим жіночим голосом у християнстві. Текст Стентон і її колежанок підважує достовірність того, що Біблія є Божим словом. Вона стверджує, що Біблія, писана та перекладена чоловіками, переповнена тодішнім ставленням до жінок як до другорядних, підвладних чоловікам.

Тіна Бітті на підтримку феміністичної теології стверджує, що якщо «... Бог на Свій образ людину створив, на образ Божий її Він створив, як чоловіка та жінку створив їх» (Бут. 1:27), то у теологічній практиці та теоретизуванні повинні брати участь представники/-иці обох статей (Beatti, 2005). Проте було б неправильно стверджувати, що жіночі голоси у теології з'явилися тільки у другій половині 20 століття. Жінки завжди були невід'ємною частиною християнської спільноти, вони докладали свої зусилля до формування церкви та теологічного вчення ще з часів раннього християнства. Тим не менше, жіночим знанням та внесками у християнську теологію знехтували, їх голоси залишалися непочутими.

Перш за все, варто звернути увагу на згадки про Воскресіння Ісуса, яке однозначно є однією з найбільш важливих подій у християнстві. На третій день після розп'яття Ісус явився Марії Магдалині та велів нести звістку про Євангеліє «одинадцятьом». Фактично Марія Магдалина стала першою апостолкою, що з грецької перекладається як «посланець/-иця», а у контексті воскресіння Ісуса – та / той, що обрана/-ий нести послання про Євангеліє. Енцо Б'янкі у книзі «Ісус і Жінки» пише: «... саме Магдалина першою поєднує у собі умови, необхідні для апостольства: вона йшла вслід Ісусові з Галилеї (див. Лк. 8:2; 23: 49,55), була свідком його смерті (див. Мк. 15:40; Мт. 27:56) і поховання (див. Мк. 15:47 і пар.), побачила Воскреслого та була ним послана з місією свідчити (див. Йн. 20:17-18)» (Б'янкі, 2020). Події страстей і смерть Ісуса збереглися саме завдяки жінкам, які були єдиними свідками цих подій.

Рання історія християнства також зберегла згадки про духовне лідерство жінок, чії імена згадуються у Новому Завіті (Богдан, 2017). Крім знання продукованого самими жінками, також важливою частиною науки про Бога є також те, як про нього говорять. У сучасних мовах Бог висвітлюється через мовні форми, які є майже виключно маскулініними (masculine) та сфокусованими на концептах батьківства та маскуліності (maleness) (Beattie, 2005). У сучасному християнстві розмова про Бога через фемінні мовні конструкції і концепти материнства вважається неприпустимим і фактично відноситься до ересі. Попри це теологічна мова, якою написані стародавні тексти не була такою суворою, зокрема Стентон і її колежанки у «Жіночій Біблії» неодноразово звертають увагу на те, що образ Бога у Святому Письмі має жіночі та чоловічі ознаки (Stanton, 2011/1898).

Одним із питань, яке створює найбільші розколи між феміністськими теологами/-инями та прихильниками/-ицями патріархатної християнської традиції є питання жіночої ординації. З послань апостолів ми дізнаємося, що в Ісуса Христа були як ученики-чоловіки, так і учениці-жінки, що подорожували разом з ним і вчилися від нього. Відповідно тексту Першого послання Павла до Коринтян Енцо Б'янкі наголошує, що: «чоловіки та жінки мають однакову

суб'єктність під час літургійних зібрань і однакову здатність пророкувати» (Б'янкі, 2020). Проте вже кількома розділами нижче у тому ж посланні текст суперечить цій ідеї і відводить жінці другорядну роль, підпорядковану чоловікові: «Жінки ж, як у всіх церквах святих, нехай мовчать, їм бо не дозволено говорити» (1 Кор. 14:33-35). Однак Анастасія Рябчук звертає увагу на те, що послання апостолів, які спонукають жінку до мовчанки у церкві та послуху чоловіка, повинні сприйматися як такі, що звернені «до конкретних жінок, у конкретному контексті» (Рябчук, 2021).

Полеміка щодо місця жінки у церковному житті спільноти не закінчується виключно на суперечностях і неузгодженості щодо історичного минулого, а знаходить своє продовження у житті сучасних вірян і вірянок. Питання, що стосуються ординації жінок впливають на взаємини між різними релігійними конфесіями. Зокрема деякі члени Всесвітньої ради церков (Єрусалимська православна церква) виходять з неї або виголошують своє бажання вийти (деякі інші православні ієрархії) з організації через конфліктність цього питання (Дудко, 2016). Не дивлячись на це, низка протестантських церков висвячує жінок у різні сани. Серед найбільш прогресивних у питаннях жіночого священства є Шведська лютеранська церква, в якій 50,1% священників – жінки (BBC News Україна). Попри те, що велика кількість протестантських церков ще з початку ХХ століття дозволила жіночу ординацію, Римо-католицька церква та православні ієрархії цього права не визнають. У 1976 році Ватикан видав офіційну заборону щодо висвячення жінок (Franjo Cardinal Saper, 1976).

У своїй книзі «Чому жінки потребують Богині?» Керол Крайст звертає увагу на те, що патріархатний устрій релігії може змінитися тільки у випадку, коли образ Бога набуде і жіночого образу: «...в більшості, патріархальне ставлення тих, чия віра базується на Біблії, не буде змінено, поки образ Бога не зміниться» (Christ, 1992, p. 273). Певною мірою така потреба в жіночому божественному образі сформульована потребою жінок мати можливість співвідносити себе з божественним. Також авторка наголошує, що символи впливають на повсякдення та соціальну реальність індивідів. Образ Бога як

чоловіка (Отця, Сина та Святого Духа) створює додаткову легітимацію влади чоловіків, посилюючи соціальний та політичний авторитет «батьків» і «синів» через чоловічі образи божественності. Інакше кажучи, Біблію та чоловічі образи божественності у патріархатній традиції прийнято витлумачувати таким чином: «...якщо Бог на небі є батьком, що керує його людьми, то згідно з божественним планом в суспільстві повинні домінувати чоловіки» (Christ, 1992, p. 273).

Керол Крайст виділяє дві позиції, на які розділилася феміністські теологи та теологині щодо суперечливих питань ролі та місця жінки в християнстві:

1. Реформатори/-ки – ті, хто бачить можливість діалогу між церквою та фемінізмом. У розумінні цієї частини дослідників/-иць фемінізм і релігія потребують одне одного, тому релігійні інституції повинні змінюватися та ставати більш інклюзивними для жінок.
2. Революціонери/-ки – ця позиція свідчить про заперечення можливості зміни вже існуючих релігійних інституцій, тому прибічники/-иці цієї думки впевнені, що для того, щоб жінка була повною мірою включення у релігійне життя спільноти, необхідно створювати нову феміністичну релігію (Gross у Дудко, 2016).

Таблиця 1.3.

Категорії для визначення позицій співвідношення християнства та фемінізму

Категорії	Реформатори/-ки (King U., Stanton E. C.)	Революціонери/-ки (Christ C.)
Роль і образ жінки у християнстві	Християнство є релігією, заснованою на засадах рівності: чоловік і жінка є рівними	Християнство є патріархатною релігією у своєму корені: чоловік є вищий за жінку
Ставлення до жіночої ординації	Жіноча ординація можлива, священство - це покликання, яке може відчувати як чоловік, так і жінка	Жіноча ординація у всіх християнських церквах є утопією, адже більшість церков є глибоко патріархатними
Образ Бога	Бог є поєднанням фемінного та маскулінного, андроцентричний образ Бога	Жінки потребують Богині - фемінного образу Бога

	- це наслідок патріархатної традиції у релігії	
Стратегії поєднання суперечностей	Християнська церква може бути реформованою через діалог прихильників/-иць традиційного християнства та вірянів/ок-феміністів/-ок	Християнська церква є в корені мізогінною, тому феміністські віряни/-ки потребують створення нової феміністичної релігії

Отож, феміністична теологія пропонує розглядати християнство та інші релігії з нової перспективи, яка зосередження на відкритті та переосмисленні жіночого погляду та історії в контексті тієї чи іншої релігії. Попри спільності у підходах і позиційності, дослідники/-иці у цій галузі мають дві різні думки щодо взаємин християнства та фемінізму. «Реформатори/-ки» переконані в тому, що напрацювання феміністських теологів/-инь будуть помічними у переосмисленні та реформуванні сучасного християнства, з метою повного включення жінок у життя релігійної спільноти. «Революціонери/-ки», з іншого боку, відстоюють позицію, що християнство ніколи не було і бути не може релігією рівності, аде воно в корені є мізогінним. Відтак, феміністки, які потребують духовного єднання та церкви, повинні заснувати нову феміністичну релігію.

1.3. Феміністична позиційна теорія у соціології

Виникнення феміністичної позиційної теорії щільно пов'язане з феміністичним рухом у США та політикою, що розвивалася в контексті жіночого руху. Щоправда, у Європі у XIX ст. подібний підхід пропонував Карл Маркс, відстоюючи думку, що для того, щоб зрозуміти, як працює класова системи ми повинні, спершу, звернутися до робітників, а не до привілейованого класу. Феміністична позиційна теорія була сформована під впливом політичного та суспільного жіночого руху.

Сандра Гардінг (Harding, 2004) стверджує, що позиційна методологія є органічною стратегією, яка постійно відтворюється, зокрема на прикладах громадянського руху за виборче право, рух бідних, а також постколоніальних рухів. Адже кожного разу, коли та чи інша група, яка не мала голосу, здобуває

можливість бути почутою, говорить про свій унікальний досвід, який відрізняється від того, яке знання є наявне, то з'являються нові дослідницькі «лінзи». У центрі зародження позиційної теорії був концепт «об'єктивності»: важливо було з'ясувати, хто є в центрі досліджень, які проводилися дослідниками/-ицями з різних галузей науки, які статті вважалися хорошими та чому, хто продукував знання та визначав об'єкт, предмет дослідження. Бо будь-яке знання є позиційним так як питання, що «проблематизується» використовують конкретну мову, логіку та теоретичну рамку.

Попри те, що позиційна теорія існує та розвивається вже понад чотири десятиліття, вона досі залишається досить контроверсійною та підштовхує прихильників/-иць та опозиціонерів/-ок позиційної теорії до дискусії, яка, на думку Гардінг, є позитивною, адже стимулює до пошуку якісніших методологій. Три контроверсійні питання позиційної теорії, які виокремлює Гардінг (Harding, 2004):

1. Знання на замовлення vs Питання, що турбують спільноту.

Головним питанням, яке Гардінг ставить у контексті цієї суперечності: «Чиї «проблеми» варті наукового дослідження?». Великі соціологічні, антропологічні, політологічні, медичні дослідження проводяться на запит тієї чи іншої організації, компанії, які здатні понести всі фінансові витрати за проєкт. А отже, замовник визначає питання, які будуть досліджуватися. Навіть якщо немає замовника, а дослідницька група подається на грант, то все ж тематики, які спонсорує грантодавець визначаються відносно політичних зацікавлень та суспільно важливих тем в контексті того чи іншого суспільства. Таким чином деякі «проблеми» просто не мають шансу бути почутими, адже виходять зі спільнот або груп людей, які є маргіналізованими. Позиційна теорія проблематизує такі практики створення наукового знання та звертається, в першу чергу, до недомінантних груп (жінок, бідних, представників/-иць національних меншин), як до носіїв важливої інформації, яка є недоступною, невидимою для доміантних груп.

2. **Групова свідомість vs Індивідуалізм.** Позиційна теорія робить з носіїв знання, в першу чергу, соціальні групи, а не окремих індивідів. Просвітницька ж традиція ставить в центр індивіда, як носія знання. Позиційна теорія стверджує, що знання завжди є соціальним: воно сформоване у конкретному географічному, історичному, культурному контекстах і залежить від того, як ці контексти між собою взаємодіють. Таким чином група індивідів (наприклад, жінки) поділяють певний спільний досвід пережиття соціальної реальності.

3. **Соціальний конструктивізм vs Конструктивістський матеріалізм.** Позиційна теорія фактично використовує соціальний конструктивізм, говорячи, що знання є соціально сформоване. Проте позиційна теорія в іншому сенсі є конструктивістською: як ми взаємодіємо з природним і соціальним довкіллям однаково обмежує та розширює те, що ми можемо знати. Соціальне середовище не є єдиним фактором, що впливає на наше знання, проте воно є важливим в контексті того, що ми можемо або не можемо знати.

Феміністична позиційна теорія є помічною у тому сенсі, що знання групи індивідів або конкретного індивіда, які є пригніченими завжди зберігають більше інформації і є більш точними, ніж знання тих, хто пригнічує (Пушкарева, 2000). Тому найкращою базою для розуміння соціальних груп і відносин між ними є дослідження пригніченої групи (наприклад, жінок) спершу. Таким чином у дослідженні відносин фемінізму та християнства (греко-католицизму у випадку цієї роботи) необхідно, в першу чергу, звертатися до маргіналізованої групи християнських феміністок як до суб'єктів, які мають особливий досвід, сформований через і завдяки їхній особливій позиції (особливому статусу).

Більшість феміністських методологій проблематизують владні відносини та роль жінок у них. Так само і феміністична позиційна теорія вказує на те, що владні відносини створюють виклики для продукування знання (Rolin, 2009). Владні відносини можуть викривляти отримані дані та бути перешкодою для їх отримання:

- вони можуть викликати страх, сором й інші незручні емоції у інформантів/-ток, що створює бар'єри для передачі соціального знання;
- або ж підривати довіру між дослідником/-цею та інформантом/-кою через відмінність владних позицій (Rolin, 2009).

Використання феміністичної теорії позиційності у соціологічних роботах означає звернення особливої уваги на статусні позиції дослідника/-иці та інформата/-ки та усунення можливих перешкод у створенні міжособистісного зв'язку. Дейл Спендер обстоює думку, що розмови у гомогенних жіночих групах або діалог жінка-до-жінки є більш плідними для розуміння жіночого досвіду, адже у змішаних групах жінки менш схильні висловлювати власну думку та приєднуватися до розмови (Spender in DeVault, 2014). Досвід буття жінкою дає дослідницям перевагу над чоловіками, коли мова йде про інтерв'ювання жінок та подальшої роботи з текстом. Питання, які потрапляють до дослідницького гайду, впливають зі глибини знання про досліджувану групу. Наприклад, досліднику/-иці з домінуючої групи може бути складно знайти потрібні питання для розкриття пережиття соціальної реальності представником/-ицею маргіналізованої групи, адже перший просто не має досвіду перебування у позиції другого. Як у кейсі, який розглядає Маржорі Дево (Marjorie L. DeVault), запитання та напрямок дослідження Гріфін і Сміт щодо практик допомоги матерів дітям у школі були сформовані великою мірою через їх особистий досвід буття матерями одначками (DeVault, 2014). Включене слухання, яке вимагається під час проведення соціологічних інтерв'ю, вимагає від дослідника/-иці певного «фонового» знання, що є необхідним для побудови включеного діалогу дослідника/-иці та інформанта/-ки.

Фемінізм як рух, що бореться за викорінення всіх форм пригноблення та поневолення жінок, подав поштовх до переосмислення традиційних християнських текстів і догм. Греко-католицька церква, яка перебуває у підпорядкуванні Папи Римського, є ексклюзивною по відношенню до жінок у тому сенсі, що позбавляє їх права проводити таїнства та звертається до чоловічого досвіду як до визначального, ототожненого зі загально людським.

Якими б разючими на перший погляд не здавалися відмінності між греко-католицизмом і фемінізмом, УГКЦ стала одним з рушіїв жіночого руху на Галичині. Взаємини жінок та греко-католицизму не є однозначними та потребують більшого заглиблення у контекст й аналізу життя сучасних вірянок, які знаходять шляхи буття феміністками та греко-католичками водночас.

Як відгук на посилення ролі жінок у суспільному житті виникла феміністична теологія, завданням якої було віднайти втрачені сторінки історії жінок у християнській традиції. Таким чином актуалізувалися щодо ролі та покликання жінки всередині християнської спільноти, які породили діалог феміністичних теологинь/-ів та прихильників/-иць патріархатної традиції. Феміністські теологи/-ині розділилися на два різні табори: реформаторок і революціонерок. Реформаторки впевнені у тому, що християнство та фемінізм потребують одне одного та є подібними у тому сенсі, що і християнство, і фемінізм є рухами спрямованими на досягнення егалітарних цінностей. Революціонерки ж відстоюють позицію, що християнство в основі своїй, як і більшість релігій, є патріархатною та андроцентричною, відповідно єдиним способом для феміністок/-ів реалізувати свою потребу у релігійності є створення нової феміністичної релігії.

У греко-католицькій спільноті жінки не є включеними тією мірою, якою включені чоловіки, у життя церкви. Феміністична позиційна теорія зосереджена на вивченні досвіду пригнічених груп як на першочерговому джерелі інформації. Вона пропонує методологічну рамку, яка створює можливість відкритого діалогу на рівних (жінка-до-жінки, греко-католичка-до-греко-католички) та звернення до досвіду греко-католицьких феміністок як до групи, яка залишається непочутою. Таким чином дослідження викликів і успіхів поєднання ідентичностей греко-католичок і феміністок за допомогою теорії феміністичної позиційності є способом дослідити, які вдалі стратегії і виклики виділяють львівські греко-католицькі феміністки в намаганнях поєднати релігійну та феміністичну ідентичності. Зокрема, чи підпадають їх стратегії під типізацію,

яку пропонує Крайст: реформаторки та революціонерки. А також виділити нові продуктивні стратегії поєднання цих ідентичностей, які львів'янки віднайшли.

РОЗДІЛ 2. ПОЄДНАННЯ РЕЛІГІЙНОЇ ТА ФЕМІНІСТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКИХ ФЕМІНІСТОК М. ЛЬВОВА

2.1. Методологічні засади опитування греко-католицьких феміністок м. Львова

Для проведення дослідження була обрана якісницька методологія, адже вона дозволяє вибудувати стосунок довіри під час розмови інформанта/-ки та дослідника/-иці, а також дозволяє зібрати більш глибокі відповіді. Глибинні інтерв'ю є ефективним методом збору даних, який спонукає людей говорити про свої особисті почуття, уявлення про світ і особистий досвід (Milena et al., 2008). Глибинні інтерв'ю слугували методом збору через низку переваг, серед яких:

- можливість отримати різноманітні відповіді, які індивіди самостійно формулюють, а не обирають серед наперед визначених автором/-кою дослідження варіантів,
- «чистий» результат, який не є сформований зовнішньою логікою,
- відсутність (менша ймовірність) «непродуманості» та «недогляду», адже інформант/-ка самостійно визначає, що є важливим у процесі розмови (Злобіна О., 2009).

Застосування глибинних інтерв'ю у рамках феміністичної позиційної теорії дозволяє вибудовувати розмову жінка-до-жінки, що спонукає до підняття тем, які жінки не звикли підіймати в присутності чоловіків. Розмова у гомогенній групі жінок або діалог жінка-до-жінки є більш продуктивним, ніж у змішаному форматі, адже жінки співрозмовниці більше вслухаються у сказане одна одною, що стимулює жінок до більшої відкритості щодо свого досвіду (DeVault, 1990).

Формальними вимогами відбору інформанток слугували їх самоідентифікація як феміністок, греко-католичок і львів'янок. Попри те, що велика кількість людей є феміністами/-ками у своїх поглядах і діях, в Україні більшість обирає себе так не ідентифікувати через негативну конотацію слова «фемінізм» і похідних від нього. Тому для цього дослідження було обрано жінок, які назагал називають себе феміністками. Греко-католицька ідентичність

передбачає, що інформантка вважає себе частиною греко-католицької спільноти, не залежно від того чи відвідує вона церкву. Ідентичність львів'янки не передбачає те, що людина була народжена у м. Львові, а тільки ідентифікує себе назовні як львів'янка та проживає у Львові на момент опитування.

Серед викликів написання цієї дослідницької роботи була моя позиційність як феміністки та греко-католички. У рамках феміністичної позиційної теорії така моя ідентифікація є перевагою та уможливорює розмову з інформантками на рівних, проте вона також може бути викликом. Зокрема, через свій досвід поєднання цих ідентичностей, могла допустити “сліпі плями” у дослідженні, які могли бути проігноровані.

Рекрутинг інформанток відбувався за допомогою методу снігової кулі. Так як у фокусі дослідження була досить вузька група греко-католицьких феміністок м. Львова, інформантки могли порадижити, до кого можна звернутися. Формальних відмов в інтерв'ю не було, проте деякі жінки, яких інформантки називали греко-католицькими феміністками через їхню поведінку та позицію, відмовлялися від участі у дослідженні через те, що не вважають себе феміністками. Відтак, було проведено 9 глибинних напівструктурованих інтерв'ю. Кількість інтерв'ю зумовлена важко доступністю інформанток. Інтерв'ю були проведені у період 3 – 22 квітня в онлайн форматі за допомогою використання платформи для проведення відео конференцій і дзвінків – Zoom, у зручний для інформанток час. Для ознайомлення зі соціо-демографічними характеристиками інформанток див. *Таблицю А.1* у Додатку А. Хоч онлайн інтерв'ювання позбавляє деяких переваг, його основною перевагою є те, що інформантки обирають зручне для себе місце, де вони почуваються у безпеці та комфорті, що є помічним у проведенні глибинних інтерв'ю.

Перед початком розмови, від інформанток було отримано згоду на запис розмови. З інформантками було проговорено політику конфіденційності та нерозповсюдження отриманих даних. Також перед початком розмови учасниць було проінформовано про можливість не відповідати на питання, які викликають

дискомфорт і небажання говорити. З етичних міркувань, імена інформанток і всіх, кого було названо у процесі розмови не використовуються.

Гайд інтерв'ю було розбито на 4 блоки (див. Додаток А). Перед початком кожного інтерв'ю надавалася інформація про дослідження та проводилося коротке знайомство. Перший блок інтерв'ю було присвячено дослідженню греко-католицької ідентичності. Метою першого блоку було визначити корені релігійної ідентичності інформанток і їх ставлення до релігії.

Другий блок був зосереджений на питаннях, що стосувалися феміністичної ідентичності інформанток. Метою було з'ясувати визначення фемінізму, яким послуговуються інформантки. Важливим також було з'ясувати, як формувалася їх феміністична ідентичність: внаслідок певних подій / певного досвіду або ж як наслідок сімейного виховання та соціалізації.

У фокусі третього блоку було поєднання релігійної і феміністичної ідентичностей. Питання стосувалися вдалих і невдалих стратегій поєднання цих ідентичностей і можливості їх взаємодії. Метою було з'ясувати спільності та відмінності християнства (греко-католицизму) та фемінізму, а також стратегії, які допомагають учасницям поєднувати суперечливі аспекти цих двох ідентичностей.

Четвертий блок був соціально-демографічним блоком, який допоміг сформулювати портрет учасниць. Зокрема, визначити їх вік і місце народження.

Для аналізу зібраних якісних даних було використано метод тематичного аналізу (*thematic analysis*). Тематичний аналіз не є прив'язаним до конкретної теоретичної рамки, що робить його гнучким і дозволяє отримати комплексний і наповнений масив результатів (Braun & Clarke, 2006). Цей спосіб роботи з масивом даних, отриманих у процесі інтерв'ювання, передбачає 6 кроків роботи з даними (Braun & Clarke, 2006):

1. Ознайомлення зі зібраними даними;
2. Кодування початкових кодів;
3. Пошук «тематик»;

4. Співставлення «тематик» з початковими кодами та формування тематичної мапи аналізу;
5. Найменування сформованих «тематик»;
6. Написання звіту.

На основі 9 напівструктурованих глибинних інтерв'ю у межах кожного з 3 блоків опитника було виведено підкатегорія для аналізу, які розкривають міркування греко-католицьких феміністок м. Львова з питань їх релігійної і феміністичної ідентичностей. Для формування та наповнення «тематик» було використано Google Sheets. Для повного огляду наповнення «тематик» і їх підкатегорій дивитися Додаток В.

2.2. Визначення поняття “релігійна ідентичність” греко-католицькими феміністками м. Львова

Для з'ясування визначення поняття “релігійної ідентичності” інформанткам було запропоновано розмови на теми: особистісного уявлення про релігійність, роль церкви та священика у вірі. Перш за все, слід зазначити, що 8 з 9 інформанток походять з віруючих сімей (7 з 9 - з греко-католицьких). З Розділу 1 відомо, що для жителів Західної України віра є важливою частиною життя та, що 79,4% опитаних з цього регіону зазначають, що виховання у сім'ї було в релігійному дусі (Центр Разумкова, 2020). Підтвердженням цьому є і особисті історії інформанток:

“З дитинства так склалося, що я є віруючою, це сильний вплив батьків [...]. У мене дуже релігійна мама. І так як у нас з нею дуже класні стосунки, то я була дуже сильно піддана впливу” (ІЗ, 23 роки).

“Це сімейне, мене так виховали, я народилася у сім'ї такій релігійній” (І5, 27 років).

“Мої батьки також греко-католики, і мене з дитинства так трохи спонукали до того, щоб я там ходила до церкви і бачила в тому якийсь інтерес” (І9, 18 років).

Інформантки з дитинства виховувалися у релігійному дусі та переймали християнські цінності. Проте Інформантка 9 зазначає, що така стратегія виховання не завжди спонукає до прийняття релігійності як своєї ідентичності:

“... у мене був якийсь період відторгнення, десь може роки 4. Типу, коли я там в силу своїх релігійних криз, і тоді то ще було з примусу, тому на якийсь час я відійшла від того, бо не люблю, коли мене змушують до чогось. Але потім я самостійно пройшла цей шлях самоідентифікації, і потім я вже повернулася з власної волі і з власними думками” (І9, 18 років).

Відтак, релігійна ідентичність є наслідком соціалізації і виховання інформанток у християнському дусі. Попри різні періоди «релігійних криз» жінки все одно поверталися до греко-католицизму та визначали його як частину своєї ідентичності.

Львів є містом, яке у суспільній свідомості асоціюється з патріотизмом і українською ідентичністю. Українська греко-католицька церква є найбільшою католицькою церквою східного обряду та завжди мала чітку проукраїнську позицію. Тому регіональною особливістю прихильності саме до греко-католицької церкви львів'янок є мислення про греко-католицьку церкву, як про «нашу». Для вірянок є важливою патріотична позиція церкви, тому УГКЦ поєднує патріотичну та релігійну ідентичності греко-католицьких феміністок м. Львова.

«Церква - це також і про традиції, напевно. Якись такі, до цього я звикла, для мене це така ідентичність саме така українська» (І4, 27 років)

«Греко-католицька церква, вона, для мене, дуже патріотична [...]. Я дуже прив'язана до греко-католицької церкви саме з патріотичної позиції» (І9, 18 років)

2.2.1. Визначення понять “віра” та “церква” греко-католицькими феміністками

У розмовах інформантки розділяють поняття “віри” та “церкви”. Хоч ці поняття є важливими аспектами релігійності, все ж, церква не завжди є уособленням віри, а віра не завжди є підкріпленою відвідуванням церкви чи довірою до неї. Першочерговою та важливою для всіх інформанток є віра, яка не завжди відповідає канонам і позиціям церкви. Віра - це внутрішній стан, переконання у тому, що Бог створив цей світ, та визначення Божих заповідей як морально-етичних орієнтирів і поведінкових маркерів.

“Віра, для мене, є про віру. Я вірю, що є Бог над нами, що завдяки ньому все існує. і для мене це є любов. В принципі, я у цьому вбачаю найбільшу цінність релігії - це у любові та у християнських цінностях, християнській моралі” (І6, 23 роки).

“Для мене важливо розділяти віру і церкву [...]. Для мене бути віруючою людиною - це вірити у Бога і якимось жити по-Божому, не знаю. Але окремо на це ще накладається церква, якої я є активним учасником в принципі” (І9, 18 років).

Віра є більш широким й інклюзивним поняттям для інформанток, у той час як церква асоціюється з патріархатними поглядами на світ. Проте церкву також розділяють на: церкву-спільноту, церкву-місце та церкву-структуру. **Церква-спільнота** є важливим інструментом підтримання зв'язку з іншими вірянами/-ками, співвіднесення себе з певною спільнотою людей:

“І от, що це для мене церква - це класний якийсь момент єдання. За що я реально дуже люблю церкви, і особливо на свята. Це таке безумне почуття співпричетності до чогось з купою людей. І особливо як я там бачу класних знайомих, мені так дуже радісно” (І3, 23 роки)

“Для мене, це такий спосіб [...] відношення себе до якоїсь такої спільноти людей. Особливо, якщо в Києві, якщо ти прийдеш у греко-католицьку церкву, ти подивишся, які там люди приходять. Умовно: можеш подивитися там на номери автомобілів - це в переважній більшості Західна Україна [...]. Тобто це твоя спільнота, це твої люди” (І4, 27 років)

Церква-місце є простором, де найкраще відчувається зв'язок з Богом, а також місцем, яке є найбільш сприятливим для молитви. Вірянки асоціюють будівлю церкви з місцем спокою, медитації і розмови з Богом:

“... це, це просто місце, куди ти можеш от просто прийти сісти, от просто побути реально з Богом, поговорити з ним. Ну, таке місце найбільшої сили, що ти поєднуєшся з ним” (І2, 23 роки).

“Саме перебування у церкві, воно наводить якомсь на той духовний стан, в якому я набагато легше якомсь заглибитися у себе духовно, якомсь знайти той контакт з Богом” (І9, 18 років).

Образи церкви-спільноти та церкви-місця є позитивними, у той час як **церква-структура** зазнає сильної критики з боку жінок, зокрема через позиції влади чоловіків і ставлення до жінок, як до другорядних:

“Для мене, церква, все таки, досить людська і комерційна структура. Наприклад, я не вважаю такі питання, як та сама нерівність, сексизм або якесь напружене ставлення до ЛГБТ спільноти [...] я не вважаю їх безпосереднім атрибутом твого стану як християнина” (І9, 18 років)

Релігія, у першу чергу - це про віру, про певний духовний спокій, зв'язок з Богом та ціннісні орієнтири. Церква викликає не однозначні реакції, адже асоціюється як з позитивними образами **церкви-спільноти** та **церкви-містя**, проте саму інституцію церкви (**церкву-структуру**) інформанки вважають патріархатною та негнучкою.

2.2.2. Священик - це така ж людина як всі

Існує практика ототожнювати віру та церкву зі священнослужителями, покладаючись на них як на представників Бога, проте не слід забувати, що священик - це також професія, яку люди здобувають у процесі навчання у семінарі. Інформантки неодноразово наголошували на тому, що роль священика є дуже важливою, адже саме на нього люди покладаються у питаннях, що стосуються трактування Святого Письма. Проте не завжди священиками стають за покликанням, деколи це сприймають як рутинну роботу. Крім того, через те, що чоловіки навчаються та здійснюють свою діяльність у більшості в гомогенних чоловічих середовищах, їх погляди на світ часто є патріархальними. За словами інформанток, священики схильні нехтувати жіночим досвідом і не зважати на їх погляди.

“Доволі ще прийнято, що віра - це священик, та? Якщо священик щось дурне зробив, то як можна вірити в Бога, якщо, тіпа, священик херню порить. Але священик - це жива людина і далеко це не про цінності, як би це не звучало” (П1, 29 років).

“Ми всі зараз прекрасно знаємо, що у семінарію поступають люди з найнижчими балами ЗНО [...]. Звісно, що коли він має там загальний бал 130 і коли він буде спілкуватися з людиною у якої там загальний бал - 197, то. Хоча знову тут також умовно не показник. Але є, та, 130, ти розуміє, людина там взагалі ” (І4, 27 років).

Попри певний рівень недовіри та упередження щодо священників, інформантки також вказують на важливість священників як людей, котрі мають правильно доносити, спрощувати тексти Біблії. Тобто священники повинні своїми діями та словами поглиблювати віру людей і допомагати шукати відповіді на запитання, що стосуються віри.

“Священники на проповідях мали би пояснювати, що Старий Заповіт писався метафорично, це не треба сприймати так як ми чуємо, так і ми сприймаємо. А я реально до 25 років думала, що була Єва, був Адам і було яблуко” (I4, 27 років).

“Я вважаю, що церква і священники роблять дуже багато непотрібних речей, які відштовхують молодь. Але в ідеальному світі їхня роль - це проносити до нас простими словами великі слова Божі. Вони мали б спрощувати для нас Біблію, важливість любові одне до одного” (I7, 23 роки).

“Ще одна штука про яку священники, взагалі релігія має говорити, що якщо ви забороняєте секс, то, по-перше, поясніть чому адекватно [...]. А друге, це - а що робити з бажанням сексуальним [...]. Ну, добре, до весілля не можна, а що тоді ви думаєте, що до весілля я не буду хотіти?” (I3, 23 роки).

Отже, існують різні аспекти релігійності, які виділяють інформантки, проте у будь-якій релігійності в основі повинна бути віра, не традиція, не структура церкви, а саме віра в Бога. Важливими аспектами буття греко-католичкою (християнкою, загалом) є слідування Заповідям Божим, любов і повага до інших. Церква має найбільше значення саме в контексті спільноти, місця, яке об'єднує людей з однаковими цінностями. Крім того, церква є місцем, де люди відчують найбільший зв'язок з Богом і внутрішній спокій. Проте інформантки мають упереджене ставлення до церкви-структури та священників як її частини, адже вони не завжди виконують свою роль зв'язкових між релігією та вірянами/-ками.

2.3. Уявлення греко-католицьких феміністок м. Львова про фемінізм

Фемінізм, як і будь-який суспільний рух, має чимало варіацій і трактувань, тобто ми не можемо говорити про фемінізм в однині, а, швидше, варто розглядати *фемінізми*. Крім того, фемінізм виник як секулярний рух, не пов'язаний з питання релігії і віри. Щоб з'ясувати уявлення інформанток і їх розуміння фемінізму було використано питання зі Блоку 2 (див. Додаток А). Крім того, кожна з інформанток направляла розмову щодо фемінізму а ту площину, яка найкраще розкривала саме її особистісне розуміння фемінізму.

2.3.1. Фемінізм - це рівність прав і можливостей

У розмовах про фемінізм і феміністичну ідентичність інформантки, у першу чергу, звертали увагу на важливість концептів рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків.

“Фемінізм - це кордони, дуже важливі. Це мої кордони і рамки. І туди вже заходять права, права на однакові умови праці, однакові можливості” (П1, 29 років).

“Для мене це про рівність, не про однаковість, а рівність. Не то що зараз чоловіки і жінки раптово мають стати однаковими, бо ми різні - і це класно, і це треба плекати. Але це за те, шоби жінка і чоловік мали рівні права бути тим, ким вони хочуть, тобто рівні можливості” (П7, 23 роки).

Одним з основних акцентів, які жінки робили протягом інтерв'ю, був наголос на рівності можливостей саме у сфері **працевлаштування**. Тобто сам феміністичний рух у інформанток є чітко пов'язаний, у першу чергу, саме з професійною занятістю та заробітними платами. Хоча, безпосередньо, питань, пов'язаних з працевлаштуванням і дискримінацією на робочому місці не було.

Пояснюючи “свій фемінізм”, жінки зверталися відразу ж до прикладів, пов’язаних зі сферою ринку праці.

“Фемінізм - це коли я розумію, що у мене є такі самі права і обов'язки... Ну, обов'язки, добре... права, такі самі як і у чоловіків. Типу, що от на роботі мені не будуть казати: "От ти дівчина, тому ти залишишся на тій посаді, на якій ти є", типу, що ти не можеш писати код” (I2, 23 роки).

“...це є боротьба за рівні права, за рівні права та можливості. От і все (сміється). Чому "боротьба"? Тому що, ну, це там нікому не секрет, що там досі в Україні у жінок менша заробітна плата” (I4, 27 років).

Особливу увагу інформантки також звертали на питання, пов’язані з **материнством і дітьми**. Більшість жінок, які брали участь в інтерв’юванні були вже випускницями університетів і мали досвід працевлаштування, де зіштовхувалися з дискримінацією жінок щодо їх репродуктивних прав або їх зовнішнього вигляду. Крім того, питання материнства, як і питання працевлаштування, є одним з найбільш поширюваних аспектів феміністичного руху у медіа в контексті фемінізму в Україні.

“А інший - це повага до мого вибору. Типу, якщо я там хочу мати дітей - “Дякую, я поважаю”. Не хочу мати дітей, так само - “Дякую, я поважаю тебе за цей вибір”” (I2, 23 роки).

“Звісно, вже ти йдеши працювати, тебе питається, коли ти там збираєшся народити дитину” (I4, 27 років).

Також одна з інформанток наводила приклад своєї мами, яка неодноразово зіштовхувалася з дискримінацією на робочу місці саме з питань, пов’язаних з материнством:

“Мене болить так само те, що мою маму не хотіли брати на роботу. Перший раз, коли вона одружилася, бо їй сказали, що «от ви зараз народите, а нам не треба таких жінок, які от-от підуть у декрет». Другий раз її не взяли, коли я була маленька, казали: «от у Вас тепер дитина мала, ви тепер будете просити взяти відпустку по догляду за дитиною». Потім, третій раз, коли вона була розлучена, жінка-директор не хотіла її прийняти, бо «от Ви розлучена, будете лізти до чоловіків” (І7, 23 роки).

Деякі інформантки зазначали, що часом утримуються від ідентифікації себе назагал як феміністки, адже в Україні існує певний негативний образ феміністок.

“В Україні дуже часто сприймають це слово дуже так, з якимось як, не знаю, заборонено щось, матюк який, не знаю. Щось дуже погане, не знаю, що це оскверняє когось” (І4, 27 років).

“Для мене це дуже болюча тема, бо зараз дуже багато негативних якихось переконань щодо фемінізму. І зараз, коли я кажу, що я феміністка, то дуже багато люди «фукають» і так далі” (І7, 23 роки).

Відтак, інформантки підіймали питання, які стосуються виключно ліберального фемінізму в центрі якого є гендерна стереотипізація та знецінення жінок, гендерна сегрегація праці (Марценюк, 2018, ст. 26). Щоб з’ясувати чому саме ці проблеми є у фокусі фемінізму респонденток, у процесі інтерв’ювання було запропоновано порефлексувати, щоб визначити джерело їхнього фемінізму.

2.3.2. Причини ідентифікації себе як феміністки

На відміну від формування релігійної ідентичності, щодо феміністичної самоідентифікації не вийшло виділити певного коріння. Тобто причини, що

спонукали жінок до визначення себе як феміністок були різними, зокрема, виділити можна:

- участь в організаціях, які об'єднують людей з різними позиціями та життєвим досвідом (Українська академія лідерства, Український католицький університет, Дівоча лідерська спільнота GLC);
- заяви публічних осіб щодо тем, пов'язаних з правами жінок і фемінізмом;
- пережитий життєвий досвід, ситуації, що звертали увагу на різне ставлення до чоловіків і жінок.

“...я ніколи не задумувалась чи це фемінізм, чи ні [...]. Так, щоб зрозуміти, що таке для мене фемінізм, то це під час академії (УАЛ), під час GLC таборів, коли ми вже про це почали проговорювати [...]. Це формування того, що я можу ідентифікувати себе феміністкою сталося вже у дуже свідомому віці, десь у 19 років” (I2, 23 роки).

“Я обожнювала Ему Вотсон у школі, і коли вона долучилася до цієї організації HeforShe я зрозуміла, що "ой, та це ж про рівність і про різність". І мені це сподобалося і я вже не цуралась цього слова (прим. феміністка)” (I7, 23 роки).

Від прихильників/-иць думки, що фемінізм не потрібен, можна почути аргументи на зразок того, що в сучасній Україні фемінізм втратив свою актуальність, адже ніхто не утискає жінок. І одним з найсильніших інструментів боротися з такими аргументами є власний пережитий досвід. Зіштовхування зі сексизмом є одним зі шляхів формування феміністичної ідентичності. Жінки, які брали участь у цьому дослідженні, також неодноразово наголошували на ситуаціях, коли жінка сприймається як меншовартісна у порівнянні з чоловіком.

“Ми з чоловіком є однаково гострі на язик [...]. Натомість якщо я говорю гостро, то у мене відразу йде конфлікт з керівництвом, то відразу йде

таке: "Як це жінка собі таке дозволила?". А коли мій чоловік може собі навіть сексизм у жартах дозволити, то це "хі-хі", "ха-ха" і типу круто" (І1, 29 років).

"Мені дуже близьке не боятися гуляти ввечері вулицями, тому що це срака. [...] якщо я там буду ввечері в якомусь іншому районі, то у мене почнеться панічна атака, тому що я знаю, що зі мною може статися будь-що, просто тому, що я жінка" (І8, 18 років).

"...у мене навіть було кілька ситуацій [...] що мене могли, наприклад, якось там образити, тому що я жінка, чи якось чоловіки могли там приставати [...]. Я ніколи не думала, що це якась дискримінація чи шось. Ну, да я думала, так світ влаштований: типу, що чоловікам більше дозволено, ніж жінкам" (Ін2, 23 роки).

Феміністична ідентичність, на відміну від релігійної, у більшості є набутою та сформованою вже у свідомому віці, як відгук на ситуації утисків жінок і зіштовхування з гендерними стереотипами та сексизмом. У інформанток чітко виражена прихильність до ідей ліберального фемінізму. Центральними у фемінізмі інформанток є поняття рівності прав і рівності можливостей у сфері працевлаштування та батьківства / материнства.

2.4. Стратегії поєднання релігійної та феміністичної ідентичностей

У контексті поєднання релігійної і феміністичної ідентичностей інформанткам було запропоновано розглянути питання: сексизму в церкві, образу Бога, жіночої ординації, ролі жінки у церкві та релігії, Біблійних текстів і текстів таїнств, літургій. Також у розмові вдалося виділити спільне й суперечливе між релігією та фемінізмом та стратегії поєднання цих суперечливих питань.

2.4.1. Роль і образ жінки у греко-католицькій християнській традиції

Центральним у питаннях фемінізму є жінка, її права та можливості, тому, першочергово, пропоную розглянути те, як у греко-католицькій традиції ставляться до жінки: які у неї ролі та можливості у сучасній церкві та яким є її образ у релігійних текстах, характерних для греко-католицизму. Інформантки роблять наголос на розділенні ролі та можливостей жінок “у миру”, тобто тих, які є звичайними прихожанками у церкві, та жінок, які безпосередньо залучені до церковного життя - їмусті (дружини священників), монашки.

“... зараз у тебе є дві ролі: одна прихожанка там. І тут ти на себе можеш брати різні, у миру, як то кажуть, ти можеш на себе брати різні ролі. Ти можеш там і керувати кимось і так далі [...]. Ну, і є інша роль - це ти... монашка” (I4, 27 років).

“Жінки, які йдуть, тупи, які посвящують, тупу одружуються з Богом, то вони ніби віддають себе дуже якомусь волонтерському життю і переважно - це там є діти. Тупу, вони там піклуються про дітей, про бездомних і так далі [...]. Просто мені здається жінки мають більше тої співчутливості, милосердності, яку вони можуть таким чином виявляти [...].” (I2, 23 роки).

Також жінки відзначають, що на жінок, які вписані у ієрархію церкви, здійснюється значно більший тиск, ніж на жінок “у миру”. Через релігійні традиції, в яких образ жінки невід’ємно поєднаний з роллю покірної матері та помічниці чоловіка, монашкам і їмустям складніше поєднувати феміністичні погляди з їх релігійною ідентичністю.

“... моя двоюрідна сестра, вона їмусть, і... це стандартно: ти одружуєшся, ти маєш мати дітей. Тобто ти можеш мати свою думку, але на

тебе суспільство дуже давить. Якщо суспільство і так на тебе давить, то тут ця давка дуже сильна” (І4, 27 років).

Відтак, інформантка стверджує, що у таких випадках у жінок є два шляхи, які може обрати жінка, стаючи / будучи їмустю (дружиною греко-католицького священика):

1) шлях боротьби та реформування, тобто зсередини намагатися змінити той образ і роль жінки, які є більш поширеними у греко-католицькій спільноті (*стратегія протесту*);

2) прийняття тих очікувань, які на неї покладають, як на дружину священика (*стратегія ігнорування*).

Тобто у контексті сьогодення слід розглядати окремо образ жінки греко-католички “у миру” та жінки у структурі греко-католицького церковного життя. На думку інформанток, до прихожанок УГКЦ немає якихось обов’язкових вимог і обмежень, тобто жінка може обіймати керівні посади, може обирати хоче вона дітей чи ні та носити довільний одяг. У той час як жінки всередині церкви досі піддаються утискам і є заручницями стереотипних жіночих ролей.

Крім сьогодення, важливо також звернути увагу на образ жінки у Біблії і важливих догматичних текстах. Греко-католицькі феміністки, з якими я мала розмову, піддають сумніву та відкрито критикують деякі Біблійні тексти, наголошуючи на тому, що тексти, які до нас дійшли, писалися чоловіками та неодноразово перекладалися, переписувалися й імовірно модифікувалися у процесі написання, щоб адаптувати до тодішнього патріархатного устрою.

“Я ще колись задавала собі питання, чому серед апостолів, та, не було жінок? Ну, таке інтірєсне питання чому. От чому саме чоловіки? Деколи у мене була версія, шо, насправді, це до нас так донесли ці імена цих чоловіків, шо насправді хтось із них був жінкою, апріорі. То не могло так бути, шо всі апостоли там 12 були чоловіки” (І6, 23 роки).

“На жаль, тоді були такі реалії, що жінка, єдина її роль - це страждати біля хрестів. Все. А все інше вона не могла: ні писати Біблію, бо вона не вмiла писати, ніяку таку активну участь вона не могла брати” (17, 23 роки).

“Треба розуміти, що Біблія у тому вигляді, в якому до нас дійшла писалася апостолами, які були людьми. І воно йшло через купу перекладів, через купу правок і то всьо [...]. Біблія сама по собі і історія Ісуса тою, яку ми її знаємо, не передбачає, що жінки просто якийсь там допоміжний інструмент, вона робить жінку саме головною героїнею в історії народження Ісуса” (19, 18 років).

Отже, у питаннях ролі та образу жінки інформантки більше схильні до позиції “реформаторок”: роль жінки у християнстві є такою ж важливою як чоловіча, жінки не стояли осторонь формування релігії, проте їх внесок був знецінений патріархатною традицією того часу. Сучасна греко-католицька церква повинна переглянути сторінки жіночої історії у контексті становлення християнства та стати більш інклюзивною та дружньою до жінок.

2.4.2. Ставлення греко-католицьких феміністок до жіночої ординації

Одним з найбільш конфліктних питань між феміністичною думкою та греко-католицькою традицією є жіноча ординація. З позиції фемінізму жінки повинні мати рівні права та можливості з чоловіками, проте греко-католицька традиція забороняє висвячення жінок у сан священниць, що створює скляну стелю для жінок, які вирішують присвятити своє життя служінню Богові. Втім, у греко-католицьких феміністок м. Львова простежується тенденція до критики такої традиції греко-католицької церкви. Інформантки схильні критикувати заборону жіночої ординації на підставі того, що християнство засноване на ідеї рівності чоловіка та жінки, відтак закритий доступ жінкам до вищих посад у церковній структурі є пережитком патріархатного устрою, в умовах якого формувалися та діяли перші християнські церкви.

«Я мала розмову зі священником - і він сказав, що це така традиція. Значить це єдиний аргумент реально вагомий. Бо там було все: і шо вона буде вагітна, і діти, і так далі. Але от єдиним таким от аргументом було те, шо це традиція, шо Ісус так сказав, що буде чоловік, тобто більше до традиції. І мій тоді був контраргумент: Ісус на свій час був величезним реформатором, просто капець [...]. Я думаю, шо якби Ісус жив зараз, якби він зараз прийшов на Землю, то він би точно дозволив жінкам бути священно служительками» - (І4, 27 років).

«На мою думку, церква має дуже багато впливу на те, що люди не звертають увагу на цей поділ, на цю дискримінацію. Бо церква типу ніколи, не прийде ж священник у церкві і не буде казати про то, шо: "От дивіться, я священник і я дуже класний, і швидше за все можу стати Папою. А от тут є сестра, яка дуже багато робить для церкви, але, швидше за все, ніхто не знає, як її звати, і ніхто не знає, що саме вона робить, навіть якщо вона робить значно більше, ніж я"» (І9, 18 років).

Деякі інформатки, хоч і не проти ідеї ординації жінок, вважають, що греко-католицька церква не повинна переглядати традицію чоловіків-священиків, адже є інші християнські конфесії, які дозволяють жінці висвятитися у сан священнослужительки. Така позиція є свідченням того, що інформатки справді мислять про релігію та віру як щось внутрішнє більше, ніж про церкву-структуру.

«Я думаю, шо жінка як священослужителька - це не є шось безбожне чи шось такого, але я вже якось звиклась до думки, шо католицька церква нам такого не дозволить» (І8, 18 років).

«Я вважаю, шо це не дуже справедливо, шо жінка у нас, власне, у греко-католицькій церкві, шо вона не може бути священником. Але, тіпа, я розумію, шо значить у неї є інша роль, тіпа, в церкві [...]. І я в то свято вірю, шо жінки

то і не дуже хочуть бути священиками, а якщо й хочуть, то йдуть у протестантизм» (I2, 23 роки).

Інформантки відзначають, що *«жінки інші, ніж чоловіки»*, зокрема у тому, що жінки-священиці були б більш чуйними до питань домашнього насилля та сексизму. Таке переконання пов'язане з тим, що інформантки приписують жінкам такі емоційні, психологічні характеристики як: емпатія, чуйність та м'якість.

«Жінки інші, ніж чоловіки. Тому я впевнена, що у них були б якісь інші, нові погляди, інтерпретації, можливо, підходи. Впевнена, що у деяких питаннях вони були б м'ягші» (I7, 23 роки).

«Я тобі скажу, що якби жінка була священиком, то таке як домашнє насилля, умовно, в сім'ї чи звалтування, чи педофілія, звучало б зовсім інакше. І не була би проблема у спідниці чи у волоссі розпущеному, бо у цих випадках перекладається відповідальність на жінку, що не закричала, не так одягнулася» (I1, 29 років).

«За священиками я так думаю теж потрібна інша думка, інший погляд на те, що вони роблять [...]. І тому якби роль жінки була більшою, якби жінок допускали в ці кола, середовища, можливо, і насильства стало б менше» (I6, 23 роки).

Священики у суспільній свідомості є не тільки людьми, які несуть слово Боже у маси, на них також покладається відповідальність за трактування певних соціальних явищ. На думку інформанток, священики як настоятелі спільноти повинні працювати з питаннями сім'ї, насилля над жінками та звалтування. Жінки як соціальна категорія мають відмінний від чоловіків досвід, а тому можуть привносити нове бачення та підіймати питання, пов'язані саме з досвідом буття жінкою.

Так як жінки є великою частиною релігійної спільноти, вони повинні бути інтегровані у всі церковні структури та мати рівні з чоловіками можливості. Заборона жіночої ординація – це тільки традиція, яка повинна з часом змінюватися. Інформантки вказують на те, що діалог між феміністками та церквою може бути помічним і пришвидшити процес залучення жінок у структуру греко-католицької церкви. Також важливою є роль жінок, які відчувають поклик до священства, як ініціаторок цього діалогу.

2.4.3. Маскулінний і фемінний образи Бога

Мова формує образи, якими ми мислимо, а культура формує мову. Образ Бога є чимось не прорефлексованим у свідомості інформанток, усі вони зазначали, що не задумувались ніколи щодо цього. Однак в українському перекладі Біблії про Бога пишуть «він», у церкві священники говорять про Бога «він», Ісус був чоловіком, священники та Папа Римський – чоловіки. Відтак, мова і соціальна структура церкви формують маскулінний образ Бога. На запитання: «Бог – це чоловік?» - інформантки, спершу, ствердно відповідали, проте у процесі обговорення зазначали, що насправді Бог не має статі, хоча ми про нього мислимо як про чоловіка.

«Насправді ніхто не знає, який Бог. Просто тільки з огляду на те, що історично так склалося, що Бога зображують як чоловіка, ми всі привикли так, та? [...]. По суті, насправді, насправді, це ж говорять, що це безістотна істота (сміється), чи як це? Кароче, що Бог не має статі. Але його все одно зображують як чоловіка. Чому? Поняття не маю, чесно. Я ніколи про це не задумувалася, і мені це окей» (I2, 23 роки).

«Ну, у моєму також. Може це через те, що також так традиційно вчили, говорили. Тобто Бог і Ісус Христос - це чоловіки. Я, до речі, навіть не задумувалася про це питання ніколи (сміється)» (I4, 27 років).

Роздумуючи про потребу фемінного образу Бога, інформантки зверталися до образу Діви Марії як до фемінного втілення божественного. Фемінний образ Бога інформантки ототожнювали безпосередньо з питаннями материнства та сімейного благополуччя. Тобто саме жінки моляться до Діви Марії, у той час як до Бога моляться рівною мірою і чоловіки, і жінки.

«Типу, якщо ти там не можеш завагітніти чи у шлюбі не щаслива, чи... Кароче, жінки моляться до Марії [...]. Для мене, та, Бог - це чоловік, але я собі там можу в однаковій мірі молитися як до Бога, так і до Марії [...]. Типу, я не роблю, що Бог є важливіший, ніж Діва Марія» (I2, 23 роки).

«Жінки його (прим. фемінний образ Бога) мають у греко-католицькій церкві у образі Діви Марії. Насправді дуже красиво показано на прикладі іконопису [...] що є червоні і сині шати: червоний символізує Божественну особу, а синій символізує людську подобу. Тобто тому Ісуса на багатьох іконах зображають у червоних шатах і поверху накинута синя, тобто що це Бог, що прийняв людську подобу. А Богородицю зображають у синій шатах з червоним поверху, що типу це людина, яка прийняла подобу Божу» (I9, 18 років).

Крім образів фемінних і маскулінних інформантки ототожнюють Бога з образом любові:

«... він у мене якийсь поза особний, це просто всі найкращі людські якості, яких я прагну і яких я шукаю у житті. Це сукупність всього класного. Або любов. Я собі реально деколи заміняю «Бога» на «любов» - і мені дуже просто живеться» (I3, 23 роки).

«Бог - це любов, і це напевно шось. Я сприймаю це зараз як якусь безумовну любов» (I5, 27 роки).

Бог у свідомості інформанток має різні образи: маскулінні, фемінні та безособні – проте загалом Бог, на думку, інформанток не має особи, а є «щось». Образ Бога як чоловіка є наслідком патріархатної традиції і андроцентричності мови, проте сама концепція Бога у християнстві не має особи. Позиція Керол Крайст щодо потреби у Богині не підтверджується на прикладі греко-католицьких феміністок м. Львова, адже вони вбачають у Діві Марії уособлення фемінного образу Богу.

2.5. Поєднання релігійної і феміністичної ідентичностей

У цьому підрозділі важливо співставити інформацію із тією, яку ви отримали у попередньому розділі

З попереднього аналізу можна зробити висновок, що греко-католицькі феміністки є «реформаторками» у своїх поглядах на греко-католицьку церкву, у цьому підрозділі приділимо більше уваги тому як жінки поєднують суперечності, що існують між релігією та фемінізмом у сучасних реаліях. Ми вже з'ясували, що, на думку інформанток, церква-структура є патріархатною та мізогінною, хоча у корені своєму християнство є релігією заснованою на переконанні у тому, що всі ми є рівними перед Богом (у чому і є основна схожість з феміністичними рухами). Однак, сучасна греко-католицька церква у своїх обрядах (таїнствах) та трактуваннях Біблії часто є мізогінною, відтак вступає у конфлікт з феміністичною ідентичністю інформанток.

2.5.1. Успішні стратегії поєднання релігійної і феміністичної ідентичностей

Перш ніж перейти до опису успішних стратегій поєднання релігійної і феміністичної ідентичності, слід зазначити, що у рамках цієї роботи «успішними» названо ті стратегії, які не мають у собі внутрішніх суперечностей і не вимагають від інформанток вибору. Визначаючи успішні стратегії

поєднання, ми говоримо про спільності, які існують між християнством (греко-католицизмом) і феміністичною думкою. Говорячи про релігію, неодмінно у розмові фігурує інституція церкви, проте однією з тез інформанток є те, що церкву та віру слід розмежовувати. Християнська віра є заснованою на ідеї рівності, яка простежується у Новозавітних історіях. «Провідним мотивом християнства є любов» (I7, 23 роки): за словами інформанток, ця любов не зважає на стать, вік, гендер і етнічність. У цьому і полягає впевненість греко-католицьких феміністок, що християнство та фемінізм можуть поєднуватися в одній людині та не суперечать одне одному, а доповнюють, бо «християнство стосується більше духовної сфери, а фемінізм - соціальної» (I3, 23 роки).

«У християнстві ми всі рівні: Бог не дивиться на стать, на вік, на гендер, я так думаю. І у фемінізмі так само, Тому спільним у них є віра у рівність» (I2, 23 роки).

«Фемінізм - це така штука, яка бореться не просто за рівність, а ще крім того, за якусь таку взаємну любов, порозуміння і безпеку. І саме це є для мене спільним з цінностями християнства» (I9, 18 років).

Центральним у вірі інформанток є життя Ісуса, а не Старий Завіт і листи апостолів. Успішне поєднання ідентичностей греко-католичок і феміністок інформанткам забезпечує саме переконання в тому, що чоловік і жінка є рівними як у християнстві, так і у феміністичній перспективі. Хоча така позиція і нівелює деякі Біблійні тексти та церковні догми, інформантки звертають увагу на те, що не все у Святому Письмі є істиною, бодай не все правильно трактують. Та, крім того, слід враховувати той фактор, що Біблія писалася чоловіками у патріархатному суспільстві, відтак: «Писали ж це чоловіки і тому вони зробили більше акцент на собі» (I7, 23 роки).

«Христос пропагує якісь, в принципі, лібералізм. І це прекрасно. Тобто чом би і ні? Навіть Христос був феміністом [...]. Він ставився до жінок так

само, як і до чоловіків [...]. Коли він був у Марти і Марії і сказав, що це окей, коли жінка сидить і слухає, що я їй розказую, що я їй навчаю, а не йде там готувати, прати, шити» (І8, 18 років).

«Я дуже люблю Новий Завіт, більше, ніж Старий. Не знаю, чи так можна. Новий Завіт мені більше імponує, в тому числі через його гнучкість і через його таку більшу любов до людей.» (І6, 23 роки).

Християнство та фемінізм у своїй основі мають переконання в рівності прав і можливостей чоловіка та жінки. Релігія є сферою духовного, у той час як фемінізм є соціальним явищем, тому вони є взаємодоповнюючими. Інформантки знаходять у фемінізмі продовження цінностей і ідей християнства. Така парадигма мислення є спільною з феміністськими теологами/-инями, які є «реформаторами/-ками». Однак, не всі цінності греко-католицької церкви, як і не всі цінності феміністичного руху інформантки беруть до уваги формуючи аргумент на взаємо доповнення цих ідентичностей. Відтак, у наступному підрозділі розглянемо дві стратегії поведінки поєднання суперечностей, які вимагають від інформанток обирати одну з ідентичностей як референтну.

2.5.2. Стратегії поєднання суперечностей між християнством і фемінізмом

На спільності християнства та фемінізму (те, що вони засновані на ідеї рівності) базується внутрішній дозвіл греко-католицьким феміністкам поєднувати християнську віру та фемінізм як суспільно-політичний рух. Проте між цими ідентичностями існує багато суперечностей, зокрема питання: контрацепції, права жінки на своє тіло, шлюб (хто може його брати та розривати), доступу до можливостей. Деякі з цих питань ми розглянули у попередніх підрозділах.

На основі інтерв'ю було сформовано дві стратегії поєднання суперечностей: **ігнорування** та **протест**. Ці стратегії не є взаємовиключними, а

можуть поєднуватися в одній особистості, проте у різних питаннях. Вони не відносяться до успішних, адже вимагають обирати одну з ідентичностей як референтну. Проте у різних питаннях інформантки схилиються більшою мірою до різних ідентичностей, що створює внутрішні суперечності. Однак, ці стратегії також можуть бути продуктивними у тій мірі, в якій стимулюють налагодження комунікації між вірянками, які відчувають певні утиски, та релігійною структурою, яка дискримінує або принижує жінок.

Стратегія **ігнорування** полягає у тому, щоб не зважати на конфлікти ідентичностей греко-католички та феміністки. Таку стратегію інформантки частіше обирають щодо питань, які не є особисто для них важливими, тих питань, які не стосуються їх безпосередньо. Уможлиблює цю стратегію переконання в тому, що християнство є релігією рівності, а всі мізогінні догми та тексти є напрацюваннями людей, які не є вільними від упереджень і культурних норм свого часу. Суперечність таким чином виникає не з вірою інформанток, а зі релігійною структурою та традиціями.

«Виходить, що ніяк не мирюся. Я просто віру, можливо це таке дитяче уявлення, що Бог розставить все на свої місця і все буде справедливо» (І6, 23 роки).

«Я вважаю, що можна бути там християнином і геєм чи там лесбійкою. Ну, типу, це одне іншому не заважає. Якщо брати так за Новим Заповітом, то Христос, він такий ліберальний чувак» (І8, 18 років).

Стратегія **протесту** передбачає ідентифікацію суперечностей, які є, та їх критику. Деякі учасниці дослідження виказують свій протест усередині спільноти християнської чи феміністичної, інші хоч і відкрито критикують певні догми чи дії, проте виключно у межах міжособистісної розмови. Проте стратегія протесту виражається у намірі до реформування та взаємо обміну між релігією та фемінізмом. Щоправда, фемінізм інформантки вважають більш помічним у

контексті християнства, ніж певний релігійний досвід у контексті феміністичного руху.

«Я ніколи не мовчу про свою позицію і я її транслюю як на своє церковне оточення, так і на своє загальне оточення. Тобто якщо на своє церковне оточення я транслюю те, що я феміністка, то на своє не церковне оточення я транслюю, що я християнка і я хожу до церкви» (І9, 18 років).

«Я переконана, що церква має реформуватися якнайшвидше, що це піде на користь їй і її вірянам, і всім [...]. Але церква, якщо вона хоче якось вижити, вона має реформуватися, тому що так скоро всі її покинуть, тому що всі будуть незадоволені древніми, супер древніми традиціями, які там прописані» (І8, 18 років).

Зокрема, інформантки часто наголошували на тому, що церква повинна йти у ногу з часом для того, щоб залишатися актуальною. Урсула Кінг у статті «Християнство та фемінізм: чи вони потребують одне одного?» (2004) наголошує на тому, що християнство досі є однією з найбільших релігій саме тому, що християнство – це спільнота. Відтак, реалії, в яких живуть люди безперервно змінюються, тому християнство повинно відповідати вимогам часу, не зраджуючи своїм основоположним постулатам, проте ідентифікувати упередження, сформовані в міру тієї чи іншої культури, суспільно-політичного устрою - та реформувати їх. Для греко-католицьких феміністок важливий момент діалогу церкви з жінками та адаптація церкви до суспільно-політичних умов сучасності.

«Як мінімум, якщо ми говоримо про рівні права та можливості у жінок, то такі тези. Тобто кожна жінка там у праві володіти своїм тілом. Те ж саме право, право на аборт чи загалом право на контрацепцію, як це можна назвати, то християнство це все засуджує. Я не кажу, що я за аборти, але я за права жінок, в тій мірі, що кожна жінка в праві вирішувати чи хоче вона

народжувати, чи ні, чи застосовувати контрацепцію, чи ні, коли християнство це засуджує» (І6, 23 роки).

«Ситуація погіршується. Власне... з домашнім насильством через те, що люди вірять. Наприклад, у мене є родичка, в якій от власне все дуже погано з чоловіком вдома, але вона з ним не розлучиться, бо вона щиро вірить, що розлучення - це гріх. Мені здається, що такі враження людей треба змінювати. Бо, камон, навряд чи Бог би хотів, щоб ти жила все життя з людиною, яка тебе б'є, знуцається, матюкає постійно. Тобі це не комфортно, твоєму чоловікові не комфортно, навряд чи Богові це комфортно» (І8, 18 років).

Церква є інституцією, яка може легітимізувати або засуджувати стратегії поведінки спільноти прихожан/-ок. Зокрема, це стосується питань: насилля, про які згадувала інформантка, підкорення жінки чоловікові, права на своє тіло. Слід пам'ятати, що християнство існує вже понад дві тисячі років і об'єднує мільйони людей у світі. Проте також слід зважати на те, як змінюється світ і рухатися назустріч позитивним змінам: переглядати роль жінки у сучасній церкві та переосмислювати її внесок в історію церкви та релігії. Стратегія **протесту** є заклик до дії і діалогу між церковною спільнотою та прихожанами/-ками. Однак, розмову повинні стимулювати ті, *«люди, яких це утискає безпосередньо»* (І9, 18 років). Тобто *«жінкам не треба боятися висловлювати свою думку, точно не треба боятися говорити вголос»* (І4, 27 років).

Не залежно від того, яку стратегію: ігнорування чи протесту, обирають інформантки, все одно кожна помічає суперечності (як внутрішньо християнські, так і суперечності між двома ідентичностями), з якими, на їх думку, потрібно працювати, будувати діалог і шукати шляхи поєднання світу духовного та соціального.

Не слід формувати уявлення про те, що тільки християнство на думку інформанток потребує реформування. Жінки зазначали, що фемінізм також може почерпнути з християнства деякі стратегії поведінки. Зокрема, важливим є для греко-католицьких феміністок пом'якшення стратегій боротьби радикального

крила феміністичного руху. Одним з центральних концептів християнства у розмовах з інформантками була любов і повага. Відтак, вони відстоюють позиції ліберального фемінізму та пошук можливостей взаємодіяти та поступово змінювати суспільно-політичні реалії без агресії та радикальності у змінах:

«Напевно, фемінізм часто трошки має відтінок якогось негативу. І я розумію, чому: коли ти довго за щось борешся, а весь світ тобі протистоїть, то ти стаєш таким трохи агресивним. Тому потрібно переймати почуття поваги до всіх і навіть до людей, які не поділяють твою думку. Мені було дуже тяжко перейняти цю думку, але християнство допомогло» (I7, 23 роки).

«Є радикальний фемінізм, коли жінки беруть всю свою мізогінію і направляють її на чоловіків. мені це не подобається, тому що це якесь розповсюдження ненависті [...]. І мені здається церква може навчити ліберальних представників того, як домагатися свого там без надмірної жорстокості чи чогось подібного» (I8, 18 років).

Поєднання релігійної і феміністичної ідентичностей є багат шаровим питанням, яке не завжди можна критично оцінити, адже релігія – це, в першу чергу, про віру, яка не потребує підтвердження, в той час як феміністичний рух є раціональним відгуком на пригноблення жінки у суспільстві. Греко-католицькі феміністки м. Львова чітко транслують свою позицію, як «реформаторок»: християнство є незамінною частиною їх ідентичності, так само як і є досвід буття жінкою. Тому важливим є пошук платформ і способів побудови діалогу між християнством і фемінізмом.

Греко-католицька ідентичність інформанток є наслідком релігійного виховання у сім'ї і перебування в оточенні, яке так само сповідує християнські цінності. Важливим, щоправда, є метод заохочення до відвідування церкви та цікавості до релігії, адже практики, які базуються на примусі викликали протест у інформанток і період «релігійних криз». Крім того, інформантки мислять про УГКЦ як про українську патріотичну церкву, знаходячи у цьому можливість

поєднання релігійної і патріотичної позицій. У питаннях, що стосуються церкви безпосередньо греко-католицькі феміністки виділяють 3 різні поняття: **церква-спільнота, церква-місце та церква-структура.**

Формування феміністичної ідентичності, навпаки, є особистісним вибором жінок. Перебування у гетерогенних спільнотах УКУ, УАЛ, GLC та Пласт є одним з чинників зацікавленості у феміністичному русі, адже у цих спільнотах неодноразово підіймаються питання рівності прав і можливостей жінок і чоловіків. Крім того, важливим у набутті ідентичності феміністки є особистий досвід пережиття сексизму або мізогінного ставлення.

Попри спільність фемінізму та християнства у тому, що чоловік і жінка є рівними у суспільстві та перед Богом, існує низка суперечностей між ідентичностями феміністки та греко-католички. Питання, які повинні підійматися у релігійній спільноті, пов'язані з жіночою ординацією, текстами обрядів і комунікації священників. Заборона жіночої ординації, на думку інформанток, є виключно пережитком патріархатного устрою суспільства, в якому виникло християнство, владних позицій чоловіків і не відповідає основоположній ідеї християнства - рівності всіх перед Богом. Однак, греко-католицькі феміністки, з якими було проведено інтерв'ю не зацікавленні в отриманні сану священослужительки, а відтак, обирають стратегію ігнорування, як і щодо інших питань, які не перетинаються з їх життям. У той самий час стосовно традицій, з якими жінки зіштовхувалися на своєму досвіді або планують через них пройти, інформантки обирають стратегію протесту. Тому у вони переконані, що тексти церковних обрядів і таїнств є написаними та перекладеними людьми, а отже їх наповнення та форма неодмінно пов'язані з упередженнями та мовними конструкціями, які різняться від мови до мови – і тому повинні бути переглянутими та адаптованими до сучасних реалій.

ВИСНОВКИ

Християнство є релігією, що формувалася понад дві тисячі років тому у суспільно-політичних умовах, які возвеличували вищість чоловіка над жінкою. Фактично релігійні тексти того часу зберегли у собі докази того, що жінка була залежною від чоловіка (спершу - батька, потім – чоловіка або брата). Імена жінок зазначаються у більшості тільки з прив'язкою до певного чоловіка («дружина ...», «донька ...», «сестра ...», «мати ...»). Крім того, жінок було позбавлено права голосу, адже вони не вміли писати – та не могли передавати свій досвід через тексти, які могли зберегтися до наших часів. Відтак, маємо досить андроцентричну картину християнства, яка формувалася чоловіками за допомогою чоловічих образів.

Фемінізм, у свою чергу, виник як відгук на мізогінні уявлення суспільства та сексистські норми. Головним завданням феміністок є боротьба з упередженнями та утисками щодо жінок та боротьба за рівні права та можливості для жінок всіх соціальних статусів, віку, етнічного походження. На Галичині одним з рушіїв творення жіночого руху виявилась саме УГКЦ. Церква у дев'ятнадцятому столітті на Західній Україні стала осередком об'єднання інтелігенції і стимулом до модернізації. Відтак, церква була місцем, яке об'єднувало жінок і створювало чи не єдиний майданчик для взаємо обміну думками та дії.

Сучасна релігійна спільнота складається як з жінок, так і з чоловіків, проте УГКЦ не включає жінок у життя спільноти тією мірою як чоловіків. У структурі УГКЦ жінки зіштовхуються зі скляною стелею у питаннях можливостей служіння, зокрема, вони не можуть бути висвяченими у сан священнослужительок. Їх обов'язки обмежуються монашим життям, буття їмустю або ж посадами, що не пов'язані зі духовним життям (проектні менеджерки при церквах, наприклад). Однак Папа Римський Франциск почав робити кроки назустріч жінкам і їх більшій залученості у церковне життя. Ми вже є свідками того як інституція церкви змінюється та стає більш чуйною до проблем жінок і їх залученості до життя спільноти та служіння.

Феміністична теологія є одним з інструментів формування діалогу між феміністичним рухом і релігіями. Завданням феміністичної теології є не тільки переосмислення жіночої участі у становленні християнства, а також і пошук шляхів покращення добробуту жінок у межах релігійної спільноти. Щодо християнства феміністичні теологи/-ині виділяють два шляхи поєднання феміністичної думки та інституції церкви:

- 1) Реформування, яке передбачає взаємний обмін та відкритий діалог християнства та фемінізму;
- 2) Революція, яка базується на прагненні заснування нової феміністичної релігії, яка була б інклюзивною для жінок.

Реформаторки є сфокусованими на можливостях співпраці та взаємного обміну християнства та фемінізму, зокрема через критику літургійної мови, мізогінних традицій і ексклюзії жінок з проведення церковних таїнств. Реформаторки ж заперечують можливість знаходження спільної мови зі вже сформованою релігійною інституцією та прагнуть до формування нової інклюзивної релігії.

Розмови з греко-католицькими феміністками м. Львова вказують на важливість релігії у житті інформанток. Виховання на Західній Україні відбувається у християнському дусі та насажує до відвідування церкви та формування релігійної ідентичності. Важливою особливістю Західної України також є її патріотичний український образ, українська ідентичність і патріотизм є частиною ідентичності інформанток, тому вони знаходять можливість поєднувати свою християнську віру та патріотизм завдяки УГКЦ.

Феміністична ідентичність вірянок є набутою та сформованою як наслідок критичного осмислення соціальної реальності та як наслідок особистого пережиття утисків або мізогінного ставлення. Греко-католицькі феміністки є прихильницями ліберального фемінізму та формують свій активізм і позицію довкола питань, що стосуються працевлаштування, батьківства / материнства та загальних стереотипних уявлень щодо ролі і статусу жінки у суспільстві.

Крім того, жінки є активними учасницями релігійної спільноти: беруть / брали участь у різних молодіжних християнських об'єднаннях, перебувають у тісному контакті зі священниками та практикують релігійні традиції. Греко-католицькі феміністки переконані, що УГКЦ повинна реформуватися, шляхом більшого залучення жінок до внутрішнього церковного життя та переосмислення текстів і традицій, які є сексистськими та некомфортними для жінок. Відтак, греко-католицькі феміністки є **«реформаторками»**, адже християнська ідентичність є важливою частиною їх життя і єдиним шляхом вони вбачають поступове реформування церкви.

Успішна стратегія поєднання, яка уможливорює розмови про реформування, шляхом діалогу між фемінізмом і греко-католицькою церквою (християнством, загалом) полягає у переконанні в тому, що рівність і повага є основоположними цінностями та принципами як фемінізму, так і християнства. Проте між феміністичною думкою та церковними канонами, традиціями є чимало розбіжностей, що спонукають жінок обирати одну зі своїх ідентичностей (християнськи чи феміністки) як референтну. Така практика створює внутрішню суперечність, яку інформантки намагаються подолати, використовуючи стратегії **ігнорування** або **протесту**. До стратегії ігнорування вірянки вдаються щодо питань, які не стосуються їх життя безпосередньо. Зокрема це стосується питання жіночої ординації. Греко-католицькі феміністки переконані, що критика та запрошення до діалогу повинно лунати з вуст тих, хто особисто відчуває утиски та прагне змінити стан речей. Тому жіноча ординація має бути відповідальністю та досягненням тих жінок, які відчувають покликання до служіння. Проте стосовно питань, які є дотичними до життя більшості вірянок, греко-католицькі феміністки м. Львова обирають стратегію **протесту**. Одним зі способів протесту є відкритий діалог і дискусія зі священниками щодо питань сексизму в обряді шлюбу, створення людини (історія про ребро Адама) та ролі жінки у суспільному житті.

Відтак, прихожанки УГКЦ прагнуть встановлення діалогу між фемінізмом і християнством задля формування середовища, яке буде дружнім до жінки та

сприйматиме її як повноцінну особистість, рівну чоловікові. Процес реформування вже відбувається, зокрема через створення більшої видимості питань, які хвилюють жінок і дії греко-католицької церкви назустріч жінкам. Християнство та фемінізм потребують одне одного для того, щоб забезпечити взаємо обмін найкращими практиками та створення можливості критичного переосмислення релігійних традицій, з одного боку, та способів боротьби за рівні права, з іншого.

Список використаних джерел

- Басаурі Зюзіна, А., (2017). *«Гендер в релігієзнавстві: західний досвід та українські реалії»*. В: Гендерний журнал «Я», №4 (43): Традиція і релігія, с.2-5.
- Біблія в перекладі І. Огієнка. (2003/1962). Режим доступу: <https://bibleonline.ru/bible/ubio/>
- Бовуар, С. (2017). *Історія. Третій розділ. У Друга стаття: в 2 т. (ст. 92-105)*. Київ: видавництво «Основи».
- Богачевська-Хом'як, М. (2018). *Білим по білому: Жінки у громадському житті України. 1884-1939*. Львів: Український католицький університет.
- Богдан, О. (2017). *«Право жінок на священнослужительство в християнстві: контроверсійне сьогодні та неunikне майбутнє?»*. В: Гендерний журнал «Я», №4 (43): Традиція і релігія, с.21-24.
- Богдан, О. (2017). *Тема 8. Толерантність і гендерна рівність у царині релігії. У Гендер для всіх. Виклик стереотипам. (ст. 177 – 197)*. Київ: видавництво «Основи».
- Б'янки, Е. (2020). *Ісус і жінки*. Київ: Дух і літера.
- Владика Діонісій (Ляхович): *«Хто більший - чоловік чи жінка?»*. (2017). Режим доступу: <https://cutt.ly/0kxb2Qu>
- Гавришко, М. (2010, December 29). *Галицькі феміністки 1930-х: нацистське “Кухня-Церква-Діти” не для нас. Історична Правда*. Режим доступу: <https://www.istpravda.com.ua/articles/4d1b2eed4e08/>
- Дудко, О. (2016). *Рух за гендерну рівність у християнстві*. Режим доступу: <https://commons.com.ua/ru/ruh-za-gendernu-rivnist-u-hristiyanstvi/>
- Злобіна, О. (2009). *Якісні підходи у дослідженні сфер соціального*. В *Якісні дослідження в соціологічних практиках: Навчальний посібник / За ред. Н.Костенко, Л.Скокової*. Київ: Інститут соціології НАНУ, 2009. ст. 187-208.

- Іван-Павло II. (1995). Про гідність і покликання жінки. Львів: видавництво «Місіонер».
- Інформація про релігійну ситуацію у Львівській області.* (2020, 1 січня). Львівська Обласна Державна Організація. Режим доступу: https://loda.gov.ua/k_n_r_pytannya-natsionalnostej-ta-relihi
- Історія та факти. Передумови.* Український Католицький Університет. Режим доступу: <https://ucu.edu.ua/en/about/istoriya-ta-fakty/inavguratsiya/>
- Кісь, О. (2018). *Розділ 11. Українки-політв'язні в таборах ГУЛАГу: вижити означає перемогти.* В *Українські жінки у горинлі модернізації* (pp. 262–302). Харків: Книжковий клуб “Клуб сімейного дозвілля.”
- Литургические чтения: 22 ИЮЛЯ. Св. Мария Магдалина. (2020, 19 июля). Vatican News. Режим доступу: <https://cutt.ly/nbA18MY>
- Марценюк, Т. (2018). *Розділ 8. Фемінізм, націоналізм і релігія: чи можлива взаємодія? У Чому не варто боятися фемінізму?* (ст. 155–177). Київ: видавничий дім “Комора.”
- Пельтьє, А. (2016). *Християнство та жінки: двадцять століть історії.* Пер. з фр. Я. Вестель і Д. Морозової. Київ: Дух і Літера.
- Пушкарева, Н. (2000). *Между тюрьмой и хаосом. Феминистическая эпистимология, постмодернизм и историческое знание. Пол. Гендер. Культура.* - Москва. - 261 с. Т.2. СС. 221-229.
- Рябчук, А. (2021). *Жінка в церкві хай мовчить.* Патріярхат, 1 (483), 8–10. <https://journals.ua/reader/32996.html?list=0>
- Сакун, О. (2021, 6 февраля). *Впервые женщина назначена зам. генерального секретаря Синода.* Vatican News. Режим доступу: <https://cutt.ly/CbA13qq>
- Центр Разумкова. (2020, листопад). *Особливості релігійного і церковно-релігійного самовизначення громадян України: тенденції 2000-2020рр.* Відновлено з: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_religiya.pdf
- BBC News Україна. (2020, July 22). *Більшість священників у Швеції - жінки. Вперше за історію церкви.* Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-53503721>

- Beattie, T. (2005). *Feminist theology: Christian feminist theology*. In Encyclopedia of religion, second edition. Pp. 3034 – 3039.
- Beattie, T. (2005). *Gender and religion: gender and Christianity*. In Encyclopedia of religion, second edition. Pp. 3356 – 3364.
- Braun, V., Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 77–101. doi:10.1191/1478088706qp063oa
- Christ, C. (1992). *Why Women Need the Goddess?* In *Womanspirit Rising: A Feminist Reader in Religion*. Ed. by C. Christ, J. Plaskow. San Francisco: Harper & Collins. P.- 273.
- Clague, J. (2005). *Women's studies in religion*. In Encyclopedia of religion, second edition. pp. 9785 – 9796.
- Coakley, S. (2005). *Feminism and analytic philosophy of religion*. The Oxford Handbook of Philosophy of Religion. Pp. 494 – 527.
- Franjo Cardinal Seper. (1976, October 15). Declaration on the Question of Admission of Women to the Ministerial Priesthood. In The Holy See. Retrieved from: https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_19761015_inter-insigniores_en.html
- Devault, M. (1990). Talking and Listening from Women's Standpoint: Feminist Strategies for Interviewing and Analysis. *Social Problems*, 37(1), 96-116. doi:10.2307/800797
- Gross, R. (2005). *Feminist theology: an overview*. In Encyclopedia of religion, second edition. Pp. 3031 – 3034.
- Harding, S. (2004). A Socially Relevant Philosophy of Science? Resources from Standpoint Theory's Controversiality. *Hypatia*, 19(1), 25-47. Retrieved March 29, 2021, from: <http://www.jstor.org/stable/3810930>
- Harding, S. (2009). Standpoint Theories: Productively Controversial. *Hypatia*, 24(4), 192-200. Retrieved March 29, 2021, from: <http://www.jstor.org/stable/20618189>
- Hawthorne, S. (2005). *Feminism: feminism, gender studies, and religion*. In Encyclopedia of religion, second edition. Pp. 3023 – 3027.

- Hawthorne, S. (2005). *Gender and religion: history of study*. In Encyclopedia of religion, second edition. Pp. 3310 – 3318.
- King, U. (2004). *Christianity and Feminism: Do they need each other?* In International Journal for the Study of the Christian Church. Vol. 4, No. 3, October 2004, 194-206. DOI: 10.1080/1474225042000299414.
- King, U. (2005). *Gender and religion: an overview*. In Encyclopedia of religion, second edition. pp. 3296 - 3310.
- Malhotra, C. (2002). *Women in World Religions : Feminist Perspectives*. In Indian Anthropologist, Vol. 32, No. 1/2 (Jan-Dec. 2002), pp. 97-104.
- Milena, Z. R., Dainora, G., & Alin, S. (2008). Qualitative research methods: A comparison between focus-group and in-depth interview. *Annals of the University of Oradea, Economic Science Series*, 17(4), 1279-1283.
- Oakley A (1981) *Interviewing women: A contradiction in terms?* In: Roberts H (ed.) *Doing Feminist Research*. London: Routledge and Kegan Paul, 30-61.
- Rolin, K. (2009). Standpoint Theory as a Methodology for the Study of Power Relations. *Hypatia*, 24(4), 218-226. Retrieved March 29, 2021, from <http://www.jstor.org/stable/20618192>
- Stanley, L., S., Wise. (2013). Method, methodology and epistemology in feminist research processes. In L. Stanley (Ed.), *FEMINIST PRAXIS: Research, Theory and Epistemology in Feminist Sociology* (Routledge library editions: feminist theory ed., Vol. 13, pp. 20–60). Routledge.
- Stanton, E. C. (2011). Introduction. In *The Women’s Bible*. Pp. 7-8
- The Supreme Pontiff Francis. (2021, January 15). *Apostolic Letter Issued “Motu Proprio” Spiritus Domini*. The Holy See. Retrieved from: http://www.vatican.va/content/francesco/en/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio-20210110_spiritus-domini.html
- Thwaites, R. (2017). (Re)Examining the Feminist Interview: Rapport, Gender “Matching,” and Emotional Labour. Retrieved from: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fsoc.2017.00018/full>

United Nations Development Programme. (2020). Human Development Report 2020.

Retrieved from: <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2020.pdf>

United Nations Development Programme. (2019). Gender Inequality Index (GII)

(Version 2019) [Dataset]. Human Development Reports. Retrieved from:

<http://hdr.undp.org/en/indicators/68606>

Додаток А. Гайд для проведення інтерв'ю з греко-католицькими феміністками та соціо-демографічні характеристики інформанток

Доброго дня! Перш за все, дякую, що погодилися на розмову. Ваша участь є цінною для моєї дипломної роботи на тему: «Поєднання релігійної і феміністичної ідентичностей (на прикладі греко-католицьких феміністок м. Львова)». Розмова триватиме 45-60 хвилин.

Інформація, отримана в цьому інтерв'ю, залишатиметься конфіденційною. Прошу відповідати щиро і правдиво, адже в цій темі немає правильних або неправильних відповідей. Для мене цінним є ваш особистий досвід і роздуми. Нашу розмову я буду записувати на диктофон. З цим аудіозаписом працюватиму тільки я, він не буде відтвореним в жодній іншій аудиторії і не буде передаватися третім особам.

Блок 1 | Релігійна ідентичність респонденток

1. Що таке для Вас бути віруючою / релігійною людиною?
2. Як Ви прийшли до греко-католицизму? Це якась сімейна традиція чи Ваше власне рішення?
3. Чи відвідуєте Ви службу в церкві? Як часто?

Блок 2 | Феміністична ідентичність респонденток

1. Що таке для Вас фемінізм? Як би Ви описали свій фемінізм?
2. Часом люди проживаючи якусь ситуацію розуміють, що він / вона фемініст/-ка або як наслідок якоїсь ситуації стають феміністами/-ками. Коли Ви зрозуміли, що Ви феміністка? Чи була якась ситуація, яка спонукала до цього чи так було завжди?

Блок 3 | Як поєднуються феміністична та релігійна ідентичності: суперечності та вдалі стратегії поєднання.

1. Чи можна бути християнкою та феміністкою водночас?
2. Чи зіштовхувалася Ви колись зі сексизмом у церкві?
3. Чи на Вашу думку, існують суперечності між християнством та фемінізмом?
4. У Біблії ми можемо прочитати дві історії про створення людини: перша історія говорить: «... Бог на Свій образ людину створив, на образ Божий її Він створив, як чоловіка та жінку створив їх» (Бут. 1:27), а в іншій історії читаємо, що «...перетворив Господь Бог те ребро, що взяв із Адама, на жінку, і привів її до Адама. І промовив Адам: Оце тепер вона кість від костей моїх, і тіло від тіла мого. Вона чоловіковою буде зватися, бо взята вона з чоловіка» (Буття 2:22-23). То, на Вашу думку, чи є жінка та чоловік рівними та одночасно створеними, чи жінка створена на поміч чоловікові з його ребра?
5. Якщо Ви коли-небудь читали текст таїнства шлюбу, то могли бачили там такі слова: *“Жінки, коріться своїм чоловікам, як Господу, бо чоловік є голова жінки, як і Христос глава Церкви”, “як Церква підкоряється Христу, так і жінки своїм чоловікам у всьому”, “кожен із вас нехай любить свою жінку, як самого себе, а жінка нехай боїться/поважає свого чоловіка”*. Чи є має жінка у шлюбі або в будь-якій іншій взаємодії бути підкореною чоловікові?
6. Різні християнські церкви мають різну позицію щодо жіночої ординації (посвячення жінок у сан священнослужительок): наприклад, в об’єднаній церкві Швеції більше 50% священнослужителів/-ок - це жінки. Католицькі ж церкви, зокрема і УГКЦ не підтримує ординацію жінок. На Вашу думку, чи можуть жінки бути священницями, єпископіннями?

7. Коли ми говоримо про Бога, то називаємо його “Отцем, Сином і Святим Духом”, тобто загальний образ Бога формується як образ чоловіка. Як Ви вважаєте Бог - це чоловік?
8. Що є спільного між християнством та фемінізмом?
9. Чи потрібен фемінізм сучасній греко-католицькій церкві? Чи може він бути у чомусь помічним?
10. Що фемінізм може почерпнути з християнства?

Блок 4 | Демографічний блок

1. Скільки Вам / тобі повних років?
2. Звідки Ви / ти родом?

Таблиця А.1.

Соціо-демографічні характеристики інформанток

№	Вік	Місце народження
Інформантка 1	29 років	Сміла
Інформантка 2	23 роки	Львів
Інформантка 3	23 роки	Тернопіль
Інформантка 4	27 років	Тернопіль
Інформантка 5	27 років	Львів
Інформантка 6	23 роки	Ужгород
Інформантка 7	23 роки	Коломия
Інформантка 8	18 років	Львів
Інформантка 9	18 років	Львів

Додаток Б. Таблиця з аналітичними "тематиками" глибинних інтерв'ю з греко-католицькими феміністками м. Львова

Таблиця Б.1.

Аналітичні "тематиками" глибинних інтерв'ю з греко-католицькими феміністками м. Львова

Релігійна ідентичність	
Визначення поняття "бути віруючою"	<i>"Я відчуваю це (бути віруючою) ніби знати, що є хтось над тобою, якась така дуже велика сила, до якої ти, з якою ти можеш поговорити у моменти, коли тобі дуже складно або у моменти, коли тобі дуже радісно. Але переважно - це у моменти, коли тобі дуже складно. І ти віриш в це, що ця людина, ну, ця сила, може тобі допомогти" (Інформантка 2)</i>
	<i>"Я навіть не знаю як це окреслити, це просто якийсь класний стан внутрішньої гармонії, про який я намагаюся дбати, наповнювати себе. І це відбувається однозначно не тільки через церкву, причастя" (Інформантка 3)</i>
	<i>"Ну, у мене такий принцип. Якщо я належу до якоїсь. там, умовно, спільноти, організації, я намагаюся включатися. Я не бачу сенсу бути там просто заради галочки. І коли я була на літургії і чула там "набір у хор" - я хочу на хор, набір там у нас був на вервечку. От молитися і там обговорювати вервечку, та, в неділю - і я хочу на вервечку! Потім я хочу, я хочу" (Інформантка 4)</i>
	<i>"Для мене це, напевно, от це слово, яке ти вжила "ідентичність, це, напевно, моя така теж ідентичність, тому що я з самого малечку відвідувала греко-католицьку церкву" (Інформантка 4)</i>
	<i>"Для мене, бути релігійною віруючою людиною - це відвідувати храм, відвідувати літургії, також виконувати певні, ну, дотримуватися, певних, можливо там, заповідей. Певні моральні принципи, яким я дотримуюся" (Інформантка 5)</i>
	<i>"Віра, для мене, є про віру. Я вірю, що є Бог над нами, що завдяки ньому все існує. і для мене це є любов. В принципі, я у цьому</i>

	<p><i>вбачую найбільшу цінність релігії - це у любові та у християнських цінностях, християнській моралі” (Інформантка 6)</i></p> <p><i>“Для мене це завжди про якийсь більший зв'язок. З часом я для себе знайшла таку функцію християнської приналежності - це душевний спокій і душевна рівновага. Тобто в Бозі і загалом у християнстві я вбачаю таку можливість зупинитися, і як це, заземлитися та віднайти те, що знаходиться у глибині серця” (Інформантка 6)</i></p> <p><i>“Віра найбільше у мені, ніж у якомусь символах, чи якихось постатях конкретних” (Інформантка 6)</i></p> <p><i>“У мене батьки не дуже релігійні, тому я якось убла сама у пошуку для себе своєї релігії. Тому може у мене не дуже стандартний греко-католицизм, бо я там можу і в протестантську церкву зайти, для мене це не так важливо (...) Я вважаю, що основне - це те, у що ми віримо, а не релігія, якою ми туди доходимо” (Інформантка 7)</i></p> <p><i>“Я вірю, що є Бог, який нас створив, що Ісус - це символ добра і любові і він живе в нас, а ми у ньому” (Інформантка 7)</i></p> <p><i>“Факт того, що я зараз ідентифікую себе як греко-католичка, він такий досить відносний. Ну, наприклад, я завтра вичитаю щось таке у греко-католицьких догмах (...) ну, щось таке, що мені вкрай не сподобається. І я скажу собі, що я не ідентифікую себе більше як греко-католичка, але це не заважає мені бути далі християнкою” (Інформантка 8)</i></p> <p><i>“Для мене важливо розділяти віру і церкву (...) Для мене бути віруючою людиною - це вірити у Бога і якось жити по-Божому, не знаю. Але окремо на це ще накладається церква, якої я є активним учасником впринципі. і для мене то доволі складно” (Інформантка 9)</i></p>
<p>Передумови та причини формування греко-католицької ідентичності</p>	<p><i>“У мене вся родина греко-католики. Я з самого дитинства греко-католичка (...) У мене всі однокласники, моє повністю все оточення греко-католики. (...) Крім того, що у школі, у мене на Пласті, весь мій гурток, ті мої найближчі 5 подруг - всі греко-католички” (Інформантка 2)</i></p>

	<p><i>“З дитинства так склалося, що я є віруючою, це сильний вплив батьків (...) У мене дуже релігійна мама. І так як у нас з нею дуже класні стосунки, тоя була дуже сильно піддана впливу”</i> (Інформантка 3)</p>
	<p><i>“У мене родичі у часи Союзу, переховували у льохах греко-католицьких священиків, і там літургії проводили, і та, по-ходу, навіть дітей хрестили. І мама, коли росла, от це все бачила, цей дух бунтарства”</i> (Інформантка 3)</p>
	<p><i>“Я потрапила у церкву, у церкві... емм... таку організацію, яка називалася "Молодь Святого Альфонса", тобто це був умовно гурток, так, за вподобаннями. Я почала багато часу проводити у церкві. До того я також багато проводила, бо я співала з 6-ти років у церкві хоооорі і таак дааліі. Але от тут я вже почала відвідувати церкву реально кожного дня. Не маєтья на увазі літургію, була також і літургія була, і було глибше там заглиблення, але спершу це було 2 дні на тиждень, а потім нам ставало цікаво - і до нас приходили навіть люди, які взагалі ніколи не були релігійними і котрі, наприклад, у церкву могли не приходити, але приходити до нас на, ми називали, "молодь", та”</i> (Інформантка 4)</p>
	<p><i>“Це сімейне, мене так виховали, я народилася у сім'ї такій релігійній [...]. Від першого класу ходила у катехатичну школу. А з 9 класу на Маріїнську дружину”</i> (Інформантка 5)</p>
	<p><i>“У мене всі у сім'ї греко-католики, з маминого боку там православна громада, але я не знаю, які там між ними відмінності. Просто мене так бабуся за ручку виховала, привчила. Я не відчуваю якихось там, не знаю, про якісь там суттєві відмінності між греко-католиками та просто католиками, чи православними. Тобто якісь стовпи віри ті самі, а деталі - це вже таке другорядне”</i> (Інформантка 8)</p>
	<p><i>“Мої батьки також греко-католики, і мене з дитинства так трохи спонукали до того, щоб я там ходила до церкви і бачила в тому якийсь інтерес. Але у мене був якийсь період відторгнення, десь може роки 4. Типу, коли я там в силу своїх релігійних криз, і тоді то це було з примусу, тому на якийсь час я відійшла від</i></p>

	<i>того, бо не люблю, коли мене змушують до чогось. Але потім я самостійно пройшла цей шлях самоідентифікації, і потім я все повернулася з власної волі і з власними думками” (Інформантка 9)</i>
Ставлення до відвідування церкви	<i>“Якщо у Львові я обираю церкву, в яку піти, якщо мені не треба розмова зі священником, то я обираю ту церкву, де є гарний хор. Бо я тоді можу бути на службі як на службі, заглибитись у свої думки” (Інформантка 1)</i>
	<i>“А потім поїхала на Різдво Разом у Мелітополь, де я зустріла дуже прикольних священників. І там я, напевно, для себе відкрила от ту церкву. Ніби, що це, це просто місце, куди ти можеш от просто прийти сісти, от просто побути реально з Богом, поговорити з ним. Ну, таке місце найбільшої сили, що ти поєднуєшся з ним. Але я це можу відчутти не у кожній церкві” (Інформантка 2)</i>
	<i>“Я люблю ходити до церкви зараз. Я люблю прийти відчувати якесь таке наповнення. Тому що я знаю, в яку я церкву йду. Я знаю, що там співає гарний хор, що там гарний священник, що він гарно щось говорить, щось послухати, просто побути там наодинці. Коли я знаю, що я відчуваю, що є якась важкість і мені треба десь посидіти, подумати, то я теж йду у церкву” (Інформантка 2)</i>
	<i>“Церква - це як храм Божий. Тут максимальна концентрація Божої ласки (сміється)” (Інформантка 3)</i>
	<i>“Для мене така спільнота ось як церква є дуже унікальною і я в неї вірю тільки водному середовищі - це в УКУ. За межами УКУ я не вірю в таку спільноту як церква” (Інформантка 1)</i>
	<i>“Якщо так проаналізувати, то я собі так сиділа і думала, що я реально так кайфую від того, де я зараз опинилася. І якщо проаналізувати - це все почалося з церкви, реально. Церква, літній табір, звідти я ще кудись попала, звідки в Пласт, звідку в УАЛ, з УАЛа в УКУ. Ідеально просто. Соціальний ліфт” (Інформантка 3)</i>
	<i>“... у Тернополі це було там прийнято у неділю обов'язково треба йти до церкви, навіть який би ти там релігійний, нерелігійний був йшли до церкви” (Інформантка 4)</i>

	<p><i>“Починаючи з першого курсу в УКУ я почала відвідувати церкву греко-католицьку, ходити на літургії щонеділі, ходити на реколекції відвідувати. От. Тобто УКУ стало таким важливим порогом мого життя” (Інформантка 6)</i></p>
	<p><i>“Коли я у греко-католицькій церкві мені ніби якось затишніше і більше це відчувається як дім, воно якимось тамким українським віє. І, напевно, УКУ також на це повпливало. Перший рік я була у стані відторгнення і заперечення цього всього, бо було забагато греко-католиків і цього всього (...) але потім воно стало близьким до серця” (Інформантка 7)</i></p>
	<p><i>“Церква, дл мене, це певний інструмент розмови з Богом (...) І з іншого боку, інструмент для того, щоб опинитися у середовищі людей зі схожими цінностями. Бо церква взагалі, для мене, це спільнота” (Інформантка 9)</i></p>
<p>Роль священика у формування релігійної ідентичності</p>	<p><i>“Ставлення до священиків, напевно, тому що, напевно, десь воно було у глибині людей, котрі дуже їх там возвеличували дуже, чуть не з образом порівнювали. А тут ти розуміла, що це простий, проста людина, і вони себе так позиціонували, що ми є прості, ми ваші друзі. І це було дуже типу прикольно” (Інформантка 4)</i></p>
	<p><i>“Я вважаю, що церква і священики роблять дуже багато непотрібних речей, які відштовхують молодь. Але в ідеальному світі їхня роль - це проносити до нас простими словами великі слова Божі. Вони мали б спрощувати для нас Біблію, важливість любові одне до одного” (Інформантка 7)</i></p>
	<p><i>“Ну, люди одружуються, та, вони вже прийняли це рішення, і коли тобі говорять "не можна займатися сексом до шлюбом". І ти думаєш: "Ну, ці люди 100% вже займалися сексом до шлюбу, про що ви тут говорите?". Це взагалі недоречно тут. Вони говорили, що не варто це робити до шлюбу, але люди вже прийшли на ці реколекції, на ці науки, щоб отримати шлюб. Ви поговорите, не поговорите - вони отримають цей шлюб. І ваше завдання, як священиків говорити як далі жити, а не говорити "не займайтеся сексом до шлюбу"” (Інформантка 4)</i></p>

	<p>“Доволі ще прийнято, що віра - це священик, та? Якщо священик щось дурне зробив, то як можна вірити в Бога, якщо тіпа священик херню типу порить. Але священик - це жива людина і далеко це не про цінності, як би це не звучало” (Інформантка 1)</p>
Феміністична ідентичність	
<p>Визначення поняття “фемінізм” греко-католицькими феміністками</p>	<p>“Я не можу сказати, що я там супер активна поборниця. Я себе вважаю феміністкою, але такою, ну, буденною, обичною, яка лупає сю скалу своєї кар'єри, свого життя. Ну, кароче, я щаслива жінчина, яка хоче мати щасливе життя. от, що я хочу. Це мій фемінізм” (Інформантка 3)</p> <p>“Я не є якась така, удже така активна феміністка, тобто, знаєш, я там не піду на якісь марші, не буду дуже відстоювати так, ну, тобто я не пишу якихось там публічних дописів, я більше, це якась така моя внутрішні самоідентифікація” (Інформантка 5)</p> <p>“Для мене, це боротьба за жіночі права. Це можливість, знову ж таки жінки працювати, робити свій вибір професійній, тобто, щоб у неї не було ніяких обмежень у тому плані. І це також про певні суспільні ярлики. Фемінізм - це також проти певних якихось ярликів, які є нав'язані суспільством, от певні стереотипи, які є. І от має бути так. Чому має бути так? Бо хтось колись так вирішив і має бути так. От жінка має бути біля чоловіка там [...] і для мене фемінізм - це, можливо, донесення інформації, що може бути по-іншому” (Інформантка 5)</p> <p>“Для мене це про рівність, не про однаковість, а рівність. Не то що зараз чоловіки і жінки раптово мають стати однаковими, бо ми різні - і це класно, і це треба плекати. Але це за те, шоби жінка і чоловік мали рівні права бути тим, ким вони хочуть, тобто рівні можливості” (Інформантка 7)</p> <p>“Мені важливо знати, що я на рівні, ну, будь з ким, з чоловіками, наприклад. Просто, просто тому що я народилася жінкою мене якось не принижує, не робить якусь різницю, не знаю, у зарплаті чи що, що є досить поширеним явищем. Мені б не хотілося, щоб мені, коли я буду влаштовуватися на роботу не казали, що мене</p>

	<p>не візьмуть, бо я піду у декрет (...) Ше мені не подобається домашнє насильство, від якокого, частіше за все потерпають жінки” (Інформантка 8)</p>
	<p>“Для мене фемінізм - це боротьба за рівність на всіх рівнях (...) Ну, я зарівність всюди, прям всбди-всюди-всюди і абсолбно повну. І мене дуже напругало питання того, чому жінки не можуть бути священиками, чому у жінок кар'єрна от ця драбинка закінчується значно раніше, ніж у чоловіків?” (Інформантка 9)</p>
	<p>“Кажу: ти там хочеш, тобі подобалося, тобі подобається навчатися в університеті? Подобається. А те, шо ти голосуєш. А тепер уяви, шо ти не маєш права голосувати. І зразу: а чого це я, типу, не маю права голосувати? Я, кажу: ну, от, все, то ти феміністка (сміється). Або, наприклад, ти фемініст. Тобто в легкій формі. Я не думаю, що то потрібно аж заглиблюватися, а в легкій формі. А от просто легко пояснювати. От, шо ти можеш водити машину в Україні, та... і ти навіть не задумуєшся про це. Ти можеш зараз претендувати на якісь посади хороші” (Інформантка 4)</p>
	<p>“Дуже часто протиставляють феміністок і загалом традиційні, жінку, яка живе за традиційними цінностями, та? От, для мене, в пирнципі, поняття "традиційні сімейні цінності" дуже розмите. Бо у мене є своя традиція сімейних цінностей. Якщо я обрала свою траєкторію: не працювати і жити, і щоб чоловік мене все життя забезпечував, і я все життя присвячую дітям і тому, шо я вдома - для мене, це теж окей (...) Якщо мені це не подобається, то я можу щось інше вибрати - і це теж окей” (Інформантка 6)</p>
	<p>“Мені здається кожна нормальна людина - це фемініст або феміністка, навіть якщо вона того не розуміє” (Інформантка 3)</p>
	<p>“Ми коли почали жити разом (прим. з нареченим) відразу встановили, що ми порівну робимо обов'язки по мірі своїх можливостей [...]. Я розумію, шо він там завалений на роботі, то я поприбираю чи приготую, а він там сніданки, наприклад, готує” (Інформантка 6)</p>

	<p><i>“В Україні дуже часто сприймають це слово дуже так, з якимось як, не знаю, заборонено щось, матюк який, не знаю. Щось дуже погане, не знаю, що це оскверняє когось”</i> (Інформантка 4)</p>
	<p><i>“Просто я бачу дописи у знайомих у фейсбуці, що прямо феміністки - це там страшні жінки, які там проти чоловіків, і вони, ну там, не знаю... просто паскудні стерви”</i> (Інформантка 5)</p>
	<p><i>“Для мене це дуже болюча тема, бо зараз ї дуже багато негативних якихось переконань щодо фемінізму. І зараз, коли я кажу, що я феміністка, то дуже багато люди “фукають” і так далі”</i> (Інформантка 7)</p>
<p>Розуміння поняття “сксизм” і особистий досвід його пережиття</p>	<p><i>“Я світловолоса і я з дитинства чую, що я блонда і мені не треба вчитися, бо я гарно вийду заміж. потім, ну, та, ти миловидна, ти красива, тобі не треба думати. Або коли я вже йшла на якусь роботу, то казали, що подивіться на неї, та вона така миловидна, та у неї характера зовсім нема”</i> (Інформантка 1)</p>
	<p><i>“Найчастіше з утисками я стикалася на роботі. І це стоїть питання: коли я народжу, а чому у мене ще немає дітей. Ну, типу, розумієш, то туди, то сюди”</i> (Інформантка 1)</p>
	<p><i>“От навіть зараз пішло так, що я прибираю повністю всю хату, а мій брат (старший), ну, там ванну, туалет - і все. Типу, він ванні кімнати прибирає, а я всю хату повністю. І от це, коли цей момент стався, це було дуже давно, я відчувала дуже таку злість. Типу, чому, ну, чому? Але я цього ніколи не проявляла, я цього не казала. Я відчувала, що мені це не подобається, але я цього не проявляла.”</i> (Інформантка 2)</p>
	<p><i>“Не, один раз, це було на першому курсі прийшов викладач і каже: “Дівчата, ваше головне завдання в університеті - знайти собі чоловіка”. От це було. Та. Тоді у мене такий супротив”</i> (Інформантка 4)</p>
	<p><i>“Завжди питають, коли ти там купуєш ополіскувач для автомобіля, то тебе питають, чи тобі залити, хоча у чоловіків ніколи не питається, чи Вам залити. Бо чоловік же ж може</i></p>

	<p>знайти ту дирку, де залити ополіскувач, а жінка - ні” (Інформантка 4)</p>
	<p>“Я питаюсь як там з нею працювати, як її відключити, а мені кажуть: - "Я все Вашому чоловіку розказав" А я кажу: " Ну, то розкажіть мені тому шо я теж буду їздити, мені треба знати" . А він: " Ну, нашо Вам те знати, то все чоловік знає". ” (Інформантка 4)</p>
	<p>“Дуже класно спостерігати за своїми там однолітками або за своїми там однокласниками, однокурсниками. Навіть не в тому плані, ким вони стали у житті, це теж цікаво, але дуже багато дуже перспективних дівчат, дуже розумних, котрі там одружилися - і все. у людей реально змінився спосіб життя і спосіб мислення. Тому що чоловік впливає, чоловік сильніший, він має вплив на неї, відповідно свої якісь думки, бажання про роль і місце жінки, вона це приймає і ок. Мені це, наприклад, дуже шкода спостерігати. Але у кожного є свій вибір” (Інформантка 4)</p>
	<p>“Були ситуації, коли я, типу, замічала, шо я висловлюю свою думку і таку саму думку, коли висловлює чоловік, то це сприймається по-одному, а коли ти висловлюєш свою думку, то тебе так знаєш, ніби не зовсім чують або типу ігнорують” (Інформантка 5)</p>
	<p>“Єдине, що мне завжди напружувало, то це про роботу. У мене тато завжди делав бізнес, а мама завжди була на державній роботі. Зараз вона теж у такій комунальній установі працює. І, типу, мама теж була на керівних посадах, але завжди, типу, достаток у сім'ю тато приносив” (Інформантка 6)</p>
	<p>“І те, що мене особисто болить - це спорт, дискримінація спорти. Коли ми там з хлопцями граємо волейбол, у якому я там нормальний рівень маю, хлопці там не пасують на мене, бо я ж дівчинка, я ж там все запорю, хоча я могла краще них грати” (Інформантка 7)</p>

	<p><i>“Мені завжди бабуся казла: “Ти ж дівчинка зсунь ножки” - з дитинства (...) От просто це словосполучення “ти ж дівчинка” мене завжди дратувало” (Інформантка 7)</i></p>
	<p><i>“Мама моя, не зважаючи на те, що там батько і мати працювали однаково, то все одно на мамі були всі хатні справи. І, наприклад, мій такий перший супротив був - це, коли мама їхала у відрядження, тато казав “треба те зробити” - я така “не буду я цього робити” і просто виходила з дому і могла до вечора не приходити, і все. І він потім після кількох разів, вже знав, мама, якщо кудись їде, він готував їсти, прибирав, але, коли мама була вдома, то на мамі все було. І я розумію, що з одного боку - це була вина моєї мами, та. Бо вона до цього якось привчила, того що мій тато вмів робити все: він вмів пекти хліб, він шив на машинці, він одяг шив, він вмів це робити. Але та, я от думаю, що, напевно, вона була в цьому винна. І я знала точно, що я не хочу, щоби взагалі, щоб у мене таке було” (Інформантка 4)</i></p>
	<p><i>“Наприклад, зараз, коли я дивлюся фільми, я можу собі аналізувати... типу, о тут якісь аб'юзивні відносини, чи тут там до жінки ставляться так-то, а тут дискримінація, а тут то-то [...]. Раніше, до УАЛу, у мене навіть було кілька ситуацій, які навіть по відношенню до мене, навіть не то що ставлися з дискримінацією, хоча дискримінацією тожже було так само там у школі такі дуже тупі штуки. Але от, що мене могли, наприклад, якось там образити, тому що я дінка, чи якось чоловіки могли там приставати, не знаю, чи це щось. Я ніколи не думала, що це якась дискримінація чи щось. Ну, да я думала, так світ влаштований: типу, що чоловікам більше дозволено, ніж жінкам” (Інформантка 2)</i></p>
<p>Поєднання релігійної і феміністичної ідентичностей</p>	
<p>Роль жінки у греко-католицькій церкві та християнстві</p>	<p><i>“Мені здається, що це ще один виклик нашої церкви католицької, що треба враховувати думку жінок, бо вони складають дуже велику частину церкви, спільноти. І якщо не враховувати їхніх думок, то буде важко з ними, буде важко їх утримати у своїх кругах” (Інформантка 3)</i></p>

	<p><i>“Релігія - це прикольно, і вона далеко заїхала, в тому числі через донейти. Тому чим більше буде крутиз, емпаверт жінок-бізнесменок, тим більше буде грошей у церкви” (Інформантка 3)</i></p>
	<p><i>“Отже, так, якщо підсумувати відмінність реально велика тим, що жінка не може бути священиком, тобто не може займати якихось кар'єрних позицій - це перше. Друге, там вже далі - це все трактування, трактування того, що покликання жінки, її там місія - це опіка сімейна, сімейний затишок і дитина. Ну, так є, таке трактування є” (Інформантка 4)</i></p>
	<p><i>“Я думаю, що жінки мають визначну роль у християнстві. Як мінімум тому, що якби не жінки, то не було б ніяких визначних постатей. Ісуса народила Діва Марія. Ну, справді, бо без жінок цього не сталося б згуби. Для мене, це важлива, це роль матері, матері своїх дітей. І у першу чергу, щасливої матері своїх дітей, яка може себе реалізувати” (Інформантка 6)</i></p>
	<p><i>“Те, що Святий дух зійшов саме на 12 апостолів чоловіків то теж для мене дуже дивно. Але я думаю, що пояснення тому можна знайти в тому, що церква така досить цікава структура в тому, що вона дуже відокремлює чоловіків і жінок саме через сексуальність їхню. Ну, тобто якби у цій от всій тусовці Ісуса було багато і чоловіків, і жінок, то [...] було б багато думок про те, що там були якісь шлюби всередині, чи був якийсь секс” (Інформантка 9)</i></p>
	<p><i>“У мене, наприклад, моя двоюрідна сестра, вона їмуть, і... це стандартно. Ти одружуєшся, ти маєш мати дітей. Тобто не те що. Тобто ти можеш мати свою думку, але на тебе суспільство дуже давить. Якщо суспільство і так на тебе давить, то тут ця давка дуже сильна. Потім... про те, що би ти. Звісно, що ти маєш якимось певно вдягатися. Ти не можеш ходити в топі. Тому що тебе. Ти можеш це робити. Просто буде суспільна давка от і все [...]. Звісно, що це треба боротися і так далі. Але як ти будеш боротися, коли твого чоловіка кидають сьогодні - там, завтра - там? Він може мати кілька парафій у різних містах, в різних частинах України. З чим боротися?” (Інформантка 4)</i></p>

<p>Ставлення греко-католицьких феміністок до жіночої ординації у греко-католицькій церкві</p>	<p>“У культурі, в якій ми виховані, дивно я собі уявляю, щоб вийшла жінка-священик і почала вести службу Божу, там проповідь читати. Тобто у моїй голові - це ерор. Але я думаю, що, якби я таке побачила, я б перші пару разів дуже фанатіла. Типу: "Божи, клас, дивіться", а потім така та ок, нормально всьо [...]. Я не вникаю в ці дуже-дуже якісь догматичні чи які це штуки в релігії, бо нашо мені це треба вопице?” (Інформантка 3)</p>
	<p>“Якщо би я була такою жінкою, яка хоче відчутти священство чи вже його відчула... Чесно, я не знаю, що би я робила. Може би я ще збрала би таких подружок і пішла би Папи Римського питати, а чого я не можу, в пирнціпі. Підняла би це на павестку дня, в ЗМІ би це підняла. Або пішла би така в Швецію і сказала би: "Всьо, не хотіли мене прийняти, тепер я тут”” (Інформантка 3)</p>
	<p>“Я реально вважаю, що тоді можна буде говорити про рівне членство жінки в церкві, якщо вона зможе стати священиком, а не лише бути обслуговуючим персоналом. Бо наразі сестри в більшості випадків - це є обслуговуючий персонал для священиків. Тобто які перуть їм одяг, котрі готують їм їжу і так далі” (Інформантка 4)</p>
	<p>“Наприклад, я собі думаю, я на той момент була така реально дуже, дуже релігійна, я також ходила до церкви, і я. також би думала, шоби стати священиком, та? Але так як я жінка, я цього не можу, а йти. Я собі думала, а піду я в монастир жіночий і, типу, обслуговувати тих чоловіків. Ну, типу, камон, а чого це я маю їх обслуговувати? У мене такі думки були, думки в ІІ класі, чому я повинна їх обслуговувати? Ясно, що у мене таке було, тому та, десь так” (Інформантка 4)</p>
	<p>“Я думаю, що жінка як священо служителька - це не є шось безбожне чи шось такого, але я вже якось звиклась до думку, що католицька церква нам такого не дозволить. І, зрештою, як вона, наврядче колись дозволить одностатеві шлюби чи чогось такого. І я розумію, що не все усить бути задекаровано церквою, є якісь традиції, від яких вони не можуть відійти” (Інформантка 8)</p>

	<p><i>“Я вважаю, що це мають підіймати самі люди, яких це утичкає безпосередньо. Тобто самі сестри (...) коли воно почне їм так сильно муляти, що вони не зможуть більше терпіти, то тоді вже можна буде говорити про це. Бо ініціювати розмову з боку людини, яка не є, не знає всіх тонкощів того процесу всередині, то я вважаю, що буде якось трохи етично неправильно”</i></p> <p>(Інформантка 9)</p>
<p>Образ Бога</p>	<p><i>“У нас є різні стадії сприйняття Бога. Перша - це ти сприймаєш Бога як батька. Реально у мене так і було. Я сприймаю Бога як батька, батько він тіпа вот суворий, він тебе карає, коли ти плужиш. Наступна стадія сприйняття Бога - це ніби мама. Вона така. От як матір Божя. Ти наплужив, а вона вибачила, і так кожен раз повторюється. А зараз я вже на наступній стадії, коли Бог у мене. Хоча, реально, по замовчуванню, Бог, ну, чоловік, він у мене там маскулінний. Але він у мене якийсь позаособний, це просто всі найкращі людські якості, яких я прагну і яких я шукаю у житті. Це сукупність всього класного. Або любов. Я собі реально деколи заміняю Бога на любов - і мені дуже просто живеться”</i> (Інформантка 3)</p> <p><i>“У моїй уяві це з дитинства сформувалося, що є Бог - батько, Марія - мати, і у них є син - Христос. От. Тобто це природне положення речей. тобто, що не Марія на п'єдесталі Божому, а вона десь там поруч”</i> (Інформантка 6)</p> <p><i>“Чи я б хотіла, щоб був образ Богині? Та, для мене та. Це було би для мене не тільки взірцем, бо в принципі, всі, в ідеї християнства, що ми всі намагаємося бути, умовно, ідеал, тобто ідеал є Бог. Тобто ми всі є грішні, всі є не ідеальні. Якби була Богиня ідеал, то теж так було б своєрідно. Цікаво було б з цим жити”</i> (Інформантка 6)</p> <p><i>“Бог - це навряд чи шось фізичне, тобто це таке дуже ефемерне поняття. Я думаю, що Бог не має статі. У крайньому разі він не мав би її мати, бо Бог якоїсь статі - це вже вищість, це вже не морально. Христос, коли приходив на Землю вирішив стати, якщо у нього був вибір, а я думаю, що був. вирішив переродитися</i></p>

	<p>чоловіком. І я його розумію, бо жінкою у той час було бути не зручно [...]. Я не думаю, що Бог має стать” (Інформантка 8)</p> <p>“Мене колись катехезували на те, що Бог не має статі, що це якась вища сутність, вища особа. І дуже багато людей, насправді, мають стереотипи щодо цього, що, типу, Ісус був чоловіком, і типу Бог - це чоловічий рід в українській мові, Святий Дух - це теж чоловічий рід в українській мові. Хоча насправді, що Бог, що Святий Дух - це просто сутності, вони взагалі не мають статі” (Інформантка 9)</p> <p>“Чомусь історія не подала це як, що Святий Дух зійшов на чоловіка, і він якимось чином вже оплодотворив якусь жінку, яка народила Ісуса, і тому виходить, що там в Ісуса є тато, а не мама. Богородиця, якби була єдиною достойною людиною, на яку зійшов Святий Дух” (Інформантка 9)</p>
<p>Прояви сексизму у церкві та релігійних текстах</p>	<p>“Мені було дуже некомфортно, коли я брала шлюб. У традиції є, коли жінка йде до Богородиці зі своєю свекрухою і вона мені дає хустину. чи вона мені покриває голову, чи вона дає священику він мені покривав голову хустиною. І традиція є якби в тому, що я є смиренною. І мене це страшно виносило. Я не поділяю тієї думки, що я маю служити чоловікові” (Інформантка 1)</p> <p>“Ми коли шлюбні науки проходили [...] це настільки смішно було, коли священик говорить, що права чоловіків і жінок є рівні. Але коли у нас екзамен був, нам треба було здати на пам'ять кілька молитов. І він у мене не приймав екзамен. Знаєш з яких причин? Тому що я дівчина і я точно знаю ці молитви [...]. Це було дуже смішно, коли він каже, що ви маєте рівні права. І коли приходиш додому, пам'ятай, що у неї теж день був дуже важкий і не треба очікувати, що вона тобі зразу насипе їсте і буде бігати довкола тебе як метелик, тому зайди до неї на кухню і приголуб” (Інформантка 1)</p> <p>“Я думаю, що ця покора, яка є в Біблії, вона негативно впливає і допомагає у насильстві над жінками. Тому що, ну, “ти ж маєш мене слухатися”. Тому церква мала б розуміти, що один з відповідальних сторін несе теж і вона” (Інформантка 1)</p>

	<p><i>“Старе Письмо, воно взагалі таке, там про жінку пишуть як про річ [...]. Нове Письмо, воно є сучасніше і там нема таких слів про жінку, як про річ” (Інформанкта 1)</i></p>
	<p><i>“Мені завжди було цікаво, чому прислужувати можуть тільки хлопці, а тримати фани - тільки дівчата [...]. І наприклад, це місце, де священик проводить літургію. Мені завжди у дитинстві казали, що туди можуть заходити тільки чоловіки, і якщо я не помиляюся, то прибирати там могли також тільки чоловіки [...] і мені завжди було цікаво чому. Типу, жінка, на ходу, може війти тільки, коли заміж виходить. І я ніколи не розуміла чому. І я питала, але мені ніколи не відповідали” (Інформантка 2)</i></p>
	<p><i>“Я вважаю, що це не дуже справедливо, що жінка у нас, власне, у греко-католицькій церкві, що вона не може бути священиком. Але, тіпа, я розумію, що значить у неї є інша роль, тіпа, в церкві. Типу, от в монашому житті у неї зовсім інша роль, типу, вона може, не знаю там... ну, кароче, для неї відведена інша роль. І я в то свято вірю, що жінки то і не дуже хочуть бути священиками, а якщо й хочуть, то йдуть у протестантизм [...]. Я просто розумію, що є таке правило, і воно так має бути” (Інформантка 2)</i></p>
	<p><i>“Просто якщо загалом говорити про таке консервативне, не знаю, традиціоналістське сприйняття релігії, то да. Ну, ти жєнціна, ти маєш взагалі вдягати хустинку, коли заходиш у церкву і в спідниці ходи до церкви, і тільки з правого чи лівого боку, чи де там жінки мають стояти, стояти. Я в такий бред не вірю. Я давно хожу у церкву у штанах і мене це не смущає” (Інформанкта 3)</i></p>
	<p><i>“Я просто, коли я, я потрапила на літню школу у Швейцарію, місто Берн, таке маленьке, і там були контакти священика греко-католицького, котрий мав парафію у Швейцарії, Бельгії і в Нідерландах. І отже, у Швейцарії, він жив у монастирі, ми до нього ходили в гості, він жив у монастирі, у жіночому монастирі він жив. І оттам ті всі монашки його обслуговували. Він собі сидів цар, писав докторську, там займався, він вірші пише, пісні пише, а от ті всі жінки ходили за ним, йому там підсували. Ну,</i></p>

	<p>він каже: "Мені тут так добре". Афігенне життя (сміється). <i>Типу, ти ні про що не паришся, у тебе є дах над головою, тобі їсти там підносяться, одяг там перуть. Все. І ти дійсно можеш там собі займатися своїм творчим життям</i>" (Інформантка 4)</p>
	<p><i>"Це навіть не сексизм, це для мене дискримінація. Що жінка, особливо у православній церкві, жінка, коли у неї місячні не може заходити до церкви, тому що вона "аскверніна", як то кажуть у православній церкві"</i> (Інформантка 6)</p>
	<p><i>"Коли жінка має місячні, то їй не можна було бути в церкві. І це насправді дуже легко пояснювалося чому, але залежало тільки від священика, як він це пояснить. нормальний священик пояснював це так, якщо відхилитися давніше, коли не теперішній час, а навіть там століття тому, не було нормальних засобів гігієни і для жінки реально це було некомфортно стояти 1,5 години у церкві, коли у неї йде кровотеча. Ненормальні священики пояснювали це, що жінка нечиста"</i> (Інформантка 1)</p>
	<p><i>"Коли ми приїхали з родичами з за кордону, то [...]. Там є цілий комплекс Православних церков на Західній Україні, і ми намагалися туди потрапити, бо це там пам'ятки архітектури і все таке. І нам на вході сказали, що: "Дівчата, ви з непокритими головами. Дівчата, ви у штанах. Так от, у нас там є каптьорка, підіть вам там дадуть спідницю, вам там дадуть хустку - перевдягнетесь, тоді заходьте". І до чоловіків нічого, ніяких претензій [...]. і ми просто розвернулись і пішли"</i> (Інформантка 8)</p>
	<p><i>"По-перше, Біблію теж треба не пропускати крізь себе і не сприймати особливо Старозавітність. тому що це був такий стиль написання і це все було дуже метафорично. Я не знаю, як там про ребро і про Адама і Єву. Але у мене теж було спілкування зі священиком, котрі, наприклад, сказали про Дерево пізнання та зла і про ще щось. Я, наприклад, завжди як собі уявляла, і як у церкві про це говорили: що було дерево, був Адам, бали Єва, було яблуко і був змії. А виявляється, що не було такого, що це все було дуже метафорично. Це просто щоб люди зрозуміли, що є там дерево добра і зла. Ну, це таке саме як Ісус розповідав притчу. От і все. Це просто якась така притча. Це не</i></p>

	<p><i>так. от і все. А про ребро - це напевно більше про те, що жінка повинна підкорятися” (Інформантка 4)</i></p>
	<p><i>“Я чула дуже багато різних історій про книгу Буття 2 і про труднощі перекладу на українську з івриту [...] через те, що жінка була створеною з ребра чоловіка не робить її меншовартісною в очах Бога. Окей, вона створена з чоловіка, але вона створена за подобою Божою” (Інформантка 6)</i></p>
<p>Суперечності, які існують між фемінізмом і греко-католицизмом /християнством</p>	<p><i>“Суперечності між фемінізмом і греко-католицизмом: Наприклад, це всім такі дуже всім зрозумілі, очевидні випадки. Ну, наприклад, це як маструбація, що церква забороняє це. Ну, або контрацепція, тобто секс без того, що ти будеш мати дітей, тобто секс з контрацепцією - це так само церква забороняє, а це ж вибір кожної жінки [...]. І це ЛГБТ спільнота. Для церкви - це пуф... це є хвороба, а серед моїх друзів є лесбійки, геї (...) Я вірю, що це неправильно, але ж це не заважає мені вірити у Бога. Від того моя віра не стає меншою. Це більше йде ніби суперечка з церквою і церковними законами, ніж з релігією, як на мене” (Інформантка 2)</i></p> <p><i>“Греко-католицька церква, вона в принципі, ну, у неї не було таких публічних розмов про те, що фемінізм - це там погано. Ну, принаймні, я там ніколи з цим не зустрічалася, хіба поодинокі люди, та. Тобто є такі священики, котрі можуть висловлювати свою думку публічно. От. Є такі скандальні священики. Але такої якоїсь позиції офіційної точно там не було. Тому, звісно що може. Тобто, якщо ти... не їмуть” (Інформантка 4)</i></p> <p><i>“Я вважаю - це (аборт) вбивство. Хоча ці певні методи, вони також церквою не зовсім так дозволені, розглядаються як позитивні, але, як на мене, є дуже багато способів попередити саму вагітність, щоб не робити аборт” (Інформантка 5)</i></p> <p><i>“Як мінімум, якщо ми говоримо про рівні права та можливості у жінок, то такі тези. Тобто кожна жінка там у праві володіти своїм тілом. Те ж саме право, право на аборт чи загалом право на контрацепцію, як це можна назвати, то християнство це все засуджує. Я не кажу, що я за аборти, але я за права жінок, в тій мірі, що кожна жінка в праві вирішувати чи хоче вона</i></p>

	<p><i>народжувати, чи ні, чи застосовувати контрацепцію, чи ні, коли християнство це засуджує. У цьому я бачу велику суперечність”</i> (Інформантка 6)</p>
	<p><i>“Навіть якщо там мене, ну чи не мене, а першу жінку створили там з чогось ребра, чи не з ребра, а будь-якої іншої кістки, чи навіть не з чоловічої, а взагалі не знаю, якоїсь чого-небудь. То мені в принципі якимось без різниці. Я не відчуваю якоїсь тягlosti до чоловіка, до його ребер чи шо [...]. На даний момент жінка, ну, жінка не є якоюсь чоловіковою чи чимось від нього гіршою, чи якоюсь рабою, чи тому подібне”</i> (Інформантка 8)</p>
	<p><i>“Зрештою, цей текст теж писали люди, люди, ну, я підозрюю не наші сучасники, які могли підкаласти якісь свої мізогінні уявлення чи традиції, чи стереотипи, в цей текст захвати. Коли воно писалось, воно може звучало нормально, а зараз воно, ну, просто як традиція і не більше. прочитати як щось таке гарне, епічне на церемонії шлюбу - і не більш. А виконувати такі настанови я би відмовилася”</i> (Інформантка 8)</p>
	<p><i>“Якщо вже підходити до теми фемінізму, то ніби я багато стикаюся з тими розбіжностями, бо Білія і церковні закони багато кажуть про те, що жінка там з ребра чоловіка, жінка там. навіть от ті самі там церковні клятви, що жінка має там підкорятися, а чоловік має її там захищати, обрегити. і дуже багато дискусій про то є. Тому я розділяю віру в Бога як таке і типу церкву. віра в Бога - це якийсь промінь світла, на якийсь десь з боку накладається церква, яка кидає багато тіні”</i> (Інформантка 9)</p>
	<p><i>“Прийшла на спільноту і на кінцевій молитві, типу, коли ми там всі висловлювали своє побажання, хто за що молиться, то я, типу сказала: "за права жінок і їхню свободу" (...) після того до мене якийсь один чи двоє хлопців просто пирстнули. і після того ще до мене 2-є людей підійшли і такі: "То шо феміністка?" (...) І мені насправді було дуже дивно, що вони сказали то з дуже таким осудом”</i> (Інформантка 9)</p>

Спільні аспекти християнства та фемінізму	<p>“Чоловік і жінка рівні. Бо от це все вибір: я можу бути сильною, можу бути слабкою, можу взагалі нічого не хотіти, можу грішити весь час” (Інформантка 3)</p>
	<p>“Я впевнена, що Бог нас однаково любить як тих жінок, які сидять дома, так і тих, які є там працюють інженерами. І я думаю, що Бог хотів нас всіх бачити щасливими, рівними” (Інформантка 7)</p>
	<p>“Думаю повага, повага до ідентичності. Як би там не було, Біблія все таки трактує, ну, і заповіді Божі - любов до ближнього свого. Любов передбачає і повагу так само. І я думаю, що це передбачає багато спільного з фемінізмом” (Інформантка 6)</p>
Стратегії поєднання суперечностей релігійної і феміністичної ідентичностей	<p>“Я думаю, що всім все одно. Я думаю, що якщо я як окрема людина називаю себе греко-католичкою і феміністкою - окей. Типу, якщо я там не знаю. Я ж не йду у церкву і не кричу: "Я феміністка!" - або не йду на марш і не кричу: "Я греко-католичка!". Я собі просто, Ну, це є я, і я сама в собі поєднала ці дві течії, які як на мене не суперечать. Та, можливо, я виключила шось, якісь, не то що правила, а виключила якісь там пункти з фемінізму, там вилучила якісь пункти з греко-католицизму. Тому, типу, я можу себе називати і так, і так” (Інформантка 2)</p>
	<p>“Мені здається, що мій фемінізм якраз почався у церкві” (Інформантка 3)</p>
	<p>“Я ці слова, коли я нас воєму шлюбів і на інших шлюбах віддаю як просто дань традиції, тому що потрібно розуміти, в яких умовах писалися ці слова, так. І що вони означали, Тобто вони зараз точно є неактуальними, і точно не актуальні у нашому суспільстві, і точно не актуальні у християнському суспільстві. От. Я з ними цілком не погоджуюся” (Інформантка 4)</p>
	<p>“Чому, наприклад, для мене не є складно там якби поєднувати якийсь фемінізм і грекокатолицьку віру, тому що я не думаю. Ну, якщо це безумовна любов, та? Ну, то якби як може бути шось таке, що приносить тобі біль. Я це сприймаю просто про свої переваги, та? Що от якісь мої переваги і коли мені кажуть там, наприклад, ну, типу там чи скажуть, та? ти не можеш то, бо</p>

	<p><i>ти там жінка, а жінки от оо там не цей. Ну, я не думаю, що Бог якось так задумав, якщо він є безумовна любов, що, наприклад там, жінки є якісь інші, нижчі, ну, не є на рівні з чоловіками”</i> (Інформантка 5)</p>
	<p><i>“Я вірю у здоровий глузд. І вірю, що ті постулати церкви, якими всі користуються, вони є застарілі. І важко, важко доносити людям те, що було прийнято, чи кимось записано, чи кимось протлумачено, що. Тобто те, що є у Біблії не завжди тлумачиться вірно церквою. Я вважаю, що ці постулати церкви і твердження, вони є застарілі [...]. І що я прочитую у Біблії, не обов'язково співпадає з тим, що прочитують у Біблії інші”</i> (Інформантка 6)</p>
	<p><i>“Думаю, що тексти таїнств можуть бути переписані, змінені. Вони ж з'явилася не 500, не 1000 років тому, принаймні в Україні. Тобто їх хтось переклав, їх хтось адаптував, відповідно все можна переформатувати”</i> (Інформантка 6)</p>
	<p><i>“Я переконана, що церква має реформуватися як найшвидше, що це піде на користь їй і її вірянам, і всім. Зрештою, багато людей зараз відмовляються від християнства (...) переходять в якийсь там атеїзм, агностицизм. Але церква, якщо вона хоче якось вижити, вона має реформуватися, тому що так скоро всі її покинуть, тому що всі будуть незадоволені древніми, супер древніми традиціями, які там прописані”</i> (Інформантка 8)</p>
	<p><i>“Наразі якось більше йде наголос на якісь базові права, я би сказала. Або ну якась базова повага. А вже потім якісь церковні реформи, реформація церкви як такої і всяке таке”</i> (Інформантка 8)</p>
	<p><i>“То можеш бути або покірною християнкою, як ти це говориш, цитуєш, опустила голову, зайшла. Або ти можеш виводити священика на діалог. Виводити на діалог і щось міняти [...]. Має бути, що церква підлаштовується під рівність прав”</i> (Інформантка 1)</p>
	<p><i>“Я думаю, що на даному етапі це неможливо. Я маю на увазі як таке глобальне об'єднання. Що от феміністки будуть корисні церкві. Як окремі індивіди всередині релігії - та. Я та ще купа</i></p>

	<p><i>жінок, які називають себе і греко-католичками, і феміністками - та. Але як течії одна в іншій, то ні. Поки що ні” (Інформантка 2)</i></p> <p><i>“Насправді церква змінилася. Ми ж знаємо про спалювання жінок, про ввання їх відьмами. Тобто церква змінилася, змінила своє ставлення до жінок, насправді. І... навіть, якщо говорити про фемінізм - це просто такий дуже тривалий процес. І я вірю, що там у майбутньому жінка зможе також займати там якісь позиції у церкві. Просто це точно не трапиться дуже скоро. Тобто це не трапиться через 20 років, це дуже тривалий процес. От. Скільки там років спалювали років? Та, уявити собі. Це точно не було там 20-30 років. Ну, умовно, та? Це реально були століття, та? Тому я реально думаю, що для цього також потрібні століття, аби переосмислити, побачити взагалі роль жінки у суспільстві, та? Тобто який вона має вплив, який вона може, що вона може додати. Тому я думаю, що церква просто ще не готові” (Інформантка 4)</i></p>
--	--

**Додаток В. Стенограма глибинного інтерв'ю з греко-католицькою
феміністкою**

Інформантка 4

Вік: 23 роки

Місце народження: Тернопіль

Місце проведення інтерв'ю: онлайн за допомогою програми Zoom

Тривалість інтерв'ю: 1 год. 7 хв.

І: Привіт! Дякую, що приєдналася на інтерв'ю. Твоя участь є цінною для моєї дипломної роботи на тему: «Поєднання релігійної і феміністичної ідентичностей (на прикладі греко-католицьких феміністок м. Львова)». Розмова триватиме 45-60 хвилин. Інформація, отримана в цьому інтерв'ю, залишатиметься конфіденційною. Прошу відповідати щиро і правдиво, адже в цій темі немає правильних або неправильних відповідей. Для мене цінним є ваш особистий досвід і роздуми. Нашу розмову я буду записувати на диктофон. З цим аудіозаписом працюватиму тільки я, він не буде відтвореним в жодній іншій аудиторії і не буде передаватися третім особам. Перше, з чого я б хотіла почати - це поцікавитися твоєю релігійною ідентичністю: що таке для тебе бути релігійною, віруючою людиною?

Р: Для мене це, напевно, от це слово, яке ти вжила "ідентичність, це, напевно, моя така теж ідентичність, тому що я з самого малечку відвідувала греко-католицьку церкву. напевно, спочатку, я не розуміла, чому саме греко-католицька церква, тому що. Ну, на початку мене батьки заставляли, коли мені було 6 років, вони заставляли мене ходити у церкву, навіть саму вони мене відпускали. Еее... і. Я ходила, я з цікавістю ходила, і я навіть своїх подружок, яким було 5-6 років, також їх за собою волокла, умовно. Я не знаю, як це у мене склалося. Звісно, що це був вплив батьківський, і звісно, що потім, коли я там вже дорослішала, я починала заглиблюватися, чому саме ця церква. Може, це вона через те, що ми там живемо через дорогу до неї, тоюто, що це близько. Теж такі думки виникали. От, і... я почала

заглиблюватися, чи не хочу я може в іншу перейти. Також такі моменти там були. Я пам'ятаю у школі до нас багато приходило з різних протестантських церкв, які там запрошували через різні тематичні гуртки, але це було реально хантиння в їхню церкву. От. І я почала десь у класі 8-9-ому хлибше про це цікавитися, лесь книжки якісь з історії, історії релігії і так далі. От. Ну, і тоді для себе зрозуміла, що ця церква в принципі для мене є такою прийнятною. Тобто вона. Це є Українська греко-католицька церква, та? Тобто я бвгвто читала про православну, бо Україна все таки православна цер... тобто за конфесією, так?. І я для себе зрозуміла, що це реально класна, класна церква. Вона така більш лайтова в якихось таких принципах, та? Тобто я би точно не ходила в хустці якісь до церкви, у спідниці довгій. Тим більше, то був такий підлітковий вік, тоді у платтях і спідницях взагалі ніхто не ходив. І я, звісно що, ну, тобто... навіть цих таке у мене не винкало. Потім у років цих 14 чи 15. 14. Я потрапила у церкву, у церкві... еммм... таку організацію, яка називалася "Молодь Святого Альфонса", тобто це був умовно гурток, так, за вподобаннями. Я почала багато часу проводити у церкві. До того я також багато проводила, бо я співала з 6-ти років у церкві хоорііі і таак дааліі. Але от тут я вже почала відвідувати церкву реально кожного дня. Не мається на увазі літургію, була також і літургія була, і було гилбше там заглиблення, але спершу це було 2 дні на тиждень, а потім нам ставало цікаво - і до нас приходили навіть люди, які взагалі ніколи не були релігійними і котрі, наприклад, у церкву могли не приходити, але приходити до нас на, ми називали, "молодь", та. Ось. І ми приходили, ми їздили на табори різноманітні. І сказати, що було сута таке християнське завантаження не було, це все було там легко, та. Тоюто це не було з насадженням. З нами проводили дуже багато часу священники, монахи, чино редемптористи, тобто вони є монашого покликання. Ось. І відповідно, вони проводили з нами дуже багато часу. Інколи бувало, що я приходила... Ну, тобто у нас була величезна церква, у нас було ціле приміщення. Потім нам, для нашої

спільноти виділили великий будинок на території церкви. І я приходила додому в 12, 11 годині. Коли мене батьки запитували, де я, я казала "Я у церкві". І вони: "Господи, що там можна робити?". Ну, ми собі самі створювали заняття, у нас були навіть танці - все, що хочеш ми робили. Потім фестивалі, вони досі далі проводяться різними греко-католицькими молодіжними спільнотами. Це були великі фестивалі, ми їздили там в різні міста. Це була моя там перша така свідомо організація, в яку я, яку я відвідувала, яка мала великий вплив також на мене. І до того... еє... в родині було дуже також багато таких забобонних моментів, там умовно: не можна їсти перед літургією і ще якісь там реально такі, не знаю, звідки вони там взялися. Напевно з православ'я. От. І тут у церкві все там, спілкуючись зі священниками, я розуміла, що це все там повна фігня і воно все не в'яжктється, так? от. Ставлення до священників, напевно, тому що, напевно, десь воно було у глибині людей, котрі дуже їх там возвеличували дуже, чуть не з образом порівнювали. А тут ти розуміла, що це простий, проста людина, і вони себе так позиціонували, що ми є прості, ми ваші друзі. І це було дуже типу прикольно. От. Тобто це, якщо говорити про мої якісь такі релігійні. От. І я досі люблю греко-католицьку церкву, але сказати, що я є якась зашорена. Все одно є. якісь там моменти принципи... еєє... які, інколи. Тобто вони є, не зі всіма ними я погоджуююся, тобто я маю таке право з ними не погоджуватися. Наприклад, таке саме як там піст. Мені там на тій спільноті мені говорили, та, про це священники, що це не про їжу, це точно не про їжу. І коли люди там говорять: "Господи, як ти там ходиш у церкву і ти можеш там їсти м'яс". І я там говорю: "То я і так його не багато вживаю, для мене це не є випробування". Ну, тобто якісь такі моменти у мене сформувалися і... дозволили мені критично милити і критично сприймати там дану конфесію. МОже у тебе є уточнюючі запитання? (сміється).

I: Це було про такий досвід того, по суті, як ти прийшла до цієї релігійності. А от якби ти визначала. Це у тебе виходить про спільноту релігійність якась чи про... Чи у чому проявляється духовність?

P: Про спільноту також. Про спільноту також. Тому що у мене, наприклад... я жила у Тернополі, доволі обласний центр. І відповідно, звісно, що якісь ближчі школи і так далі, якісь компашки, тобто якимось так вийди і хтось когось та й знав. І де ми всі могли зустрітися? У церкві! І ми всі, навіть там якісь кончені хлопці, дівчата могли зустрітися у церкві. І ми одне одного десь там знали, дехто стоїть. Велика церква, дуже велика церква, дуже багато людей приходило, але, ну, типу, у Тернополі це було там прийнято у неділю обов'язково треба йти до церкви, навіть який би ти там релігійний, нерелігійний був йшли до церкви. І про спільноту - це також. Спершу, це не було про спільноту, але я завжди, що я. Ну, у мене такий принцип. Якщо я належу до якоїсь. там, умовно, спільноти, організації, я намагаюся включатися. Я не бачу сенсу бути там просто заради галочки. І коли я була на літургії і чула там "набір у хор" - я хочу на хор, набір там у нас був на вервечку. От молитися і там обговорювати вервечку, та, в неділю - і я хочу на вервечку! Потім я хочу, я хочу. У нашій церкві потім навіть організували цілу музичну школу і театральний гурток, і так. Я вже була старша, і це так прикольно. Вона досі працює, вони там виступають, вчаться. Це про спільноту також. Це дуже важливо, насправді. Ну, бо коли говорити про протестантські церкви, там реально є спільнота, та, наприклад, чи там, наприклад, про свідки Єгови. Вони тебе захоплюють, вони дружні з тобою. У нас такого більше немає - і тому саме такі моменти: робота з молоддю, робота з молодшими дітьми, вони, звісно, що дуже притягують.

I: Цікаво. А якщо говорити про теперішній досвід. І от християни, як ти там говориш повинні відвідувати церкву в неділю умовно. Чи ти якимось. Як часто ти зараз відвідуєш церкву і чи, загалом, ти зараз туди якимось заходиш?

Р: Угу, ну, насправді з настанням карантинних якихось умов я почала рідше відвідувати церкву. Реально. Тобто я пам'ятаю минулого року, коли ввели карантин я практично там два місяці чи навіть три я не відвідувала. На Паску до батьків не їхала, що у нас це теж так прийнято, що це навіть більш таке родинни свято і що ти обов'язково там маєш приїхати до родичів. І відповідно. Тобто цей рік реально, ну, набагато менше часу я приділяла недільним літургіям. Не знаю чи це правильно, я про це там думала собі. Але до того, то я там старалася кожної, кожної неділі відвідувати храм. Ну, це було більше таке от, мені, я відчувала, що мені це потрібно внутрішньо. Звісно, що де би я там не жала, де би в якій церкві я там не була, є моя церква у Тернополі, де я себе справді відчуваю добре. З іншого боку може чого я і зараз почала рідше, тому що я расту, я там більше читаю, більше розвиваюся - і мене там не завжди влаштовують проповіді священників. От. Я вважаю, що проповідь є одна з таких найважливіших моментів, та. І вони повинні їх якісно готувати. Це вже не там не знаю, 20 років тому, ч ина початку 90-их. І взагалі нема права якісно не готуватися до проповіді. От якраз проповідь, ти можеш посіяти ось це зерно і якісно спілкуватися. Бо інколи я йду до церкви і розумію, що ця проповідь може бути ні до чого. І, звісно, що воно впливає на тебе. Ти слухаєш і думаєш: "Господи, ну, це ж можна було по-іншому сприйняти і так далі". Ще один негативний досвід у мене був - це, коли ми з чоловіком вирішили одружитися, і ми. Ну, потрібно було пройти і ми хотіли пройти, ну... передшлюбні науки. У нас були дуже невдалі ці науки, от. У мене є там, як то кажуть, свої. Були претензії до них і... Вони просто були невдалі, невдалі теми ні про що. Наприклад, одна з них - це було про те, що. Ну, люди одружуюються, та, вони вже прийняли це рішення, і коли тобі говорять "не можна займатися сексом до шлюбом". І ти думаєш: "Ну, ці люди 100% вже займалися сексом до шлюбу, про що ви тут говорите?". Це взагалі недоречно тут. Вони говорили, що не варто це робити до шлюбу, але люди вде прийшли на ці реколекції, на ці науки, щоб отримати шлюб.

Ви поговорите, не поговорите - вони отримають цей шлюб. І ваше завдання, як священників говорити як далі жити, а не говорити "не займайтеся сексом до шлюбу". І повний булшїт, так? От. І впринципі довкола всього цього базувалася ось ця ось наука, не спати до шлюбу. Ну, от, тобто яка от їхня була. Ну, у мене є багато якихось таких моментів, нюансів, які я там не погоджуююся і я там можу вільного говорити. І коли я там працювала в УКУ я зі священниками вільно на цю тему говорила, я говорила якісь свої там непогодження з оцим всім.

І: А у проповідях, ти кажеш, що коли ти там приходиш і проповідь якась не така. Що ти маєш на увазі "неякісно готуються"? Що таке неякісна, що таке якісна проповідь?

Р: Ее... Ну, наприклад, якщо він прочитав Євангеліє і після того він його там переповідає чи говорить та, що. Наводить приклади з "чорної п'ятниці". Просто це був дуже яскравий такий приклад. Приплітає "Чорну п'ятницю", що це гріх. І ти такий думаєш, про що? Тобто речі, які взагалі не в'яжуться. Тобто це напевно більше про якість. В чому моє таке бачення якості? Ну, от люди прийшли у церкву, так? Раз на тиждень умовно чи раз на місяць, як хто. Може, тось раз на рік. І тут священник мав би якось промовити, якось сказати, як ми повинні, незнаю, жити. Якісь такі загальнолюдські такі моменти. Не обов'язково, що якщо не будете всі до церкви, то вас там всіх Бог покарає і ви всі там згниєте у пеклі, та. Тому що це там не Середньовіччя, ну, камон. Ми ж нееее, точно цим не залякаєш людей. Далі, якісно, не знаю, це там мова, тобто промовця, тобто вміння, ораторське мистецтво. Це також дуже важливо тому, що у церкву приходять дуже багато розумних людей. І вони багато знають, багато читають. Коли ти просто будеш говорити якісь, не то що банальні речі, а таке як до бабці у селі, то про що ми будемо говорити?... Ми всі зараз прекрасно знаємо, що у семінарію поступають люди з найнижчими балами ЗНО - і це дуже сумно, насправді. Звсіно, що коли він має там загальний бал 130 і коли він буде спілкуватися з людиною у якої там загальний бал - 197, то. Хоча знову

тут також умовно не показник. Але є, та, 130, ти розуміє, людина там взагалі. Ну, це такі загальні проблеми. Якщо ми будемо заглиблюватися у проблеми церкви і так далі, то це можна дуже довго говорити. Звісно, що я це знаю, я це розумію, але я прихожу, певно, за своїм. Я точно зрааз. Я розумію, що там може бути, для мене, неякісна проповідь. Я йду для себе тому що я відчуваю якісь, напевно, внутрішній спокій умовно. Мені добре там, коли я там у церкві. Я можу от це, як то люди кажуть помедитувати, подумати про шось глибше. Для мене, це такий спосіб, напевно, такої своєї медитації, традиції... і відношення себе до якоїсь такої спільноти людей. Особливо, якщо в Києві, якщо ти прийдеш у греко-католицьку церкву, ти подивишся, які там люди приходять. Умовно: можеш подивитися там на номери автомобілів - це в переважній більшості Західна Україна: Тернопільська, Франківська, Львівська області. Тобто це твоя спільнота, це твої люди. Тобто ти приходиш і ти такий ніби не виїжджав зі свого Тернополя чи Львова. І це теж пиркольно. Ну, це теж такий своєрідний момент. Тобто навіть у Києві - це, для мене, такий не те, що я далеко від Львова, а про те, що там теж є якась спільнота. Це, певно, більш така медитація зараз, для мене, напевно.

І: Тобто, для тебе, не є церква і священники не є прив'язаними до чогось супер духовного, християнського, а християнська віра - це більше про твоє внутрішнє чи це так само великою мірою про зовнішні речі: там церкву і священників?

Р: Е... Ну, звісно, що це про внутрішнє. Але я вважаю, що це зовнішнє також повинно бути. Ну, ми ж можемо там самостійно вчитися, здобувати освіту, читати, але є зовнішні інститути, вони нас стимулюють, вони можуть кудись направити. Так само і священник, звісно, що я не сприймаю там їх як суто іконою святості, я розумію, що це також люди, прості смертні... еее... Просто у них там таке покликання або вони вирішили стати на такий шлях. Для мене воно в поєднання, воно мусить йти в поєднанні. Тобто, звісно, що це моє внутрішнє, я доросла людина, я можу якось там

сприймати, не сприймати, але, ну, звісно, що важливо. Церква - це також і про традиції, напевно. Якись такі, до цього я звикла, для мене це така ідентичність саме така українська. Якось так.

І: Добре. З релігійною ідентичністю трошки з'ясувати. Тепер щодо фемінізму. Часом люди, переживаючи якись події, якось нерівність на собі, вирішують, що ось з цього моменту - все, я фемініст/-ка. Чи була у тебе якась така ситуація, що ти зрозуміла, що ти феміністка, чи це було у тобі завжди, просто ти не завжди це так називала?

Р: Я думаю, що це було у мені завжди, я просто... напевно, коли я ще вчилася у школі - це не було так наслуху, як зараз. Звісно, що там, коли ми там почали вчити історію, таБ історію там навіть права голосу на виборах там жінок, тоді я напевно про це так задумалася, а так до того, у мене у сім'ї ніколи не було такого, що "ти там дівчинка" і так далі. І взагалі я так собі там аналізувала і думала про те, що в Україні у нас там до певного віку немає диференціації навіть у сім'ях. Тобто ти маєш, ходиш до школи, бо мусиш ходити до школи і мусиш здобути вищу освіту, ну, в певних колах, та. А от далі, коли ти вже закінчуєш університет, все! Давка розпочинається і ось тут вже дівчата можуть відчувати цю особливу ось таку якусь нерівність. Це з моєї точки зору, це те, що я відчувала. Тому що до того я взагалі не відчувала, в церкві не відчувала. Навпаки у всіх організаціях, яких я була: спортивних, не спортивних - дівчат завжди було більше, у дівчат теж були стимули, ніхто ніколи нічого не казав. Вдома у мене теж ніхто ніколи не казв: "ти маєш готувати їсти, бо ти там дівчинка". Я ніколи взагалі вдома їсти не готувала, не прибирала, нічого не робила, тому що я була зайнята там в різних організаціях. Тому мені там ніхто ніколи нічого не казав. Ну, от тато: "Ти маєш вчитися і піти там в університет". Тобто ніхто ніколи, я ніколи цього не відчувала цього взагалі. В школі я ніколи цього не відчувала, в університеті також цього. Не, один раз, це було на першому курсі прийшов викладач і каже: "Дівчата, ваше головне завдання в університеті - знайти собі чоловіка". От це було. Та. Тоді у мене такий

супротив. А якщо говорити про якусь таку нерівність, то, що я там відчувала, то це, напевно, те що з дому. Ну, мама моя, не зважаючи на те, що там батько і мати працювали однаково, то все одно на мамі були всі хатні справи. І, наприклад, мій такий перший супротив був - це, коли мама їхала у відрядження, тато казав "треба те зробити" - я така "не буду я цього робити" і просто виходила з дому і могла до вечора не приходити, і все. І він потім після кількох разів, вже знав, мама, якщо кудись їде, він готував їсти, прибирав, але, коли мама була вдома, то на мамі все було. І я розумію, що з одного боку - це була вина моєї мами, та. Бо вона до цього якось привчила, того що мій тато вмів робити все: він вмів пекти хліб, він шив на машинці, він одяг шив, він вмів це робити. Але та, я от думаю, що, напевно, вона була в цьому винна. І я знала точно, що я не хочу, щоби взагалі, щоб у мене таке було. Хоча до мене він не мав ніяких претензій. Але я кажу, це досить часто, коил навіть у мусульманських країнах, коли дівчинка маленька, то в неї нема "так, то ти дівчинка". Але приходить, як там, дітородний період - і всі зразу (жестами натякає на секс) (сміється). Так само і тут. І напевно, напевно, так само у сім'ї були якісь проблески, що я знала точно, що я не хочу, щоб у мене так було. Це я, насправді, так останні роки так прорефлексувала - я зрозуміла, що це, напевно, було саме вдома, бо я точно не розуміла, чому мама має більше займатися хатньою роботою, ніж батько. Та.

І: Угу.

Р: Це якщо на ранньому періоді, а все поотім... Звісно, вже ти йдеш працювати, тебе питається, коли ти там збираєшся народити дитину. Особиво, коли я там почала водити автомобіль - це також почалися яксь там. Ну, перше, жарти від чоловіків, по-друге...eee... коли я там їхала на атосервіс або на заправці, завжди питають, коли ти там купуєш ополіскувач для автомобіля, то тебе питають, чи тобі залити, хоча у чоловіків ніколи не питається, чи Вам залити. Бо чоловік же ж може знайти ту дирку, де залити ополіскувач, а жінка - ні. Завжди питаються. потім, коли я ставила на сигналізацію,

чоловік завіз машину, а я забирала. Я. Це була якась така супернаворочена сигналізація з додатком на телефоні. І я питаюся як там з нею працювати, як її відключити, а мені кажуть:

- "Я все Вашому чоловіку розказав"

А я кажу: " Ну, то розкажіть мені тому що я теж буду їздити, мені треба знати" .

А він: " Ну, нашо Вам те знати, то все чоловік знає".

От. І потім до мене телефонували з гарячої лінії сервісного центру, питали як мені обслуговування. І коли я. Це жінка була. Коли я їй говорю: "Ну, що це таке, він до мене так говорив. Я йому, кажу, 5 разів просила, щоби він мені розповів". А вона каже: "Та ні, ну то що ви це таке придумали, то він, певно, він собі, він був не в настрої". Кажу, що це таке не в настрої, кажу я за неї заплатила, кажу, удже багато. От, от це от, напевно, коли я автомобіль почала водити. Ну, і, звичайнооо, нерівність зустрічається, наприклад, у мене частіше питаються, коли у мене будуть діти, ніж у мого чоловіка. Я вважаю це також. Чому це у мене питається постійно? Ну, тобто. Взагалі інше питання, чому люди мають право питатися, але в більшості питаються у мене: "Коли там?" - і так далі питаються у мене. Це такі дуже нмби невеличкі моменти, коли, але вони все одно, звісно, якось впливають, тобто дратують. Чому це у мене таке питають? От і все.

І: Окей. А якби ти намагалася пояснити якійсь людині, яка там, умовно, не знає, що таке фемінізм. Як би ти описала це явище фемінізму? Який він твій фемінізм?

Р: Насправді дуже багато є, тому що люди в Україні дуже часто сприймають це слово дуже так, з якимось як, не знаю, заборонено щось, матюк який, не знаю. Щось дуже погане, не знаю, що це оскверняє когось. Ярозумію, що це там просто неправильне трактування - і я тоді пояснюю дуже просто і дуже легко. Кажу: ти там хочеш, тобі подобалося, тобі подобається навчатися в університеті? Подабається. А те, що ти голусуєш. А тепер уяви, що ти не маєш права голосувати. І зразу: а чого це я, типу, не маю права голосувати? Я, кажу: ну, от, все, то ти феміністка (сміється). Або,

наприклад, ти фемініст. Тобто в легкій формі. Я не думаю, що то потрібно аж заглиблюватися, а в легкій формі. А от просто легко пояснювати. От, що ти можеш водити машину в Україні, та... і ти навіть не задумуєшся про це. Ти можеш зараз претендувати на якісь посади хороші. Ну, але ні, це ж не фемінізм, це не воно. А це воно (сміється).

I: А як би ти тоді описала фемінізм в принципі, якесь своє глибинне розуміння цього?

P: Я би описала його, як для мене, є глибинне, та, що це є боротьба, та, тобто, ну та за рівні права, за рівні права та можливості. От і все (сміється). Чому "боротьба"? Тому що, ну, це там нікому не секрет, що там досі в Україні у жінок меша заробітня плата. І, наприклад, коли я працювала у ІТ компанії, говорили навіть про те, що навіть 5 чи 3 роки тому, у компанії реально були в всіх жінок менші зарплати, ніж у чоловіків. Тобто що це реально передова ІТ компанія України, та, і там також би тоді. Коли одна з жінок стала віце-президентом і у неї був доступ до тих всіх бюджетів - і вона підняла це питання, та: чому це так? З однаковими посадами, з однаковими можливостями, з однаковими знаннями. Еее... чому так відбувається. Тому ясно, що це також боротьба іде, так. Тому так тоді поачалася така боротьба усередині компанії за те, що жінки почали відстоювати також своє право мати хоча б однакову зарплату, я вже не говорю про те, щоб їх оцінювали там на, ну, за їхніми якимись вміннями, там навиками і знаннями. От. І це і є. Тому що я думала, що там такого вже не існує, що точно там у передовій компанії, насправді, так, що там такого немає, що це вже типу тебе точно оцінюють за якимись твоїми знаннями, вміннями, а тут виявилось, що ні. І це 4 чи 5 років тому - це дуже і дуже недалеко. Компанії там 28 років. Ну, тобто. Тому також, та-та, це є боротьба. Як на мене.

I: А от чи може взагалі поєднуватися християнство та фемінізм. Чи можна бути християнкою і феміністкою?

P: Можна (сміється). Але якщо ти, ну, звісно, це залежить від того... як ти... сприймаєш те саме християнство, релігію. Якщо ти є таким дуже-дуже, і

ти поклоняєшся, не то що поклоняєшся, дотримуєшся всіх канонів, які там церква там дає і так далі. Ну, насправді, особливо там греко-католицька церква, вона в принципі, ну, у неї не було таких публічних розмов про те, що фемінізм - це там погано. Ну, принаймні, я там ніколи з цим не зустрічалася, хіба поодинокі люди, та. Тобто є такі священники, котрі можуть висловлювати свою думку публічно. От. Є такі скандальні священники. Але такої якоїсь позиції офіційної точно там не було. Тому, звісно що може. Тобто, якщо ти... не їмуть. Якщо це не дружина священника, я так думаю. Ну, це моє спостереження. Коли ти дружина священника, то ти маєш зрозуміти, що ти можеш мати там певні, не знаю, переваги, які країна тобі дає, але, ну, типу, ти маєш зрозуміти, що куди твій чоловік, туди й ти. Тобто ти або з цим погоджуєшся, або не погоджуєшся. Тобто це треба розуміти.

І: Тобто якщо жінка на це погоджується, то вона апріорі не є феміністкою чи там все одно, їмуть якимось чином може бути феміністкою?

Р: Ні, вона може звичайно. Просто, я кажу, я не знаю, як там церква і чи прийнято там говорити про це уголос. Я не знаю, чесно. З того, що я бачу і з того що є, у мене, наприклад, моя двоюрідна сестра, вона їмуть, і... це стандартно. Ти одружуєшся, ти маєш мати літей. Тобто не те що. Тобто ти можеш мати свою думку, але на тебе суспільство дуже давить. Якщо суспільство і так на тебе едавить, то тут ця давка дуже сильна. Потім... про те, що би ти. Звісно, що ти маєш якимось певно вдягатися. Ти не можеш ходити в топі. Тому що тебе. Ти можеш це робити. Просто буде суспільна давка от і все. Чи вона може? Та, звісно, що може! Блін, ми ж живемо у вільній країні, з вільними думками, тобто ніхто там не повинен нас притягувати. Тобто людина, звісно, що може. Вона може мати свої думки, вона може мати свої переконання, але просто як вона буде справлятися з цим суспільним тиском - от і все.

І: А от тикажеш, що там буде суспільна давка: їмуть там то або ще щось таке. То якщо ми говоримо з позиції феміністок, то чи людина має просто це

прийняти, по суті, якщо вона християнка так само чи, можилво, з цим треба якось боротися, щось змінювати? Чи це просто така традиція і це треба так залишити?

Р: Ну, дивись, звісно, що це треба боротися і так далі. Але як ти будеш боротися, коли твого чоловіка кидають сьогодні - там, завтра - там? Він може мати кілька парафій у різних містах, в різних частинах України. З цим боротися? Тобто ти апріорі розумієш, що ти не можеш будувати якось певні там кар'єри, умовно, в якійсь певній, не знаю. Хіба це ти гнучка. Особливо зараз там під час ковіду, особливо, якщо ти працюєш на ремоуті, то ти можеш там будувати певну кар'єру і так далі, але ти прив'язана до локації. Це треба розуміти, це треба прийняти. З якимось іншими моментами. Ну, розумієш, коли ти. Моя думка, коли ти заходиш у церкву і розумієш, що є певні правила і канони. Або ти справлі маєш у собі стільки сили, стільки енергії, щоб змінювати, щоб доносити цю думку і справді зробити якісь докорінні зміни. Ну, от з такої точки зору, то звісно. А якщо ти просто будеш собі там піднімати під ніс, то тоді це не ок, тобто ти це прийняла. Або ти борешся, або ти це прийняла. Тобто, як на мене, є два шляхи. От і все.

І: А якщо ще говорити про греко-католицьку церкву і там про фемінізм. Коли ми говоримо про фемінізм, то це там про рівну можливість просуватися кар'єрною драбиною. Коли ми говоримо про церкву, то це теж певна ієрархія. І священство - це, умовно, теж певна кар'єра, бо ти зі семінариста, пересуваєшся далі і далі. І от у. Ну, греко-католицька церква, вона ж підпорядковується Папі Римському, та? І у 1978 році Папа Римський Іван-Павло 2 видав офіційний, не знаю, апостольський лист про те, що жінка у римо-католицькій, греко-католицькій церкві не має права ставати священно служителькою, що священо служителі - це виключно чоловіки. Але в інших конфесіях, там та Об'єднана церква Швеції, у якій більше 50% - це жінки священо служительки. Всі ж, по суті, посилаються на ту ж саму Біблію, але в греко-католицькій церкві жінка не може бути священо

служительською. То чи може жінка ставати священо служительською, чи може вона відчувати це покликання, чи ні?

Р: На мою думку, так. Еее... обов'язково. І я мала розмову зі священником в УКУ. І він сказав, що це така традиція. Значить це єдиний аргумент реально ваговий. Бо там було все: і що вона буде вагітна, і діти, і так далі. Але от єдиним таким от аргументом було те, що це традиція, що Ісус так сказав, що буде чоловік, тобто більше до традиції. І мій тоді був контраргумент: Ісус на свій час був величезним реформатором, просто капець. Тобто те, що він дозволив пасти вівців у суботу, ну, ти ж бачиш, що іудеї досі у суботу нічого не роблять, навіть там кнопку ліфта їм не можна натиснути, умовно та. Тобто це були настільки глобальні зміни, що тому люди і не прийняли, я кажу. Я думаю, що якби Ісус жив зараз, якби він зараз прийшов на Землю, то він би точно дозволив жінкам бути священо служителями. Тоді був такий устрій життя, що чоловіки. Тобто історично так склалося. Тобто жінка - це реально було вдома і так далі. Зараз пройшло 2 тис. років - і все змінилося. І ясно що жінка, на мою думку, могла б цілком виконувати там дану роль. 100%. І я дуже за це вболіваю, дуже хочу. І я реально вважаю, що тоді можна буде говорити про рівне членство жінки в церкві, якщо вона зможе стати свещенником, а не лише бути обслуговуючим персоналом. Бо наразі сестри в більшості випадків - це є обслуговуючий персонал для священників. Тобто які перуть їм одяг, котрі готують їм їжу і так далі.

І: Ага. А ти розмовляла зі священниками, та кажеш. І єдиний аргумент, що Ісус був чоловіком і сказав чоловікам, щоб вони були священниками.

Р: Більше, що це до традиції, що так склалося. Шо Апостол Петро був там першим Папою, так. І от це. Тобто така традиція. Більше до традиції. І коли я реально навела, я кажу він був же реформатором. І той священник зі мною в принципі погодився. Він каже, справді, може би якби зараз прийшов Ісус, то все було би по-іншому. Я кажу, що я впевнена, що це було б итак. Тому що зараз жінки беруть дуже активну роль у суспільстві,

у політичному житті, у суспільно-політичному житті, у громадському, так? І сто процентів жінка зараз цілком могла би брати на себе цю роль. І точно там основним призначенням жінки не було би народжувати дитину. Та? І точно мала би тоді престижність жінки вирости. Шо батьки хочуть мати там дівчинку, а не хлопчика. Ну, може у нас там у країні. Все одно є. Чоловіки більше хочуть мати хлопчиків і тому подібне і, наприклад, ця... навіть... демографічна не криза. Бум, коил був у Китаї. Наприклад, коли їм дозволяли мати тільки одну дитину у сім'ї. То там же зараз перекося, там зараз більше хлопців, ніж дівчат. І типу хлопці навіть не мають з ким там одружитися, умовно, та? Тобто чому так сталося? Бо коли їм дозволили мати одну дитину, то батьки почали регулювати. Наприклад, якщо там жінка завагітніла, їй кажуть, що у неї дівчинка - вона робила аборт і чекала, поки поки вона буде мати хлопчика. І це також не ок, шо... шоби. Але це також питання інше. От. І все. І це також треба. Ну, і церква також пропагує, що покликання жінки - це мати дітей. І я також з цим не погоджуюся. І вона також це активно пропагує, що це її місія і так далі. От. Тому і жінки зупиняються. Думаю, ти сто процентів бачила дослідження і так далі, шо якщо жінки там одружуються, то вони одарзу народжують дітей і вони зупиняють свій кар'єрний розвиток. Це також є, це всі знають, відкриті дані. Ну, так, так є. Насправді, я зараз там навіть спостерігаю. Дуже класно спостерігати за своїми там однолітками або за своїми там однокласниками, однокурсниками. Навіть не у тому плані, ким вони стали у житті, це теж цікаво, але дуже багато дуже перспективних дівчат, дуже розумних, котрі там одружилися - і все. у людей реально змінився спосіб життя і спосіб мислення. Тому що чоловік впливає, чоловік сильніший, він має вплив на неї, відповідно свої якісь думки, бажання про роль і місце жінки, вона це приймає і ок. Мні це, наприклад, удже шкода спостерігати. Але у кожного є свій вибір.

І: А якщо говоирти про шлюб. Ти згадувала про шлюбні науки. І обряд шлюбу, я та крозумію, ви проходили. І от у греко-католицькому обряді шлюбу є

слова: “Жінки, коріться своїм чоловікам, як Господу, бо чоловік є голова жінки, як і Христос глава Церкви”, “як Церква підкоряється Христу, так і жінки своїм чоловікам у всьому”, “кожен із вас нехай любить свою жінку, як самого себе, а жінка нехай боїться/поважає свого чоловіка”. То чи має жінка коритися своєму чоловікові у шлюбі чи?

Р: Ні! Я ці слова, коли я нас воєму шлюбі і на інших шлюбах віддаю як просто дань традиції, тому що потрібно розуміти, в яких умовах писалися ці слова, так. І що вони означали, Тобто вони зараз точно є неактуальними, і точно неактуальні у нашому суспільстві, і точно не актуальні у християнському суспільстві. От. Я з ними цілком не погоджуюся. Жінка не повинна. Чому жінка повинна коритися, та? І взагалі жінка чоловікові, чоловік жінці? Чому хтось комусь повинен коритися? Тоді точно хтось буде з незадоволеними потребами, і взагалі буде незадоволений цим шлюбом. Я взагалі тільки за партнерські відносини. Точно ніхто нікому не повинен коритися і так далі. Там ще є "розродися як ..." там також такі слова. Тобто вони вже стимулюють до певного. Я сприймаю їх як певну традицію. тобто я не пропускаю їх крізь себе, тому що тоді реально можна поїхати (сміється).

І: Окей. Чи думаєш ти, що ці тексти можна було б якось переписати, якщо це дійсно дань традиції, а не якась християнська цінність, настанова?

Р: Я думаю, що так. Цілком. Тому що традиція. Що таке традиція? Сьогодні ти створив, запровадив, тому через кілька років - це стає традицією. Я за. Чому б це не переписати? Сто процентів. Вони неактуальні, як на мене. В українському суспільстві так точно. Ми ж говорим про греко-католицьку церкву - це є суто українська церква. Нам це точно не актуально.

І: Добре, а якщо ще звертатися далі до Біблії, то можемо прочитати дві картини створення світу: Буття 1, Буття 2. У Буття 1 говориться, що: «... Бог на Свій образ людину створив, на образ Божий її Він створив, як чоловіка та жінку створив їх» (Бут. 1:27), а вже у Буття 2 читаємо про те, що “...перетворив Господь Бог те ребро, що взяв із Адама, на жінку, і привів її до Адама. І

промовив Адам: Оце тепер вона кість від костей моїх, і тіло від тіла мого. Вона чоловіковою буде зватися, бо взята вона з чоловіка” (Буття 2:22-23). То, на твою думку, чи є жінка взятою з чоловіка чи вони є якимись одночасно створеними, чи це взагалі якось визначається?

Р: Звісно, що одночасно створеними. По-перше, Біблію теж треба не пропускати крізь себе і не сприймати особливо Старозавітність. тому що це був такий стиль написання і це все було дуже метафорично. Я не знаю, як там про ребро і про Адама і Єву. Але у мене теж було спілкування зі священниками, котрі, наприклад, сказали про Дерево пізнання та зла і про ще щось. Я, наприклад, завжди як собі уявила, і як у церкві про це говорили: що було дерево, був Адам, бали Єва, було яблуко і був змії. А виявляється, що не було такого, що це все було дуже метафорично. Це просто щоб люди зрозуміли, що є там дерево добра і зла. Ну, це таке саме як Ісус розповідав притчу. От і все. Це просто якась така притча. Це не так. от і все. А про ребро - це напевно більше про те, що жінка повинна підкорятися. Ну, скоріш за все. Тобто я кажу, я глибоко не копала. Тобто я кажу, що я, по-перше, з історичною освітою, да. І точно розумні люди знають, що не створив Бог за 7 днів світ, що це от така ось просто Біблійна історія. Світ створився зовсім по-іншому, і люди також. І коли япригаю, що у школі, коил ми почали вчити історії. У школі теж вивчають, що це там теж Чарльз Дарвін, і його теорія створення людей. Нам гвоорила вчителька, що то так праотсо у науковій пишуть, але насправді то гріх (сміється), то гріх, ніби насправді Бог створив людину і тварин, що це не правда. І я це досі пам'ятаю. Не, і це навіть не було на історії, це було на біології. Це було точно на біології, тому що висів його портрет величезний у кабінеті біології, і вчителька така, то гріх так думати, то так не є. Але ж ми крично мислячі люди і довіряємо там науці, тому це все теж треба сприймати, особливо Старий заповіт. Там, якщо в нього вчитатися, то можна прсото ріхнутися, що там... чоловік дав своєму брату жінку, вона від нього народила, у них було мало дітей, тому він взяв собі там покоївку,

від неї мав дітей. Це ж можна. Я тако інколи маю таке собі хобі - перечитую Старий Заповіт. І думаю собі: "Господи Боже" (сміється). Ну, наприклад, що треба дати належне греко-католицькій церкві, коли я прийшла у спільноту, коли ми говорили про Біблію нам священники казали: "Старий Заповіт - це дуже складно. Ми користуємося Новим Заповітом, а Старий - це так само як історія. Це складник Біблії, але треба розуміти, що прийшов там Ісус і все кардинально змінилося". Тому Страй Заповіт потрібен у більшій мірі, я сприймаю, як книгу з... притчами старими. Тобто якимось так. Ми не живемо. ми ж християни не живемо по Старому Заповіті, по ньому іудеї живуть. Ми живемо по Новому Заповіту, то там все по-іншому, де все реально більш демократичніше, ліберальніше, на мою думку.

І: Ну, якщо посилатися на ті ж катехизи, ну, на вивчення священників семінаристів, вони так саю проходять і Старе Письмо, і в проповідях так само можна чути ці ото відсилки до Адама і Єви, до ребра, до підкорення жінки. Ну, типу, це є частиною церкви, то церква тоді має бути реформованою, разом з усім цим навчальним процесом чи... просто треба йти в іншу релігію, в ту, яка тільки Новий Завіт посилається?

Р: Звісно, що церква має завжди йти у ногу з часом, тому що. Багато людей відходять з церкви, та? Саме через якісь такі постулати, тому що вони розуміють, що воно не в'яжеться з реальним життям. Ясно, що люди, які розуміють, що це треба сприймати так або так. Ну, і дуже шкода, якщо по провіді, да? Священники на проповідях мали би пояснювати, що Старий Заповіт писався метафорично, це не треба сприймати так як ми чуємо, так і ми сприймаємо. А я реально до 25 років так і сприймала, що там було змій, було яблуко, а виявляється, що це все не так. Я. Я. Як це не так? Для мене це було реально великим шоком, тому що я реально собі уявляла Адама, з якого беруть ребро і створюють жінку. Тобто як написано, так і сприймала, бо мені ніхто не пояснював в церкві про те, що це, що це все... просто такий стиль написання, от і все. Такий літературний стиль, умовно, того часу. Наприклад, навіть на тих от проповідях священники мали б

проговорювати, щоб люди розуміли, не сприймали це буквально. От і все. Наприклад, якби мені тоді це нес казали, що не буквально, то я би так досі думала, що буквально. Ясно, що реформувати, вона повинна, з кожним там роком і так далі. Звісно, що вона має мати якісь там свої межі... не повністю відповідати там запитам суспільства, тому що вона за 10 років взагалі там зміниться. Вона повинна тримати там якийсь баланс, але вона повинна реформуватися і думати навіть про роль жінки. У церкві, я думаю, це дуже нагальне питання. Умовно. Наприклад, я собі думаю, я на той момент була така реально дуже, дуже релігійна, я також ходила до церкви, і я також би думала, що би стати священником, та? Але так як я жінка, я цього не можу, а йти. Я собі думала, а піду я в монастир жіночий і, типу, обслуговувати тих чоловіків. Ну, типу, камон, а чого це я маю їх обслуговувати? У мене такі думки були, думки в 11 класі, чому я повинна їх обслуговувати? Ясно, що у мене тке було, тому та, десь так.

І: От ти багато говориш про роль жінки в церкві.

Р: Це мене болить (сміється).

І: От тоді яка роль жінки у церкві?

Р: Яка зараз? Наразі?

І: Так, яка зараз і яка має бути?

Р: Зараз просто типу ти, у тебе є дві ролі: одна прихожанка там. І тут ти на себе можеш брати різні, у миру, як то кажуть, ти можеш на себе брати різні ролі. Ти можеш там і керувати комось і так далі. Ну, є можливість, точно у моїй церкві це було. Ти могла на себе брати різні організаційні ролі і так далі. Ну, і є інша роль - це ти... монашка, та? Тобто. у греко-католицькій церкві дозволили чоловікам одружуватися. У католицькій церкві не можна чоловікам одружуватися. Це теж, бачиш! Тобто дозволили. Є монашка, тобто найвищий її там кар'єрна сходинка це... Боже, як воно там називається... настоятелька... тобто керівником монастиря. Керівницею. Ігуменою монастиря. От. Тобто вона може бути, це її найвищий такий от, як то кажуть, паталок. Вона може керувати також групкою дівчат і жінок.

Все! От це ролі, ролі. А так, якщо, якщо, наприклад... Монахині, котрі там є при певній конфесії, то вони виконують таку більш роль обслуговуючу. Це не треба боятися цього слово - це воно так і є, тобто як. Вести якісь фінанси, кетакхизи для діток вести. І в найгіршому варіанті - це готувати їсти і прати за священників. Ну, для мене це просто.

І: Я чую "у найгіршому варіанті" (сміюся).

Р: Ну, так. Вони ж там теж вчать. Це ж не те, що там вони прийшли такі неотесані дівчата і для них це є спасіння, що воин потрапили сюди. Це також там ро... це розумні жінки так далі. І їхня роль - це готувати їсти і прибирати. Ну, це аткож не ок. Я просто, коли я, я потрапила на літню школу у Швейцарію, місто Берн, таке маленьке, і там були контакти священника греко-католицького, котрий мав парафію у Швейцарії, Бельгії і в Нідерландах. І отже, у Швейцарії, він жив у монастирі, ми до нього ходили в гості, він жив у монастирі, у жіночому монастирі він жив. І оттам ті всі монашки його обслуговували. Він собі сидів цар, писав докторську, там займався, він вірші пише, пісні пише, а от ті всі жінки ходили за ним, йому там підсували. Ну, він каже: "Мені тут так добре". Афігенне життя (сміється). Типу, ти ні про що не паришся, у тебе є дах над головою, тобі їсти там підносяться, одяг там перуть. Все. І ти дійсно можеш там собі займатися своїм творичим життям.

І: Окей. А яка має бути роль жінки у церкві?

Р: Ну, на рівні з чоловіками, тобто таке саме, тобто... мають також ставвати... священико служителями в церкві. Ну, тобто, на мою думку. Тобто повністю, повністю, зрівнені. Якщо вона там бере монаший чин, то вона має право там ставати главою церкви в Україні, в світі і так далі. На мою думку, не знаю. Звісно воно звучить. Я не знаю як там би його зреалізувати наразі, так. Тому що я розумію, що це переворот всього, але цілком-ціком.

І: Добре, мені ще здається, що часто посилаються на. те, що чому там чоловік священник і чому от чоловік вище над жінкою, бо у нас такий певний сформований образ Бога як чоловіка...

Р: (перебиває) Чоловіка.

І: ... ну, зовсім маскулінні образи: "Отець, Син, Святий Дух". От. І у твоєму уявленні, у твоєму розумінні, Бог - це чоловік?

Р: Так (сміється). Так. Ну, у моєму також. Може це через те, що також так традиційно вчили, говорили. Тобто Бог і Ісус Христос - це чоловіки. Я, до речі, навіть не задумувалася про це питання ніколи (сміється). Ну, тому що, Ісус точно, та? Тому що ми знаємо, тобто є там Біблійні перекази про те, що це був там чоловік. Тобто ніде правди діти. Ну, і про те, що він говорив мій батько, тобто чоловік, тому, певно, ніколи і не вникало питання. Тому я там умовно довіряю тому, що там, да, був Ісус чоловік... еее... матір його, та, і був батько. Та (сміється).

І: А якщо там навіть на історія створення, що "Бог створив там на свій образ, чоловіка та жінку створив їх". Ну, тобто тут таке наче.

Р: Ну, тут уже, якщо прикопуватися. На "свій образ" - це мається на увазі, людська подоба (сміється). Я це маю на увазі. Ну, там вже органи, продумав у вільному варіанті, як це повинно бути (сміється). Тут же так само як і про створення світу, та. Ми говоримо, що ми там пішли від Неандертальців, та, ясно, що хтось мав би мати цей задум. Та, умовно створення. Ну, я в це вірю, як християнка. Навіть там, якщо ти там, не знаю, світ створився там з вибоху, то також напевно хтось би мав про це подумати. Якось так.

І: Чи ти думаєш, чи потребують жінки фемінного образу Бога? Чи ок, якщо чоловік, то чоловік?

Р: Не знаю, я про це не думала. Чесно про це скажу. Чи вони потребують, що Бог - це жінка? (мовчанка). Не знаю. Ну, тобто... Не впевнена, якщо чесно. Чому? Тому що, ну, є... є то й Бог. Тобто це не повинно нас там лякати і думати, що типу, якщо Бог там чоловік, то все. Ну, та, та один Бог просто є. Було би два, то був би чоловік та й жінка (сміється). Ну, так трапилося, типу, Це також прийняти. Тут же не потрібно: "Давайте створимо іншого Бога". Нехай буде у своїй голові. Ну, тобто. Ну, та. Чоловік. Ну, це ж також,

якщо говорити про язичницькі релігії, то головний Бог - це також був чоловік. Ну, це ж також, це ж просто взято з того, що люди бачили у повсякденному житті, яка була роль чоловіка і яка була роль жінки. Тобто вона реально відрізнялася. Тобто забити мамонта, за ним бігти, тобто, ну, це робили чоловіки, сильні, мускулісти. Жінка там рожала, певно, вічно, як завжди. Ясно, що вона була вдома і в неї відрізнялися ролі. Це треба теж прийняти. Ну, тобто так було, так було. Є по-іншому. І тоді люди собі створювали у своїй голові, що Бог - це чоловік, він має більше сили. Я не думаю. Просто треба це сприйняти, але... і все (сміється).

І: Окей, добре, а що є, можливо, спільного між фемінізмом і християнством? Чи є взагалі між ними щось спільне?

Р: Чи є щось спільне?... Ой, ну (мовчанка). Ну, так глибоко, напевно, я не копалась, що є спільного. Насправді... еее... ну, точно було в греко-католицькій церкві... точно... те, що, наприклад... от, умовно раніше. Я не знаю, як там в інших, в православних, здається, досі так є. От, наприклад, коли у церкві ділили територію, тобто з одного боку - чоловіки', з іншого - жінки. Ну, у греко-католицьких церквах, у тих, де я була, такого не було. Хіба що по селах, у селі, умовно, так то традиційно. А так то ти можеш ставати, де хотіти. мені здається, що це теж прикольно. Що у православній церкві чи мусульманських країнах, то взагалі не можна там жінкам, чи на інших поверхах як у іудеїв. Це взагалі жесьть. Потім те, що у греко-католицькій церкві не потрібно покривати покривати голову. Тобто ти як ходив собі по вулиці можеш і зайти у церву, тобі ніхто нічого не скаже. Навіть якщо ти з голим пузом прийдеш, тобі ніхто нічого не скаже (сміється). От. У греко-католицьких тобі точно ніхто не скаже нічого. Мені здається, що це також твоє право. Ну, хожу я у штанах, то і прийду собі у штанах. Я не говорю про християнство, бо християнство має багато, та, відгілок, але про греко-католицьку церкву. потім, у чому ходила, у тому прийшла. Тобто у церкви, я кажу, я не відчувал ніколи якогось такого, що от, ти там щось не то. Ясно, що, якщо ти там далі зазіхаєш і хочеш стати

священником, ну, соррі. Типу, ти жінка. От. Це звісно шо. Отже, так, якщо підсумувати відмінність реально велика тим, що жінка не може бути священником, тобто не може займати якихось кар'єрних позицій - це перше. Друге, там вже далі - це все трактування, трактування того, що покликання жінки, її там місія - це опіка сімейна, сімейний затишок і дитина. Ну, так є, таке трактування є. Ясно, що все залежить від священників. Якщо вони такі більш зашорені, то ясно вони будуть говорити, що місце жінки там - це вдома, це оберігати сім'ю і так далі. Якщо там адекватні священники, да, тобто. Це від особистостей залежить. Вони такого говорити не будуть, вони розуміють, що жінці також потрібно розвиватися і тому подібне. От... Десь так. Спільного. Ну, також повага до жінки. Ну, точно у греко-католицькій церкві вона є, як би там не було... ну, і партнерські відносини теж, вони точно не засуджуються - це сто процентів. Я, до речі, дивилася, дурне, але (сміється)... Дивилася, Боже, такий дибільний це... Господи... На СТБ. О, "Хата на тата". О. І там було про циганську родину. наприклад, циганів, виявляється, чоловік не має права мити туалет. Тобто взагалі у них не прийнято шоби чоловік мив туалет, тому що він каже: "Зі мною ніхто не привітається за руку, якщо я буду мити туалет". Тобто... І це, типу, диктує їхня якась цей. Ну, вони ж ніби там теж християни там, умовно. Ну, я веду до того, що немає якихось дурних тих, що ось жінка це має робити, а чоловік цього не має робити. Ну, я не стикалася. Ну, може як та глибше скаже хтось, що може є. А так, так то ні. Жінка там може себе, якщо вона мирянка, може себе там нормально почувати. І навіть, якщо вона там має якісь погляди, які не підтримує церква активно, умовно. Ну, умовно, я там, наприклад, чаїлд фрі або ще щось, та. То церква точно тобі там, ну. Вона не буде мати на тебе там супер впливу, як на мене. Тобто точно не буде там на тебе давити або там... ще чогось. Хіба, напевно, якісь священники, якщо він нерозумний, буде: "Чому у вас там нема дітей? Як ви так?". Або прсото каже: "Я помолюся за вас, шоби у вас були дітки, бо ви ж, напевно, хворі" (сміється).

Ну, це ж таке питання. Тобто, звісно, також залежить від ставлення жінки до того і як вона себе може позиціонувати у церковному соціумі, на парафії своїй. Тобто якщо вона може довести свою думку, то, я думаю, до неї теж ніхто не буде мати ніяких зауваг і ніяких коментарів.

I: А чи може щось греко-католицизм почерпнути від фемінізму?

P: Звісно, що може. Навіть ось цієї давки умовної, та (сміється). Тобто реально, ну. Як би там не було, якщо ми говоримо про церкву, про жінку і особливості жінку заміжно, ну, те що на неї є якийсь вплив. Те, що там єдиний умовно. Те, що там жінка - це має бути оберігачем домашнього вогнища, створення домашнього вогнища і народження дітей. Все. Тобто от це от мені здається такий найбільший. От це якраз може почерпнути з фемінізму... Ну, слухайте, жінка не створена виключно для того, щоби давати потомство. Тоді, може, вона була створена, тому що це були. Коли були там постійні війни і так далі, потрібно було постійно збільшувати свій народ. І да, де там було брати людей? (сміється) Народжувати. От. І... Ну, тобто... Напевно, ось це. Ну, що ще? Та все може почерпнути, але тоді ми вже говоримо про якісь радикальні зміни церкви, про те, що вона повинна докорінно змінитися, і не тільки греко-католицька, і взагалі Всесвітня церква. Ну, якщо ми говоримо про греко-католицьку церкву, вона тоді по-іншому буде це сприймати. Ну, якщо ми говоримо там про якісь кар'єрні можливості жінок у церкві і так далі.

I: Угу. Добре, якщо з цим зрозуміло, то чи фемінізм може, навпаки, почерпнути щось з греко-католицизму чи християнства загалом?

P: Ееемм... Звісно, що може. Якщо ми говоримо про християнство чи про нашу конфесію, та, про греко-католицьку, то навіть якісь загальні, не знаю, загальнолюдські християнські цінності. Тому що, ну. Навіть якщо люди не віруючі, та? То вона ж у суспільстві ділить. Ну, назвемо це не християнські, а загально людські цінності. Але вони ж такі самі як і християнські цінності, та. Тобто вона може їх там глибше почерпнути і так далі... от. Що ще? Ну, от такі загально людські моменти можна почерпнути.

Щодо покори, я не знаю (сміється). Що ще? Ну, загально людські такі моменти, це сто процентів. Християнські, які транслюються як там загально людські, суспільні.

І: Добре. Чи є щось, що ти хотіла би ще сказати протягом цього інтерв'ю про християнство, про фемінізм, про поєднання цих ідентичностей, але якось не було можливості сказати?

Р: Ну, якщо так ще сказати, то що насправді церква змінилася. Ми ж знаємо про спалювання жінок, про ввання їх відьмами. Тобто церква змінилася, змінила своє ставлення до жінок, насправді. І... навіть, якщо говорити про фемінізм - це просто такий дуже тривалий процес. І я вірю, що там у майбутньому жінка зможе також займати там якісь позиції у церкві. Просто це точно не трапиться дуже скоро. Тобто це не трапиться через 20 років, це дуже тривалий процес. От. Скільки там років спалювали років? Та, уявити собі. Це точно не було там 20-30 років. Ну, умовно, та? Це реально були століття, та? Тому я реально думаю, що для цього також потрібні століття, аби переосмислити, побачити взагалі роль жінки у суспільстві, та? Тобто який вона має вплив, який вона може, що вона може додати. Тому я думаю, що церква просто ще не готові. Тим більше якісь священники служителі, які у нас у греко-католицькій церкві чи в католицькій. То... це також виховання інше, іншого покоління. І католицька церква вона є насправді дуже така, ну, така, така не то що радикальна. Така є консервативна, вона є мегаконсервативна. Тобто якщо у нас можна чоловікам священникам мати дружину, то там досі цього не можна, і там це не підтримується. Тому, може і там і справді тому стільки і протестантських церков і там люди відходять від церкви, тому що вона не може ніяк влитися у ці всі моменти світські. Може, їй треба більш світською стати. Ну, це такі питання дуже дискусійні, про це можемо дуже багато говорити, думати. У нас, кажу, такий лайт варіант католицької церкви в Україні. Ну, і це також накладається те, що якісь суспільні норми в Україні були інші. Ну, навіть те саме право голосу им мали набагато

швидше, ніж навіть розвинені зараз Європейські країни. Тому, ну. Воно все накладається: церква з політичним життям і так далі. Але точно жінкам не треба боятися, не треба боятися висловлювати свою думку, точно не треба боятися говорити вголос на те, шоби рабинею бути, як пише. Але чоловіки можуть цим маніпулювати: ну, ти ж бачиш, що священник у церкві на шлюбі сказав, давай розроджуйся як Рахиль, будь там, не знаю, рабинею свого чоловіка. Звісно, що цим можна маніпулювати. Звісно, що якщо дівчина, жінка не буде освіченою, не зможе аргументувати свою думку, то буде мати те, що мають. Ну, мені наприклад, на завершення, дуже шкода, що дівчата, які навіть мали якусь там свою позицію, коли вони все це вступають у серйозні стосунки, то вони потім ось ці навіть власні думки, тобто вони все одно їх применшують, бо це чоловік сказав і так далі. Я це багато зараз спостерігаю серед своїх там колишніх подруг чи знайомих і мені за них удже прикро. Ти повинна, як на мене, ти повинна завжди мати свою позицію, свою думку.

І: Угу, клас. На останок у нас залишився демографічний блок: там всього два запитання. І перше - це скільки тобі повинх років?

Р: Угу, 28.

І: І родом ти звідки?

Р: З Тернополя.

І: Я неймовірно дякую тобі за розмову, це була дуже насичена та продуктивна розмова. Цікаво говорити з кимось, хто реально досліджував це питання і має досвід спілкування зі священниками і має свою позицію. Тому я впевнена, що це інтерв'ю буде дуже плідним для майбутнього аналізу. І сподівася, що воно також було тобі цікавим і можливо якісь нові думки теж з'явилися.

Р: Та, прикольно. Дякую тобі, тому що я от це усвідомлювала і це дуже класно, що це хтось вирішив ґрунтовно, навіть по-науковому підійти до цього питання, та, про фемінізм і його роль там навіть у греко-католицькій церкві, чи їхнє поєднання. Це дуже прикольно. Чи взагалі може там,

наприклад, жінка. Бо наприклад там якісь такі ярі греко-католики би сказали, що не може жінка бути феміністкою, тому що справді церква так каже. І, справді. Я себе вважаю якоюсь відступницею, вважаю. Ну, не те що вважаю. Ну, справді. Але, на мою думку, людина, навіть яка вірить у щось, вона має до цього всього критично підходити, от і все. Навіть якщо. Я люблю греко-католицьку церкву, я вважаю, що вона реально потужна, якщо ми говоримо про загальнонаціональні та патріотичні цінності, тобто вона реально дуже класно дає, але в ній теж є свої нюанси і це теж треба розуміти.

І: Ну, будемо сподіватися, що зміни вже не за горами. Ще раз дякую за присвячений час і твої думки. Бувай.

Р: Бувай.